

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA HISTORIE

**VÝVOJ POTRAVINÁŘSKÉHO PRŮMYSLU V SOUDNÍM
OKRESE UHERSKÉ HRADIŠTĚ V LETECH 1850–1918**

Bc. Jan Ryšavý

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Olomouc 2015

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou magisterskou diplomovou prací vypracoval samostatně a uvedl v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Jan Ryšavý

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Michaelu Viktoříkovi, Ph.D. za odborné vedení, konzultace i přátelskou podporu. Velké díky patří také pracovnícím a pracovníkům historických institucí, kteří se mnou měli dostatek trpělivosti. Práce by však nemohla vzniknout bez podpory mých nejbližších, kterým bych chtěl za podporu při psaní práce touto cestou také poděkovat.

OBSAH

ÚVOD	1
LITERATURA A PRAMENY	7
1 CHARAKTERISTICKÉ RYSY POTRAVINÁŘSKÉ MALOVÝROBY V SOUDNÍM OKRESE UHERSKÉ HRADIŠTĚ.....	21
2 CHARAKTERISTICKÉ RYSY POTRAVINÁŘSKÉ VELKOVÝROBY V SOUDNÍM OKRESE UHERSKÉ HRADIŠTĚ.....	36
3 VELKOVÝROBA – STŘEDNĚ VELKÉ PODNIKY V POTRAVINÁŘSKÉM PRŮMYSLU SOUDNÍHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ	45
3.1 Výroba alkoholických nápojů, octa a sodové vody	45
3.1.1 Firma Ad. Reich	46
3.1.2 Firma Karel Lanzer	49
3.1.3 Firma Viktor Lanzer.....	50
3.1.4 Firma Heřman Jelínek.....	52
3.1.5 Firma J. Varmuža.....	53
3.1.6 Firma Bratři Horskákové	55
3.2 Výroba cukrovinek	57
3.2.1 Firma B. Skála	57
3.3 Mlékárenství a výroba mléčných výrobků	60
3.3.1 Rolnické mlékárenské družstvo Nedakonice	61
3.3.2 Rolnické mlékařské družstvo Polešovice.....	64
3.3.3 Rolnické mlékařské družstvo Kněžpole.....	67
3.3.4 Firma A. Grohslicht	67
3.4 Mlynářský průmysl.....	69
3.4.1 Mlynářství V. Schilder.....	69
3.4.2 Mlynářství František Macenauer	70
3.4.3 Mlynářství Bratři Ottové.....	71
3.5 Pivovarnictví.....	72
3.5.1 Měšťanský pivovar v Uherském Hradišti	72
3.5.2 Pivovar na Velehradě.....	74
3.5.3 Pivovar v Buchlovicích.....	75
3.6 Řeznictví.....	76
3.6.1 Městská jatka	77

4 VELKOVÝROBA – VELKÉ PRŮMYSLOVÉ TOVÁRNY V POTRAVINÁŘSKÉM PRŮMYSLU SOUDNÍHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ	80
4.1 Cukrovar ve Starém Městě	80
4.2 Pivovar v Jarošově.....	96
4.3 Sladovna v Uherském Hradišti	112
ZÁVĚR.....	121
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	124
RESUMÉ.....	133
PŘÍLOHY	134
ANOTACE.....	151

ÚVOD

Potravinářský průmysl patří mezi základní a tradiční odvětví průmyslu, která mají v českých zemích dlouhodobou tradici. Od druhé poloviny 19. století zaujímalo potravinářství v průmyslové struktuře českých zemí významné místo.¹ Toto postavení bylo ovlivněno opožděným a pomalejším vývojem ve srovnání se západní Evropou a také stále převažujícími feudálními přežitky. Velice zásadní bylo sepětí potravinářského průmyslu se zemědělstvím, jelikož zdokonaloval zemědělské výrobky, které byly po průmyslovém zpracování odolnější vůči delší přepravě. Právě propojení potravinářského průmyslu se zemědělstvím bylo stěžejní i pro soudní okres Uherské Hradiště.

Ten byl v polovině 19. století typicky agrárním krajem s převahou řemeslné výroby. Od konce padesátých let 19. století do konce let šedesátých zde docházelo k zakládání převážně menších živností. Převládalo zde konzervativní prostředí s převahou českého etnika² a byla zde absence větších továrních podniků spojená se špatnou komunikační dostupností obcí. Určitá změna nastala začátkem sedmdesátých let. Vedle menších živností začaly být zakládány také středně velké a velké továrny. Tento stav zapříčinily jednak sociální a ekonomické změny, a také zavádění nových surovin, technologií a postupů v zemědělství. Lze konstatovat, že půda a zemědělství představovaly pro zdejší obyvatelstvo hlavní životní jistoty. Stěžejním průmyslovým oborem se tak přirozeně stalo pro okolí Uherského Hradiště potravinářství, v jehož čele bylo cukrovarnictví, pivovarnictví a sladovnictví. Tyto obory v pozdějších letech dokonce překračovaly prodejem svých produktů hranice habsburské monarchie a měly nezaměnitelný vliv na život místního obyvatelstva.

Pro potravinářský průmysl však byla charakteristická velká heterogenita aktivit, které probíhaly za značně rozdílných podmínek. Každý z podniků měl také svůj vlastní vývoj, který byl charakteristický pro daný obor. Z menší živnosti se mohla stát na základě zvýšení poptávky po jeho výrobcích a většího výdělku větší továrna, ale také naopak, z čehož pak pro výrobce plynuly rozdílné podmínky jako například výše daňového zatížení či povinnost být členem živnostenských společenstev. Tento vývoj byl také ovlivňován řadou faktorů, jako byly válečné konflikty, hospodářské krize, mentalita místního obyvatelstva a v neposlední řadě osobností samotného podnikatele. S tím souvisí i složitost vymezení struktury práce.

---

¹ Více DUDEK, František: *Vývoj struktury průmyslu v českých zemích za kapitalismu*. In: Slezský sborník, 1988, roč. 86, č. 4, s. 259. Od roku 1850 až do třicátých let 20. století si potravinářský průmysl udržoval stabilní vysoký zhruba pětinový podíl v průmyslové struktuře českých zemí.

² ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981, s. 330.

Na základě výše uvedených faktorů tak nebylo možné, aby se celá práce zabývala pouze továrnami, ale bylo nutné věnovat pozornost také menším živnostníkům. Mezi těmito výrobci totiž mnohdy existovala řada vzájemných vazeb.

Z důvodu srovnání specifík jednotlivých výrobců tak studie pracuje se dvěma hlavními pojmy: malovýroba a velkovýroba, které je potřeba hned v úvodu stratifikovat. Přesně určit, co lze považovat ještě za malovýrobu a co už za podnik velkovýrobního charakteru, který bývá většinou označován jako továrna, bylo vždy složité. Nejvíce nevyjasněných otázek panovalo od druhé poloviny 19. století kolem označení podniku jako továrny. Pojem továrna totiž živnostenský zákon z roku 1859 nerozlišoval. Tento pojem nebyl vytyčen ani v řádu živnostenském, ani v žádném jiném zákoně.

Určitá změna přišla s živnostenskou novelou z 15. března 1883, kdy bylo třeba menší živnosti od továrny odlišit, jelikož na továrny se nevztahovala povinnost být členem živnostenského společenstva. Ale ani tato novela nevnesla jasno do právního vymezení základních znaků tovární výroby. Josef Gruber o jejím významu z tohoto hlediska napsal: „*Živnostenská novela však, ačkoliv vyhloubila propast mezi výrobami továrními a ostatními živnostmi, pro které zavedla nucená společenstva a popřípadě i průkaz způsobilosti, nepodala sama nějaké direktivy pro vyměření pojmu továrny.*“³

K určitému posunu došlo o pár měsíců později, kdy rakouské ministerstvo obchodu vydalo výnos z 18. července 1883,⁴ který rozlišoval znaky továrního podniku a sloužil zejména pro úřední potřebu. Podle něj měla továrna zpracovávat nebo zhotovovat živnostenské tržní předměty v uzavřených dílnách. Výrobní činnosti se mělo účastnit zpravidla více než 20 „*živnostenských pomocníků*“, tedy dělníků, kteří nepracovali doma, ale v uzavřených dílnách s dělbou práce a zpravidla ve výrobním procesu používali stroje. Podnikatel, který továrnu řídil, v ní nepracoval manuálně. Tovární výroba byla jako taková registrována státními a dalšími orgány, typická pro ni byla vyšší daňová poplatnost a protokolování firmy. V rámci soudního okresu byly střední a velké firmy zaprotokolovány u Obchodní a živnostenské komory v Olomouci a zapsány v obchodním rejstříku Krajského soudu Uherské Hradiště.

Josef Gruber označil ve svém příspěvku *Průmyslová politika* za důležité rysy také výrobu ve velkém, jednotné vedení, dělbu práce, použití strojů (jejichž rozšíření umožňuje mechanický pohon, především parní), velké kapitálové investice a dlouhodobý investiční úvěr. V praxi také rozlišoval středně velké podniky jako podniky s pěti až dvaceti

³ GRUBER, Josef: *Průmyslová politika*. Praha 1922, s. 94.

⁴ Výnos ministerstva obchodu č. 22 037 ze dne 18. července 1883, Věstník ministerstva obchodu roč. 1883.

zaměstnanci a velké továrny s počtem vyšším jak dvacet zaměstnanců.⁵ Z teoretického hlediska ekonomického se od druhé poloviny 19. století zabývala vymezením pojmu továrna řada dalších národohospodářů.

Z právního hlediska v konkrétních případech o povaze závodů rozhodovaly živnostenské úřady a v řadě sporů přezkoumával rozhodnutí Nejvyšší správní soud.⁶ Při určení továrního subjektu bylo nutné brát v úvahu smysl, který výraz „*tovární podnik*“ má v obecném jazyce a v národohospodářské vědě a její terminologii. Konkrétní podnik měl být posuzován jako celek, některý chybějící rys mohly nahradit jiné znaky, ale v jiném případě k tomu nemuselo dojít a podnik byl posouzen jako řemeslný. Živnost mohla být prohlášena za továrnu i s menším počtem zaměstnanců jak dvacet, ale také naopak. Nemusely tak být naplněny všechny znaky továrního podnikání, ale rozhodující byla jeho podstata.⁷

Velmi podobných definic továrny bylo uveřejněno i například ve studiích českých historiků v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, jako například Jaroslava Purše, Milana Myšky nebo Františka Dudka,⁸ kteří však vnímali malovýrobní podnik jako živnost s maximálním počtem dvaceti zaměstnanců, na rozdíl od Gruberových pěti zaměstnanců. Tento počet však vnímali jako počet proměnlivý, kdy se mohl stát továrnou i podnik s menším počtem než dvacet zaměstnanců, a jak již bylo řečeno, důležitá pro ně byla samotná podstata podniku. Jak však uvádí ostravský historik Milan Myška, moderní uspokojující definici továrny, která by odpovídala nárokům historika, doposud nemáme.⁹

Na základě výše uvedených definic a s ohledem na specifické rysy, jimiž se vyznačoval soudní okres Uherské Hradiště, jsou tak malovýrobci v práci chápáni jako živnosti s maximálním počtem pěti zaměstnanců. Tito živnostníci tvořili ve městě a obcích nejpočetnější vrstvu. Na tyto výrobce je v práci nahlíženo jako na menší živnosti, které s sebou nesly nízkou náročnost na provoz a řízení výroby. Tento malovýrobní proces, nenáročný na organizaci práce, umožňoval zaměřením se spíše na kvalitu produktů než na jejich množství. Živnostník se účastnil výroby, tudíž byl jeho výrobek na základě tradiční výroby individuální. Avšak stabilita jeho živností byla oproti velkým podnikům nižší. Tento stav byl

---

⁵ GRUBER, Josef: *Průmyslová politika*. Praha 1922, s. 94.

⁶ PURŠ, Jaroslav: *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*. Praha 1973, s. 90.

⁷ MAREK, David: *Vývoj právní úpravy továrenského podnikání v Československu*. Praha 2014, s. 28. (nepublikovaná rigorózní práce)

⁸ PURŠ, Jaroslav: *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*. Praha 1973. Dále: DUDEK, František: *Monopolizace cukrovarnictví v českých zemích do roku 1938*.

⁹ MYŠKA, Milan: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava 2010.

důsledkem malé kapitálové vybavenosti a technologického zaostávání.¹⁰ Na druhou stranu produkce malých živností často vyplňovala mezeru na trhu v oblastech, které byly pro velkovýrobu neefektivní.¹¹ Občas se stávalo, že menší živnosti nabízely své výrobky velkým podnikům k dalšímu zpracování. Malovýrobci se od velkovýrobci lišili také místem odbytiště svých výrobků. Své produkty živnostníci prodávali buďto ve svých obchodech, anebo na trzích v rámci úzce vymezeného regionu. Typická pro ně byla nízká profesní náročnost a téměř nulová mechanizace. Tito živnostníci byli členy zájmových organizací, které ovlivňovaly jejich chod, zastupovaly živnostníky navenek, podporovaly odborné školství a další instituce. Jejich hlavním úkolem bylo sdružovat živnostníky a hájit jejich zájmy.

Oproti tomu velkovýrobou jsou myšleny protokolované firmy. Jedná se o takový typ podniku, který byl na základě určité výše odváděné daně zaprotokolován a zanesen do obchodního rejstříku. Práce protokolované firmy dále rozděluje na firmy středního rozsahu a velké tovární výrobce. Do kategorie výrobců středního rozsahu můžeme zahrnout takové podniky, které byly zaprotokolovány, ale nebyl jim většinou přiznán tovární charakter. Řada středně velkých výrobců na území soudního okresu Uherské Hradiště by byla ve srovnání se středně velkými výrobci průmyslovějších oblastí spíše menšími živnostmi. Avšak tyto podniky na území soudního okresu Uherské Hradiště, který se vyznačoval absencí průmyslu, určitým způsobem vyčnívaly nad ostatními živnostníky a svou podstatou překračovaly hranici malovýroby. Za středně velké podniky jsou v práci považovány živnosti, které zaměstnávaly více jak pět dělníků, ale nepřesáhly počet dvaceti dělníků.

Tovární velkovýroba je v práci chápána jako taková výroba, která se vyznačovala mechanizací výrobního procesu. Výrobní činnosti se zpravidla účastnilo více než 20 dělníků, kteří nepracovali doma, ale v uzavřených dílnách s dělbu práce. Přičemž podnikatel, který firmu řídil, v ní nepracoval manuálně. Od menších živností a středně velkých podniků se tyto firmy lišily také výší svých obrátů. Velkovýrobce vyráběl na základě mechanizace rychleji a levněji velké množství jednotného produktu jako mouka, slad, cukr na rozdíl od malovýrobci, kteří vyráběli více druhů svého řemeslného sortimentu většinou bez použití mechanických strojů, jako pekaři různé druhy pečiva, cukráři různé druhy cukrovinek nebo uzenáři uzeniny. Tyto produkty malovýroby našly odbyt většinou jen v rámci regionu, kdežto velkovýroba měla i nadregionální charakter.

---

¹⁰ GRUBER, Josef: *Průmyslová politika*. Praha 1922, s. 10.

¹¹ GERŠLOVÁ, Jana: *Průmysl a výrobní řemesla v meziválečném Československu ve světle racionalizace a jejich ekonomických a sociálních důsledcích*. Praha 2003, str. 6–7.

Práce si tak klade za cíl podat pohled na potravinářský průmysl v soudním okrese Uherské Hradiště, a to nejen prostřednictvím vývoje velkých továren, ale také skrze střední a menší živnosti, čímž se snaží zmapovat potravinářský průmysl území soudního okresu Uherské Hradiště na všech jeho výrobních úrovních. Nezaměřuje se pouze na dějiny podniku jako takového, ale také na aktivity majitelů v širších souvislostech. Práce se tak snaží zodpovědět otázku, jaké vazby existovaly mezi podniky. Tedy zdali mezi nimi byla například kapitálová provázanost, docházelo-li k personálnímu propojení jednotlivých subjektů nebo jaké obchodní strategie byly uplatňovány.

Celý tento vývoj je sledován v rozmezí let 1850 až 1918. Přičemž rok 1850 byl zvolen z toho důvodu, že začalo docházet k řadě velkých změn, které byly nastartovány již 7. září 1848 zrušením roboty a poddanství. Roku 1850 byl Říšskou radou vydán zákon č. 122 z 26. března 1850, vycházející z císařského rozhodnutí z 18. března 1850, kterým se zřizovaly v zákonem stanovených místech obchodní a živnostenské komory, a to na celém území habsburské monarchie. Tyto orgány měly napomáhat a sloužit rozvoji obchodní, živnostenské a průmyslové činnosti. Vznik těchto obchodních a živnostenských komor byl významnou událostí v hospodářském a sociálním vývoji země. V jeho pozadí stála přeměna habsburské monarchie z patrimoniálního v byrokratický typ státu. V roce 1859 došlo vydáním nového živnostenského řádu ke zrušení cechů. Byla otevřena cesta kapitalismu, založenému na volném trhu a námezdní práci, a začalo docházet k nástupu velkého průmyslu a masové výroby. V neposlední řadě došlo k řadě samosprávných změn. Rok 1918 byl zvolen rovněž z důvodu velkých změn, které měly dopad nejen na průmysl. Na základě výsledku první světové války došlo k rozpadu habsburské monarchie a vznikla samostatná Československá republika. V tomto nově vzniklém státě se pomalu začaly měnit podmínky hospodářského vývoje. Řada podniků musela přemístit sídlo svých firem z Vídně do nově vzniklé republiky. Nově vzniklá republika musela také řešit problémy s nalezením nových odbytišť. Hledaly se nové trhy a nové možnosti dovozu surovin. Následně také došlo k provedení měnové reformy ministrem financí Aloisem Rašínem a k řadě dalších změn.

Samotná práce je rozdělena na čtyři kapitoly. První kapitola se zabývá malovýrobou v soudním okrese Uherské Hradiště. Důraz je kladen na hlavní rysy, které byly s malovýrobou spojeny v letech 1850–1918. Jedná se zejména o roli, kterou v malovýrobě hrála živnostenská společenstva. Kromě jejich vnitřního chodu a složení je poukázáno na problémy, se kterými se nejčastěji potýkala. Dále kapitola objasňuje, jakým způsobem probíhalo zušlechťení a propagace řemesel v soudním okrese, jaký vliv mělo školství na rozvoj živností a také jaký byl vývoj menších živností za první světové války. Druhá kapitola se zabývá

hlavními rysy velkovýroby v soudním okrese Uherské Hradiště. Cílem kapitoly je poukázat na hlavní rysy, které byly pro okres specifické. Postupně je tak probrána problematika absence průmyslu v okrese, dominance židovského obyvatelstva ve velkovýrobě a postupný zrod záloženského hnutí. V pořadí třetí kapitola se pak zabývá jednotlivými středně velkými podniky, které jsou rozděleny podle daného potravinářského oboru. Poslední kapitola je věnována zástupcům tovární výroby.

Zkoumány jsou všechny střední a velké podniky, které byly založeny v soudním okrese Uherské Hradiště od roku 1850 do roku 1918. Časově je vývoj těchto podniků sledován od jejich založení až po rok 1918. Avšak pokud byl daný podnik v provozu i po válce, byla tato hranice překročena a byly nastíněny jeho další osudy, jelikož se vývoj jednotlivých podniků nedal tímto rokem přerušit. V rámci dějin těchto podniků je kladen důraz nejen na majetkoprávní vztahy, technický, stavební vývoj, růst firmy a konkurenční boje, ale také na osobu samotného podnikatele jako nositele hospodářského pokroku, který ovlivňoval sociální vývoj ve společnosti, účastnil se společenského a politického života, byl členem nejen oborových organizací, ale i různých zájmových spolků, a měl tak nezaměnitelný vliv na sledovanou oblast.

LITERATURA A PRAMENY

Literatura a současný stav bádání

Potravinářskému průmyslu a jeho oborům byla v historii věnována řada prací. Zpracování dějin jednotlivých oborů však prošlo od poloviny 19. století do dnešní doby svým specifickým vývojem, který byl závislý na hospodářsko-politických a sociálních změnách. Historiografii potravinářského průmyslu tak lze rozdělit na několik vývojových etap. Tyto etapy však nelze ohraničit přesnými mezníky, jelikož se vzájemně prostupovaly. Ještě než tak přejdeme k rozboru literatury, je vhodné poukázat na trendy, které ovlivňovaly zpracování dějin potravinářského průmyslu na našem území.

Lze konstatovat, že první práce, které se určitým způsobem dotýkaly průmyslových oborů, vznikaly na konci 19. století z velké části v řadách odborníků, podnikatelů, národohospodářů a politických publicistů. Jejich díla nebyla prvoplánově zacílena k poznání hospodářských dějin země, ale studiem hospodářského vývoje směřovali spíše k lepšímu poznání současných problémů národního hospodářství. Ve vztahu k metodologii bylo přínosem těchto národohospodářů vyjasnění vztahu mezi právní normou a vývojem konkrétní hospodářské reality.¹² Jednalo se například o tvůrce první národohospodářské školy české na české větvi Karlo-Ferninandovy univerzity Albína Bráfa. Ten se ve svých pracích zabýval zejména postavením a poměry dělnictva nebo finančními institucemi v Rakousku v 19. století.¹³ Na činnost Albína Bráfa navázal jeho žák Josef Gruber, který se věnoval zejména soudobému živnostenskému zákonodárství a problematice obchodních a živnostenských komor.¹⁴ Jedním z prvních politiků a národohospodářů, který se zabýval přímo potravinářským průmyslem, byl Kuneš Sonntag.¹⁵ Ve svých studiích se zabýval postavením rolnictva a průmyslovými obory jako jsou pivovarnictví, cukrovarnictví

---

¹² MYŠKA, Milan: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava 2010.

¹³ BRÁF, Albín: *Finanční věda*. Praha 1900. Dále: BRÁF, Albín: *Studien über Nordböhmisches Arbeiterverhältnisse*. Praha 1881 a další.

¹⁴ GRUBER, Josef: *O komorách obchodních a živnostenských*. Praha 1904. Dále: GRUBER, Josef: *Průmyslová politika*. Praha 1922 a další.

¹⁵ Agrární politik, propagátor agrárního družstevnictví. Po léta vystupoval jako nejaktivnější odpůrce cukrovarnického kartelu na Moravě a současně propagátor myšlenky organizovaného hnutí řepářů. Prosazoval porolnicovávání cukrovarů a budování vlastních rafinérií. Jednalo se o jednoho z nejvýznamnějších národohospodářů, který byl členem řady spolků a institucí. Od roku 1912 předseda Řepářské jednoty na Moravě a ve Slezsku, 1913–1918 poslanec zemského sněmu, ředitel Obilního ústavu pro Moravu, od července 1918 předseda Zemské hospodářské rady pro Moravu. V nově vzniklé Československé republice zastával od roku 1920 funkci ministra financí. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2569 [cit. 10. 3. 2015].

a lihovarnictví. Svě teze nejčastěji publikoval v agrárním periodiku *Moravský venkov*, jehož byl majitelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem.¹⁶

K určité změně došlo po první světové válce. V meziválečném období i nadále převažovaly v hospodářské historiografii spíše dějiny zemědělství. Působilo tu ovšem i rostoucí sebevědomí českého podnikatelstva a jeho touha demonstrovat zásluhy českého kapitálu v minulosti.¹⁷ Dějiny jednotlivých firem sloužily mnohdy k propagačním účelům. Vznikla však i díla dodnes velmi využívaná. Za stěžejní dílo, které vzniklo v meziválečném období lze považovat studii o dějinách zemědělského průmyslu v Československu, profesora Vysoké školy zemědělské v Praze, Václava Vilikovského.¹⁸ Jmenovat můžeme také například Jindřicha Chylíka, který se ve svých publikacích věnoval vývoji průmyslu na Moravě, zejména sladařskému a cukrovarnickému.¹⁹

Velká změna přišla po druhé světové válce s nástupem komunismu, kdy dějiny průmyslu a jeho závodů nabyly velké popularity. Studium průmyslu se začaly zabývat historické ústavy resp. katedry na univerzitách a vysokých školách ekonomických a pedagogických. Koncem padesátých let byla ustavena při *Historickém ústavu Československé akademie věd* první komise pro dějiny závodů. Na problematiku se zaměřilo i několik mladších pracovníků podnikových archivů a muzeí. Postupem času docházelo k vytváření prací kriticky zaměřených vůči starší „buržoazní“ historiografii, které byly založeny na vlastní heuristice, vědomě podřízené soudobé ideologii. V dějinách oborů a jednotlivých podniků se často kladl důraz na vývoj dělnického hnutí a na podmínky dělníků v továrnách, kde byl podnikatel často prezentován jako vykořisťovatel.²⁰

Koncem šedesátých let však došlo k nástupu mladší generace vědců, kteří se začali zajímat o témata jako protoindustrializace, moderní industrializace nebo dějiny podnikání a podnikatelstva. Z těchto autorů stojí určitě za zmínku Jan Janák, Zdeněk Jindra nebo Milan Myška. Do popředí zájmu historiků se tak postupně dostala problematika kapitalistické industrializace, přičemž za stěžejní díla v oblasti kapitalistické industrializace lze považovat

---

¹⁶ SONNTAG, Kuneš: *Moravské cukrovarnictví a řepařství*. In: *Moravský venkov*, Brno 1914. Dále: SONNTAG, Kuneš: *Moravské pivovarnictví*. In: *Moravský venkov*, Brno 1914.; SONNTAG, Kuneš: *Moravské lihovary hospodářské*. In: *Moravský venkov*, Brno 1914.

¹⁷ MYŠKA, Milan: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava 2010.

¹⁸ VILIKOVSKÝ, Václav: *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu od nejstarších dob až po vypuknutí světové krize hospodářské*. Praha 1936. Jako odborník vydával také řadu prací o technologii zpracování brambor, ječmene, cukrové řepy atd.

¹⁹ CHYLÍK, Jindřich: *Vývoj moravsko-slezského cukrovarnictví do roku 1938*. TM Brno, rok neuveden, strojopis. Dále: CHYLÍK, Jindřich: *O československém průmyslu sladařském*. In: Sběrka přednášek pořádaných Československou národohospodářskou společností, č. 9, Praha 1923.

²⁰ MYŠKA, Milan: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava 2010.

práce Jaroslava Purše.²¹ Práce těchto autorů byly po heuristické stránce velmi kvalitní, autoři začali využívat i do té doby méně využívaných pramenů, jako například statistických zpráv obchodních a živnostenských komor.

Další změna přišla s rokem 1989 a přinesla s sebou nové přístupy ve vztahu k dějinám průmyslu a průmyslových podniků. Určitý obrat nastal především v posledních deseti letech, kdy došlo k vydání studií, které zkoumají dané obory v širších souvislostech. V roce 2008 vzniklo *Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity* v Ostravě. Pracovníci Centra pro hospodářské a sociální dějiny se zaměřují na výzkum problematiky historického procesu modernizace a analyzují tento proces s důrazem na jeho antropologický rozměr a zkoumají projevy tohoto procesu v jednotlivých částech společenské struktury. V centru badatelské pozornosti stojí především ekonomické a sociální projevy historického procesu modernizace na území rakouského Slezska a severní Moravy, avšak tento výzkum vytváří také další možnosti analýzy a prostor pro případnou komparaci s jinými regiony.²² Velmi zajímavé výsledky lze také zpozorovat na *Ústavu hospodářských a sociálních dějin při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Práce, které vznikly většinou pod vedením prof. Eduarda Kubů, se zabývají například formou a prostředky konkurenčního boje mezi pivovary, kapitálovými investicemi průmyslových podniků, kartelizací a technologickou modernizací a další problematikou.²³ O jednotlivých pracích bude pojednáno v rámci jednotlivých oborů potravinářského průmyslu.

Jak je vidno, tak problematice potravinářského průmyslu bylo věnováno v rámci českých zemí hodně prostoru. Avšak práce mapující potravinářské obory v okolí Uherského Hradiště dosud postrádá komplexní odborné zpracování. Diplomová práce tak byla odkázána kromě archivního materiálu na studie mapující jednak vývoj hospodářství v rámci českých zemí, ale také na studie věnující se jednotlivým oborům potravinářského průmyslu a studie regionálního charakteru.

Před psaním samotné práce bylo nejprve potřeba získat informační základ o hospodářském vývoji v rámci českých zemí, který by mi napomohl pochopit důležité aspekty hospodářského vývoje a specifika jednotlivých průmyslových odvětví. Kromě již zmíněných *Dějin zemědělství Václava Vilikovského* tvoří jednu ze základních prací pojednávajících o hospodářství studie Ivana Jakubce a Zdeňka Jindry *Dějiny hospodářství*

---

²¹ PURŠ, Jaroslav: *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*. Praha 1973.

²² *Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě* [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://ff.osu.cz/>

²³ *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav hospodářských a sociálních dějin* [online]. [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://uhsd.ff.cuni.cz/>

českých zemí.²⁴ Tato studie sleduje vývoj hospodářství od počátků industrializace do konce habsburské monarchie. Kniha tvoří obecný základ věnující se jednotlivým složkám hospodářství, přičemž byly pro práci nejvíce přínosné kapitoly zabývající se zemědělstvím a průmyslem. Kromě této publikace práce čerpala řadu informací ze studií již zmíněných předních českých historiků zabývajících se hospodářskými dějinami jako například Jaroslava Purše, který se ve svých pracích zabýval průmyslovou revolucí a jako jeden z prvních českých historiků se pokusil komplexně zpracovat vývoj a koncepci tohoto pojmu.²⁵ Dále pak Jana Janáka, v jehož centru badatelského zájmu byly kromě dějin správy také dějiny průmyslu na Moravě²⁶, a Milana Myšky, který kromě své badatelské činnosti zaměřené na pojem protoindustrializace nebo hutního a textilního průmyslu, věnoval značnou pozornost dějinám podnikatelstva.²⁷

Mimo syntézy o vývoji hospodářství také práce čerpá z literatury věnující se jednotlivým oborům potravinářského průmyslu. Není žádným překvapením, že snad nejvíce publikací bylo doposud věnováno problematice cukrovarnictví. Dějinám tohoto oboru v českých zemích bylo vyčleněno v historiografii mnoho prostoru. Literatura je tak velmi rozsáhlá a různorodá. Jak už bylo řečeno, první práce vznikaly v řadách cukrovarnických odborníků, podnikatelů, národohospodářů a politických publicistů. První práce zachycovaly počátky českého cukrovarnictví z velké části jen do padesátých let 19. století. Zlom nastal prací Václava Vilikovského: *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu*,²⁸ kde vyobrazil vývoj cukrovarnictví do dvacátých let 20. století. Toto, troufám si říci, dosud nepřekonané dílo, by mělo stát na začátku každého bádání spojeného s potravinářským průmyslem. Cukrovarnictvím se před nástupem komunismu zabývaly také práce Jaroslava Součka,²⁹ Jiřího Vondráka³⁰ nebo již zmíněného Jindřicha Chylíka. Další zlom ve studiu cukrovarnictví přišel v sedmdesátých a osmdesátých letech v pracích Františka Dudka.³¹ Autor začleňoval cukrovarnictví do širších souvislostí hospodářského vývoje českých zemí, velkou pozornost věnoval především úloze rolnických akciových cukrovarů při akumulaci

---

²⁴JAKUBEC, Ivan a JINDRA, Zdeněk: *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha 2006.

²⁵PURŠ, Jaroslav: *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*. Praha 1973.

²⁶JÁNÁK, Jan: *Vlastivěda moravská: země a lid. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918*. Brno 1999.

²⁷MYŠKA, Milan: *Rytíři průmyslové revoluce. Šest studií k dějinám podnikatelů v Českých zemích*. Ostrava 1997. Dále: MYŠKA, Milan et al: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava 2003–2008.

²⁸VILIKOVSKÝ, Václav: *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu*. Praha 1936.

²⁹SOUČEK, Jaroslav: *K historii vývoje průmyslu cukerního na Moravě (do roku 1884)*. Brno 1914.

³⁰VONDRÁK, Jiří: *Průmysl cukrovarnický. Historie cukru a jeho výroba u nás*. Československá vlastivěda, 9. Praha 1929.

³¹DUDEK, František: *Vývoj cukrovarnického průmyslu v českých zemích do roku 1872*. Praha 1979. Dále: DUDEK, František: *Monopolizace cukrovarnictví v českých zemích do roku 1938*. Praha 1985.

českého kapitálu nebo monopolizaci cukrovarnictví. K novějším a zatím nejzdařilejším pracím o oboru cukrovarnictví řadím publikaci Františka Čapka a Lubomíra Slezáka: *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana (se zřetelem na Moravu a Slezsko)*. Jedná se o ucelený přehled vývoje cukrovarnictví od jeho počátků až po rok 1918 a jako jedna z prvních prací podrobněji pojednává o vlivu tohoto oboru na vznik Agrární strany.³² Další z novějších prací k oboru cukrovarnictví patří svazek pramenů a studií *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci*, kde byla pro práci velmi přínosná kapitola zaměřující na kapitálovou provázanost textilních a cukrovarnických podnikatelů nebo srovnání cukrovarnických a pivovarnických kartelů.³³ Kromě těchto prací vznikla v posledních deseti letech celá řada bakalářských, diplomových a disertačních prací, věnujících se dějinám cukrovarnictví.³⁴ Z těchto prací lze vyzvednout disertační práci Stanislava Rubáše s názvem *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*.³⁵ Autor zde zmapoval dějiny jedné z nejvýznamnějších cukrovarnických společností Československé republiky, jejíž součástí bylo mnoho moravských cukrovarů. Práce se dotýká i vývoje cukrovaru ve Starém Městě, jelikož se na začátku druhé světové války stal součástí koncernu, a je mu dokonce věnována celá jedna podkapitola.

Dalším oborem, který byl zastoupen v soudním okrese Uherské Hradiště, bylo pivovarnictví. První díla byla napsána opět z řad odborníků jako například již zmiňovaného Kuneše Sonntaga nebo německojazyčných autorů Karla Urbana³⁶ a Josefa Bernata³⁷. V českém prostředí však začalo docházet ke skutečnému historickému výzkumu pivovarnictví až od padesátých let 20. století, přičemž se jednalo z větší části o výzkum středověkých a raně novověkých pivovarů ve vztahu k městu a pozemkové šlechtě. První historické bádání o průmyslových pivovarech 19. a 20. století se začíná objevovat až v šedesátých letech 20. století. Opět se však jednalo o pivovarnické odborníky a potravinářské techniky. Můžeme

---

³² ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana (se zřetelem na Moravu a Slezsko)*. Brno 2011.

³³ BARTOŠEK, Jaroslav et. al: *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci: fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století*. Praha 2011.

³⁴ ROUČA, Václav: *Dějiny rolnického podniku na příkladu cukrovaru v Holici u Olomouce*. Brno 2008 (nepublikovaná bakalářská práce). Dále: SLEZÁČEK, Jiří: *Dějiny Drnovického cukrovaru Offermann & spol. (od založení podniku do roku 1924)*. Olomouc 2008 (nepublikovaná bakalářská práce); DAĐOVÁ, Veronika: *Historie hulínských cukrovarů*. Brno 2013 (nepublikovaná bakalářská práce)

³⁵ RUBÁŠ, Stanislav: *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*. Brno 2007. (nepublikovaná disertační práce)

³⁶ URBAN, Karl: *Denkschrift über eine Reform der Bierbeteuerung in Österreich-Ungarn*. Prag 1894.

³⁷ BERNAT, Josef: *Schematismus der Bierbrauereien in Böhmen, Mähren und Schlesien*. Prag 1893.

zmínit například práci pivovarnického odborníka Antonína Brettschneidera, jehož studie podala podrobný vývoj pivovarnictví z pohledu techniky a výrobních postupů.³⁸

Ani v sedmdesátých a osmdesátých letech nedošlo k významnějšímu posunu. Práce, které měly mnohdy propagační charakter a byly vydávány k oslavám výročí jednotlivých podniků, měly vesměs regionální charakter. Určitý zlom nastal až koncem devadesátých let 20. století, kdy vznikl přehled vývoje českého pivovarnictví od nejstarších dob až po současnost s názvem *České pivo*. Autory jsou velké osobnosti českého pivovarnictví, a to dlouholetá vedoucí katedry kvasné chemie na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze Gabriela Basařová a její kolega Ivo Hlaváček.³⁹ V historiografii dějin pivovarnictví nelze opomenout ani výsledky *Výzkumného ústavu pivovarského a sladařského v Praze*, který se zabývá kromě jiného i dějinným vývojem pivovarnictví. Z činnosti tohoto ústavu vznikla řada topografických a komplexně informativních přehledů. Jedná se například o práce Zbyňka Likovského⁴⁰ nebo Antonína Kratochvíle.⁴¹ Dále se zabývá pivovarnictvím kniha Josefa Chládky: *Pivovarnictví*⁴² a publikace pracovnice Moravského zemského muzea v Brně Jarmily Pechové, která napsala knihu *O pivu: historie pivovarnictví, zejména pak na Moravě*.⁴³ V posledních pár letech došlo také ke vzniku řady bakalářských, diplomových a rigorózních prací pojednávajících o pivovarnictví na již zmiňovaném *Ústavu hospodářských a sociálních dějin v Praze*.⁴⁴ Určitého souhrnného zpracování pivovarnictví, které by mapovalo jeho dějiny v širších souvislostech, se nám v poslední době dostalo skrze práci člena *Centra pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity* Radoslava Daňka.⁴⁵ Ten se pokusil na příkladu Ostravska objasnit proces přechodu od pozdně feudální ekonomiky k ekonomice tržně kapitalistické. Zabývá se propinačním právem, pracovními podmínkami v pivovarech, akcionizací pivovarského průmyslu a dalším otázkám. V neposlední řadě analyzuje majetkoprávní a vlastnické vztahy k pivovarským podnikům.

³⁸ BRETTSCHEIDER, Antonín: *Nástin vývoje techniky československého pivovarství od konce 18. století do roku 1945*. In: Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky / Acta Historica Rerum naturalium nec non technicarum, 10. Praha 1965, s. 69 – 128.

³⁹ BASAŘOVÁ, Gabriela et al: *České pivo*. Praha 2011.

⁴⁰ LIKOVSKÝ, Zbyněk: *Pivovary československého území 1901–1950*. Praha 1996. Dále: LIKOVSKÝ, Zbyněk: *Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900*. Praha 2000; LIKOVSKÝ, Zbyněk: *České pivovary 1869–1900*. Praha 2005 a další.

⁴¹ KRATOCHVÍLE, Antonín: *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha 2005.

⁴² CHLÁDEK, Ladislav: *Pivovarnictví*. Praha 2007.

⁴³ PECHOVÁ, Jarmila: *O pivu: historie pivovarnictví, zejména pak na Moravě*. Brno 1995.

⁴⁴ HOJEK, Jan: *Spolek pro průmysl pivovarský v království Českém: vznik, vývoj a činnost (1873–1918)*. Praha 2000 (nepublikovaná diplomová práce). Dále: PÁNKOVÁ, Kateřina: *České pivovarnictví 1869–1918, podnikatelské strategie, kartelizace, odbyt*. Praha 2010 (nepublikovaná diplomová práce); MINAŘÍK, Martin: *Akcionářský pivovar na Smíchově 1869–1918*. Praha 2010 (nepublikovaná bakalářská práce); ROZINKOVÁ, Kateřina: *České pivovarnictví a jeho kartelizace 1869–1918*. Praha 2012 (nepublikovaná rigorózní práce).

⁴⁵ DANĚK, Radoslav: *Ostravské pivovarnictví v éře kapitalismu: přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu*. Ostrava 2014.

Komplexnějšího historického zpracování se dostalo v poslední době i oboru sladovnictví. Za stěžejní práci v této oblasti můžeme považovat studii olomouckého historika Michaela Viktoříka: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem*.⁴⁶ Kromě dějin sladovnického oboru od druhé poloviny 19. století až po rok 1948, se práce věnuje dějinám jednotlivých sladoven na Moravě, které byly určitým způsobem propojeny s Olomoucí. Díky tomu se práce dotýká i problematiky sladovnického průmyslu v rámci soudního okresu Uherské Hradiště, a to skrze podnikatelskou aktivitu sladovnické rodiny Fürstů nebo skrze cukrovarnickou rodinu Mayů. Těmto rodinám jsou věnovány samostatné kapitoly, které se zaměřují na jejich působení od počátku podnikatelských aktivit až po rok 1948. Pro práci byla využita také další významná práce tohoto autora, která se zabývá vývojem čokoládovnického a cukrovinářského průmyslu v Olomouci.⁴⁷ Olomoucký historik Michael Viktořík ve svých studiích využívá nejen velké množství archivního materiálu z tuzemských a zahraničních archivů, ale také často využívá tzv. oral history. Svou pozornost zaměřuje nejen na samotnou osobnost podnikatele a jeho aktivity na poli ekonomickém, ale i náboženském, politickém a kulturním. Jeho monografie jsou tak často přínosné nejen v oblasti hospodářských dějin, ale také v oblasti dějin sociálních a dějin podnikatelstva.

Dalším z oborů potravinářského průmyslu, který se vyskytoval na území soudního okresu, bylo mlékárenství. To se na začátku devadesátých let začalo organizovat pomocí rolnických družstev a začaly vznikat první odborné práce o tomto oboru. Tyto první práce se zabývaly zejména technologickým postupem a zpracováním mléka. První publikace věnující se čistě dějinám tohoto oboru začaly vznikat až ve dvacátých letech 20. století. V roce 1923 vyšla práce Jaroslava Dvořáka s názvem *Mlékařství v republice československé* a o rok později práce Tomáše Linharta s názvem *Výroba sýrů v českých družstevních mlékárnách na Moravě*. Tyto práce mapovaly jednak vznik mlékárenského družstevnictví a jednak technologické zpracování mléka a sýrů. Ve čtyřicátých letech bylo zakládání mlékárenských družstev věnováno několik publikací opět z řad odborníků a politiků, jako Karla Vlčka, který se zabýval dějinami zejména moravského mlékařství, vznikem institucí a podniků v tomto oboru a také zhodnocením činnosti Jana Věnceslava Pavelky. Další autor věnující se mlékárenství byl také agrární politik František Wenzel.⁴⁸ V novější historiografii můžeme za jedinou komplexní práci o tomto oboru považovat dvousvazkovou *Historii mlékárenství*,

---

⁴⁶ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu: (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc 2007.

⁴⁷ VIKTOŘÍK, Michael: *Čokoládovnický a cukrovinářský průmysl v Olomouci*. Olomouc 2008.

⁴⁸ Agrární politik, pedagog, předseda Ústředního svazu čs. hospodářských společenstev v Brně. Je považován za organizátora československého družstevnictví. Roku 1942 popraven Němci.

kteřá vznikla z popudu člena *Klubu sběratelů kuriozit* Miroslava Tomka a *Českomoravského svazu mlékárenského*. Práce vznikla z větší části z pera mlékařských odborníků a nadšenců do tohoto potravinářského oboru. Jde o práci spíše encyklopedického charakteru. Nachází se zde seznam mlékáren s jejich stručnou historií, která však postrádá náhled na tento obor v širších souvislostech.⁴⁹

Dalším oborem, který měl v soudním okrese Uherské Hradiště zastoupení, bylo mlynářství. K tomuto oboru vznikla celá řada publikací, avšak velká část z nich se zabývá technickým vývojem mlýnů. Základem pro studium mlýnů tak byly především práce Radima Urbánka a Ludka Štěpána⁵⁰ a také webová stránka www.vodnimlyny.cz,⁵¹ která se věnuje mlýnům a vytvoření databáze dosud existujících, ale i zmizelých mlýnů na českém území.

V poslední době obohatily českou historiografii také celostátní projekty, jejichž výstupy si kladou za cíl zmapovat technické památky v jednotlivých krajích České republiky. Jedná se například o práci *Pivo a cukr*,⁵² která vznikla v roce 2009 z popudu *Výzkumného centra průmyslového dědictví FA ČVUT v Praze*, v rámci pátého mezinárodního bienále *Industriální stopy*, jejichž autory se stali pivovarští historici Pavel Jákl a Milan Starec. Jde o rámcový seznam pivovarů a cukrovarů v Čechách, na Moravě a Slezsku, zbořených po roce 1945. Z iniciativy tohoto výzkumného centra vznikly také industriální topografie jednotlivých krajů České republiky, kde se nachází seznam a základní informace industriálních památek v rámci daného kraje, které badatelé mohou napomoci v jeho začátcích.⁵³

Největším přínosem pro práci však byla literatura regionálního charakteru. Na začátku je nutno konstatovat, že literatury, jež by pojednávala přímo o potravinářském průmyslu v regionu Uherské Hradiště, není mnoho. Příčinu absence literatury k tomuto tématu lze nalézt jednoduše v tom, že okolí Uherského Hradiště nebylo nikdy průmyslovým krajem, a tak zde nebyl takový zájem o studium této problematiky. Tuto absenci také do jisté míry zapříčinil nedostatek a torzovitost archivního materiálu.

První zmínky o podnicích a průmyslu v soudním okrese Uherské Hradiště se tak nejprve objevují jako součást publikací o dějinách královského města Uherské Hradiště. Těchto publikací vyšlo od roku 1859 velké množství, avšak vývoj průmyslu a dějiny podniků jsou zde zpracovány velice stručně a někdy se jedná jen o výčet nejdůležitějších firem

---

⁴⁹BRONCOVÁ, Dagmar, ed.: *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě I*. Praha 1998.

⁵⁰ŠTĚPÁN, Luděk a KRIVANOVÁ, Magda: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha 2000. Dále: ŠTĚPÁN, Luděk a kol. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*. Praha 2008.

⁵¹<http://vodnimlyny.cz/>. [online], [cit. 2014-12-12].

⁵²FRONĚK, Daniel et al.: *Pivo & cukr: bilance mizející průmyslové éry II = Beer & sugar: taking stock of the vanishing industrial age II = Bier & Zucker: Bilanz des schwindenden Industriezeitalters II*. Praha 2011.

⁵³ZIKMUND, Jan, ed.: *Industriální topografie: Zlínský kraj (DVD)*, Praha 2014.

a živností.⁵⁴ Za přínosnější publikaci, která se přímo dotýká problematiky potravinářského průmyslu v soudním okrese, považuji *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864–1884)*, které sepsal roku 1884 velehradský kněz a člen spolku Jan Vychodil. Jak již vyplývá z názvu, věnoval se dějinám Hospodářského spolku Velehrad. Práce byla cenným zdrojem informací k organizování se rolníků v oblasti soudního okresu Uherské Hradiště a také k zakládání družstevních podniků. Stále však panovala v prostoru Uherskohradištska absence celistvého zpracování průmyslu. První náznak změn přišel v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století, kdy vznikly dvě diplomové práce mapující dějiny pivovaru v Jarošově a cukrovaru ve Starém Městě. Tyto práce vznikly na *Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*, avšak v archivu diplomových prací mi bylo sděleno, že již došlo k jejich skartaci.

Až koncem sedmdesátých let 20. století se začal podrobněji věnovat dějinám průmyslu a vlivu průmyslové revoluce na okolí Uherského Hradiště již zmíněný brněnský historik a archivář Jan Janák. Ten ve svých pracích zatím nejkomplexněji shrnul vývoj průmyslu v celém kraji Uherské Hradiště.⁵⁵ Dá se říci, že se jedná o jednu z mála prací věnující se průmyslu a jeho jednotlivým oborům v rámci kraje Uherské Hradiště. Práce však představuje jen jakýsi historický exkurz do průmyslového vývoje. Zabývá se pouze vybranými stránkami procesu průmyslové revoluce, a to zejména vytvářením strojové výroby, zatlačováním výroby manufakturní a vznikem dělnické třídy. Problematice potravinářského průmyslu je tak věnován malý prostor a jedná se spíše o rozbor statistik. Soudního okresu Uherské Hradiště se nepřímě dotkl i ve své novější publikaci *Vlastivěda moravská: země a lid. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918*.⁵⁶ Z novějších diplomových prací, které se určitým způsobem dotýkaly potravinářského průmyslu, byla přínosem diplomová práce Jan Zapletalova zkoumající sociální situaci a životní styl řemeslníků a drobných obchodníků a hospodaření města Uherské Hradiště. Na ni následně navázal disertační práci, zabývající se lokálními elitami a politicko-ekonomickými poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století.⁵⁷

---

⁵⁴ FRIEDRICH, Johann a CZIBULKA, Johann: *Geschichte der königl. Stadt Hradisch in Mähren*. Brno 1859. Dále: VITÁSEK, Jindřich: *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště*. Uherské Hradiště 1879.; JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937.; ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981; NEKUDA, Vladimír: *Uherskohradištsko*. Brno 1992.; ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě: 750. výročí založení města Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 2007.

⁵⁵ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj v období průmyslové revoluce na Moravě*. Uherské Hradiště 1984. Dále: JANÁK, Jan: *Počátky podnikatelské aktivity české buržoazie na Moravě (na příkladu cukrovarnictví)*. In: *Časopis Matice moravské*, 97, 1978, s. 291–332.

⁵⁶ JANÁK, Jan: *Vlastivěda moravská: země a lid. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918*. Brno 1999.

⁵⁷ ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce).

Archivní prameny

Archivní materiál vztahující se k tématu předkládané práce je značně torzovitý a nachází se ve více archivních institucích a v rámci celé řady fondů. Hlavními prameny pro poznání vývoje potravinářského průmyslu se staly archivní materiály nacházející se především v Moravském zemském archivu v Brně (dále jen MZA Brno), v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZA Opava, pobočka Olomouc) a ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti (dále jen SOKA UH).

V MZA Brno se nacházely archivní materiály vztahující se především k dějinám jednotlivých podniků. V tomto archivu byly pro práci nejvíce přínosné archivní materiály z fondu *Krajský soud Uherské Hradiště (dále jen KS UH), firemní agenda*.⁵⁸ Nacházely se zde firemní spisy k firmám, které byly zapsány do obchodního rejstříku. Z větší části zde byly nalezeny informace zejména majetkoprávní povahy, v lepším případě i informace o vlastnících.

Do detailnější evolute těchto podniků bylo možné nahlédnout skrze jednotlivé podnikové fondy. K problematice cukrovarnictví bylo využito rozsáhlého fondu *H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha*. Fond obsahoval pro práci velmi užitečný nástin dějin podniku od jeho založení až po rok 1938. Dále bylo z fondu využito dokladů k jeho založení, jeho stanov, statistik výroby a technické dokumentace. Přiblížit dějiny cukrovarnictví a cukrovaru ve Starém Městě napomohl také fond *H1, Akciová společnost pro průmysl cukrovarnický, ze kterého bylo využito knihy č. 19, inv. č. 376 K padesátinám Viktora Stoupala*, která byla vydána k jubileu Viktora Stoupala. V knize jsou zpracovány dějiny všech podniků, které koncem třicátých let spadaly pod tento velký cukrovarnický koncern. Z dalších podnikových fondů bylo využito fondu *H 485, Adolf Reich, velkopalírna a továrna likérů*, který mi byl cenným zdrojem informací k vývoji firmy Adolf Reich. K vývoji pivovarnictví byl pro práci přínosem fond *H 982, Jarošovský pivovar, a. s., Uherské Hradiště*. Jedná se však o fond, který je jen částečně dochovaný. Obsahuje pouze jeden karton, z něhož bylo nejvíce využito tištěných obchodních zpráv z let 1911–1938. Tato absence archivního materiálu k pivovaru v Jarošově mohla být zapříčiněna židovským původem majitelů a změnami, které se udály za druhé světové války, kdy byla řada dokumentů zničena. Také tento stav mohly zapříčinit časté změny majitelů, ke kterým docházelo od devadesátých let 20. století, kdy mohlo dojít ke znehodnocení nebo ztrátě

---

⁵⁸ MZA Brno, KS UH, firemní agenda.

materiálu. Ostatní podnikové fondy se věnují buďto historii firem až po první světové válce nebo se nedochovaly. Nedostatek tohoto materiálu je tak částečně nahrazen informacemi z firemních spisů a soudobých periodik.

Další prameny, bez kterých by se práce neobešla, se nacházely v ZA Opava, pobočka Olomouc, zejména ve fondu Obchodní a živnostenské komory v Olomouci (dále jen OŽK Olomouc).⁵⁹ Komory byly zakládány od roku 1850 jako poradní orgány, které byla vláda povinna vyslechnout před vydáním všech hospodářských zákonů. Povinnosti a práva komor byly široce vymezeny. Ministerstvu obchodu měly podávat dobrozdání, návrhy a zprávy o všech záležitostech svého okruhu. Měly také zveřejňovat svá zjištění o potřebách obchodu a živností a na základě toho vydávat výroční zprávy. Obchodníci a živnostníci byli povinni poskytovat komorám informace, které si vyžádaly, na druhé straně komory mohly vykonávat funkci rozhodčího soudu ve všech záležitostech obchodních, živnostenských a zaměstnaneckých. Již od počátku své existence vedly komory evidenci obchodních a živnostenských podniků, psaly různé rešerše o jejich solventnosti.⁶⁰ Pro práci se tak ve fondu OŽK nacházelo mnoho zajímavého materiálu. Nejvíce jsem využil spisů I., II. a III. manipulace, kde se nacházely protokolace firem, informující o základních změnách ve vývoji podniků, dále se zde nacházely seznamy jednotlivých firem, statistické výkazy, dopravní a exportní záznamy a také výroční zprávy olomoucké komory pro jednotlivé průmyslové obory. Ve srovnání s jinými stejně velkými okresy se však ve fondu OŽK nevyskytovalo tak velké množství použitelného archivního materiálu. Z výročních zpráv olomoucké komory se například dozvídáme, že Jarošovský pivovar pravidelně odmítal podávat písemné informace o stavu svého podniku a veškeré údaje sděloval komoře pouze ústní formou. Dalším cenným zdrojem k vývoji průmyslu mohly být sčítací listy živností nacházející se v tomto fondu, avšak tyto listy byly dochovány pouze pro Olomoucký kraj. Příčinu neexistence tohoto archivního materiálu lze nalézt v delimitaci, která byla provedena při likvidaci OŽK v roce 1949.

Z uherskohradištského okresního archivu jsem využil především fond *Archivu města Uherské Hradiště III 1850–1945* (dále jen AM UH III).⁶¹ Bohužel se v archivu města dochovalo minimum pramenů věnujících se živnostenskému podnikání od padesátých let až cca do konce sedmdesátých let 19. století. Tuto absenci mohly zapříčinit časté živelné

---

⁵⁹ Zemský archiv (dále jen ZA) Opava, pobočka Olomouc, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc (dále jen OŽK Olomouc)

⁶⁰ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, *úvod k inventáři fondu*.

⁶¹ Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále jen SOKA UH), Archiv Města Uherské Hradiště III 1850–1945 (dále jen AM UH III).

pohromy vyskytující se ve městě, jako požáry a povodně, popřípadě změny na radnici, které probíhaly koncem osmdesátých let 19. století. Ale i tak se jedná o velice cenný pramen pro studium hospodářských poměrů ve městě. Nachází se zde živnostenské spisy a rejstříky podávající obraz především sociálního složení města, které mělo vliv nejen na celkové politické klima ve městě, ale i na jeho hospodářské struktury a rozvoj jednotlivých průmyslových podniků. Pro práci bylo nejvíce využito pramenů týkajících se podniků na území města, spisů živnostenských společenstev a také pracovních řádů velkých továren.

Z okresního archivu bylo dále využito fondu *Okresní úřad Uherské Hradiště* (dále jen OÚ UH),⁶² který představuje další rozsáhlý fond časově vymezený od roku 1850 do roku 1945. Obsahuje prezidiální spisy, živnostenskou agendu, spolkové záležitosti, volby, údaje k obecnímu hospodaření, sčítací operáty (v době mého bádání kvůli digitalizaci nepřístupné) a další. Práce nejvíce využívá *inventárních čísel 574⁶³ a 575⁶⁴*, které obsahují živnostenské záležitosti (povolování živností, pracovní řády jako například pracovní řád Jarošovského pivovaru, činnost živnostenských společenstev a další) a informace o stavu průmyslu v okrese. OÚ UH byl také střediskem přidružených agend. Jednalo se většinou o odborné služby dle zákonných nařízení. Největší ze všech přidružených složek bylo technické oddělení, které bylo pro práci cenným zdrojem informací stavebního a technického charakteru.⁶⁵

Jeden z důležitých pramenů tvořily také fondy *rolnických mlékárenských družstev*, které byly v práci použity celkem tři. Tyto fondy představovaly důležité prameny k vývoji mlékárenského družstevnictví v okrese. V neposlední řadě byly pro práci přínosem fondy *jednotlivých živnostenských společenstev*.

Tištěné a obrazové prameny

Neméně důležitou pramennou část při tvorbě diplomové práce tvořily tištěné prameny, které jsem často využíval v případě, že k problematice neexistoval příslušný archivní materiál. Zejména soudobé noviny mi pomohly pochopit mentalitu tehdejšího slováckého venkova. Dovolím si zde citovat slova Pavla Kladiwy, který napsal: „*Noviny jsou deníkem své přítomnosti, ve kterém potřebují budoucí pokolení jen obracet stránky, aby odkryly i ta nejjemnější hnutí minulého života. Noviny jsou zrcadlem každého kolísání stranického života,*

---

⁶² SOKA UH, Okresní úřad Uherské Hradiště 1850–1945 (dále jen OÚ UH).

⁶³ SOKA UH, OÚ UH, inv. č. 574.

⁶⁴ SOKA UH, OÚ UH, inv. č. 575.

⁶⁵ SOKA UH, OÚ UH - Technické oddělení 1854–1950.

jsou důležitým pramenem pro poznání vývoje právních názorů a národnostních poměrů. Slouží jako pramen k poznání různých událostí a mínění určitého orgánu o nich. Zásobují nás zprávami z nejrozličnějších sfér lidské aktivity a pro každou z nich mohou být důležitým pramenem.“⁶⁶ Regionální noviny se nacházely v knihovně Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zde se dochovaly tiskoviny jako Moravská Slovač, která vycházela od osmdesátých let 19. století, dále pak Zájmy Slovače, které vycházely od roku 1906, a také periodikum Slovácko. Tyto tiskoviny však byly značně tendenční s politickým podtextem. Proto jsem využíval i periodik s nadregionálním přesahem. Kromě novinových článků byla využita také řada různých soudobých odborných periodik, jako byly například časopisy *Kvas*, *Listy cukrovarnické*, *řeznické* a další (více viz soupis periodik).

Důležité prameny, které většinou podávaly zprávy o počtu zaměstnanců a množství vyrobeného zboží, tvořily statistiky a adresáře. Ze statistik byla využita *Österreichische Statistik, Neue Folge* nebo *Statistik der Industrie Mährens* z roku 1880, kterou společně vydaly v roce 1883 brněnská a olomoucká obchodní a živnostenská komora.⁶⁷ Z adresářů jsem nejčastěji používal *Statistischer Summar-Ausweis der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten für das Jahr 1851*;⁶⁸ *Österreichisches Reichs-Industrie Adressbuch*⁶⁹ a především tzv. *Compass*, kde se nacházely důležité informace zejména k velkým továrnám. Jednalo se o počet zaměstnanců, množství vyrobené suroviny, exportní země, základní údaje o majitelích nebo o finanční situaci firmy.

K hledání vazeb mezi jednotlivými rodinami práci napomohla webová stránka www.geni.com, která poskytuje službu propojené sociální sítě s důrazem na genealogii. Projekt byl spuštěn v roce 2007 a v současné době má přes 20 milionů profilů. Pozůstalí a badatelé nejčastěji využívají ke svému bádání úmrtních listů a nekrologů, které jsou většinou k danému jménu připojeny.

Obrazové materiály byly z větší části pořízeny ve Slováckém muzeu v úseku dokumentace. Kromě Slováckého muzea bylo využito obrazového doprovodu z knihy *K padesátinám Viktora Stoupala*, nacházející se v MZA Brno ve fondu *Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický*, dále fotografie z knihy *Odhad stavební: Cukrovaru a rafinerie*

---

⁶⁶ MYŠKA, Milan – Aleš Zářický et al.: *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku 2*. Ostrava 2010, s. 220.

⁶⁷ *Statistik der Industrie Mährens: hrsg. von dem gemeinsamen statistischen Bureau der Handels- und Gewerbekammern Brünn und Olmütz*. Brno 1882–1883.

⁶⁸ *Statistischer Summar-Ausweis der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten für das Jahr 1851*. Olomouc 1853.

⁶⁹ *Österreichisches Reichs – Industrie Adressbuch*. Wien – Leipzig 1902.

v Uh. Hradišti, nacházející se v MZA Brnove fondu H 206 Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha.

1 CHARAKTERISTICKÉ RYSY POTRAVINÁŘSKÉ MALOVÝROBY V SOUDNÍM OKRESE UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Menší živnosti měly v okrese Uherské Hradiště vždy velký význam, ať již za doby cechovních korporací nebo za doby živnostenských společenstev. Můžeme říci, že tvořily nejnižší stupeň tvořícího se průmyslu. Řada malovýrobců se od druhé poloviny 19. století začala ve velké míře podílet na správě měst a obcí, byli činní také v kulturním životě měst a v řadě spolků,⁷⁰ z některých se dokonce stali zemští a říšští poslanci. Díky tomu mohli prosazovat nejen vlastní zájmy, ale i zájmy živnostníků. Postupným nabíráním zkušeností, kontaktů, zvyšováním tržeb a obrátů, se mohli tito menší výrobci vypracovat na úroveň velkých továrních podniků. Následující kapitola si tak klade za cíl podat základní charakteristiku malovýroby v soudním okrese Uherské Hradiště. Pozornost je zaměřena jak na základní rysy malovýroby, tak na organizační a právní změny, které v malovýrobě od druhé poloviny 19. století probíhaly. S těmito změnami souvisel vznik živnostenských společenstev a jejich organizace. Dále se kapitola zabývá hlavními problémy, se kterými se museli maloživnostníci potýkat a také na propagaci řemesla, vliv školství na rozvoj živností a situaci v malovýrobě za první světové války.

Vývoj živnostenského podnikání však prošel od padesátých let 19. století řadou změn. Roku 1859 došlo vydáním živnostenského zákona č. 227/1859 ř. z. ke zrušení cechů. K organizaci živností měla od té doby sloužit živnostenská společenstva, která se snažila nahradit zaniklé cechovní korporace. Přestože zákon zaváděl povinné sdružování živnostníků do společenstev a také předpokládal přetvoření cechů, nebyl dost konkrétní a direktivní. Řada nařízení se tudíž dala vyložit různým způsobem.⁷¹ Členství ve společenstvu navíc živnostníkům nic nepřinášelo, respektive omezovalo jejich svobodu. Až do roku 1883 tak na území soudního okresu Uherské Hradiště působili živnostníci značně neorganizovaně. Je pravděpodobné, že z části za to mohl jejich konzervativní přístup.

Tento stav si nakonec vynutil vydání novely živnostenského zákona, ke kterému došlo roku 1883.⁷² Na základě novely došlo k několika velkým změnám. V první řadě dala novela úřadům pravomoci ve věci zakládání společenstev a stanovila přesný postup, jak k tomu má docházet.⁷³ Druhá velká změna spočívala v tom, že ke svobodným a koncesovaným

⁷⁰ Spolkovému životu v okolí Uherského Hradiště byla věnována diplomová práce ŠUPKA, Pavel: *Spolkový život v Uherském Hradišti v letech 1848 – 1918*. Brno 1993.

⁷¹ MÁLKOVÁ, Kateřina: *Vývoj živnostenské otázky v rakouském Slezsku 1859–1914*. Bruntál 2010, s. 82.

⁷² Říšský zákon (dále jen ŘZ) z 15. března 1883, č. 39.

⁷³ MÁLKOVÁ, Kateřina: *c. d.*, s. 82.

živnostem přibyla také živnost řemeslná. Mnohdy však bylo velice složité určit, jaký má daná živnost charakter, což mělo za následek řadu stížností ze strany živnostníků. Některé obory se skrze koncese snažily zamezit vzrůstající konkurenci a usilovaly o regulaci počtu živností. Živnostníci byli stále povinni se sdružovat do živnostenských společenstev, avšak továrníci byli z této povinnosti vyňati. Mohli se stát pouze dobrovolnými členy, s čímž souvisely i vyšší poplatky společenstvu.⁷⁴ V následujících letech přibývalo dalších zákonů upravujících živnostenské podnikání. Zákonem z 16. ledna 1895⁷⁵ byly provedeny úpravy nedělního a svátečního klidu a roku 1907 došlo k poslední předválečné novele, která připouštěla zřizování nemocenských a podpůrných pokladen, podpůrných fondů a hospodářských podniků.⁷⁶

Po roce 1883 tak dochází k postupnému zakládání společenstev i na území soudního okresu Uherské Hradiště. Ze statistik se dozvídáme, že k roku 1880 se nacházelo na území soudního okresu Uherské Hradiště celkem 917 živností, kde pracovalo celkem 1 930 dělníků a 456 učňů. Z toho 169 živností bylo spojených s potravinářskou výrobou. Jednalo se zejména o 21 vodních mlýnů, 4 větrné, 50 pekařů, 2 sladovny, 1 cukrovar, 2 cukráře, 58 řezníků, 10 uzenářů, 2 výrobce sýra, 4 pivovary, 9 vinopalen, 3 výroby likérů, rosolky a rumu a jednu octárnu. Nejvíce těchto živností se nacházelo v okresním městě Uherském Hradišti, kde bylo celkem 270 živností, z toho 12 % se zabývalo zpracováním potravin. Dále byla největší koncentrace živností v sousedních Kunovicích, kde jich bylo celkem 69, ve Starém Městě kde jich bylo 61, v Polešovicích 49 a na Velehradě 45.⁷⁷ Pokud se díváme na statistiky a živnostenské rejstříky, dospějeme k poznání, že nejvíce bylo v soudním okrese živností spojených s denními potřebami lidí. Z potravinářských oborů se jednalo zejména o pekaře, řezníky a uzenáře. Ve větších obcích byla také vysoká koncentrace obchodů se smíšeným zbožím. Přímo v okresním městě Uherské Hradiště bylo v roce 1910 z nevýrobních živností celkem 115 obchodních živností a 20 hostinských a výčepních živností, z řemeslných živností pak 147 konfekčních výrob a čistíren, 32 potravinářských výrob, 28 živností stavebních, 23 kovozapracujících, 22 dřevozpracujících a 10 živností strojářských.⁷⁸

Tyto živnosti byly nejprve sdružovány v rámci smíšených korporací. Jako první bylo v roce 1884 založeno *Společenstvo živnostníků v Uherském Hradišti*. Jeho prvním předsedou byl zvolen Josef Schaniak, výrazná osobnost Uherského Hradiště a také významný továrník.

---

⁷⁴ Říšský zákon (dále jen ŘZ) z 15. března 1883, č. 39, s. 130.

⁷⁵ ŘZ z 16. ledna 1895, č. 21.

⁷⁶ ŘZ z 5. února 1907, č. 26.

⁷⁷ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, *Statistika průmyslu na Moravě 1880*, kart. 839, inv. č. 7222.

⁷⁸ ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981, s. 322.

Byl majitelem stavební firmy, pily, výrobce elektřiny a nábytku.⁷⁹ Společenstvo při svém založení zahrnovalo živnosti řemeslné, svobodné a koncesované, které byly rozděleny do tří odborových skupin. K prvnímu a třetímu odboru náležely živnosti nepotravinářského charakteru. Jako obuvníci, krejčí, deštníkáři, stavitelé, zedníci a tesařští mistři atd. K druhému odboru patřily živnosti určitým způsobem spjaté s potravinářstvím, jako hostinští, výčepníci, řezníci, uzenáři, pekaři, cukráři, perníkáři, kavárníci a sýraři. Nejlepší léta smíšeného společenstva bychom mohli řadit do začátku devadesátých let 19. století, poté začalo docházet k zakládání oborových společenstev, kam původní členové přecházeli, a začalo docházet k úbytku členské základny.⁸⁰

Roku 1887 došlo k založení *Společenstva svobodných a koncesovaných živností soudního okresu Uherské Hradiště* se sídlem ve Starém Městě. Prvním předsedou společenstva byl zvolen Klement Zucker, mlynář z Kunovic. Společenstvo s působností v rámci soudního okresu zahrnovalo nejružnější živnosti. Ve společenstvu se sdružili z potravinářských oborů především mlynáři a hostinští z celého soudního okresu, ale kromě nich také obchodníci, kameníci, podkováři a podobně.⁸¹ Členy společenstva byli také někteří živnostníci, kteří rozsahem své výroby překlenuli malovýrobní charakter. Jednalo se například o Victora Lanzera, který vyráběl likéry a sodovou vodu, anebo Sigmunda a Alexandra Fürsta, kteří měli kromě výroby sladu v pozdějších letech živnost na sušení ovoce v prostorách sladovny.⁸²

Ještě roku 1887 se od *Společenstva svobodných a koncesovaných živností* odtrhly řemeslné živnosti, čímž vzniklo nové *Společenstvo řemeslných živností berního okresu*

---

⁷⁹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 111, sign. C I 12, *Josef Schaniak, společnost s r. o.* Můžeme říci, že se jednalo o jednoho z největších podnikatelů věnujících se stavebnictví v kraji. Ve své době také představoval jednoho z největších zaměstnavatelů a působil v řadě českých spolků. V roce 1888 ve firmě zaměstnával 80 mužů, 2 ženy a 40 učňů, kterým na mzdách vynaložil 22 000 K. Jeho zakázky nebyly pouze regionálního charakteru, jako Městské jatky, Janáčkův pivovar v Uherském Brodě nebo české gymnázium v Uherském Hradišti, ale i mimoregionálního, jako např. Lázeňské divadlo v Luhačovicích. ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce).

⁸⁰ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 534, *Živnostenské společenstvo Uherské Hradiště (dále jen ŽS UH), 1887–1921*. Ve výkaze za r. 1911 bylo evidováno 204 členů (119 mužů, 85 žen), 32 pomocníků a 260 učedníků. V r. 1913 vzrostl počet členů na 212 (125 mužů, 87 žen), 48 pomocníků (z toho 4 ženy), ale silně poklesl počet učedníků na 191.

⁸¹ SOKA UH, *Živnostenská společenstva*, kn. 2359, *Společenstvo koncesovaných a svobodných živnostníků Staré Město, kniha zápisů o schůzích z let 1888–1920*.

⁸² SOKA UH, *Živnostenská společenstva*, kn. 2411, sign. a-1, *Společenstvo smíšených živností Uherské Hradiště, kniha mistrů smíšeného živnostenského společenstva v Uherském Hradišti*.

Uherské Hradiště se sídlem ve Starém Městě, jejímž prvním předsedou byl Václav Stránský.⁸³

Poslední smíšené společenstvo vzniklo roku 1908 jako *Společenstvo řemeslných živností Kunovického lékařského obvodu* se sídlem v Kunovicích, které se utvořilo oddělením živnostníků od *Společenstva řemeslných živností*.⁸⁴

Od začátku 20. století začaly v okrese vznikat specializovaná společenstva vydělováním se z původních smíšených společenstev. Roku 1903 tak vzniklo *Společenstvo hostinských a výčepníků v Uherském Hradišti* (od roku 1908 s působností pro celý soudní okres).⁸⁵ Roku 1914 došlo k založení *Společenstva cukrářů, perníkářů, voskařů, koláčníků, mandoletářů a výrobců kanditů*⁸⁶ pro politické okresy *Uherské Hradiště město, Uherské Hradiště venkov a Uherský Brod* se sídlem v Uherském Hradišti, ke kterému přispěla iniciativa tehdejšího předsedy *Zemské jednoty cukrářů* Karla Kvaka a jednatele Josefa Kotrbáčka.⁸⁷ Stejněho roku došlo k vytvoření *Společenstva řezníků a uzenářů* s působností v rámci soudního okresu *Uherské Hradiště* se sídlem v Uherském Hradišti.⁸⁸ Roku 1914 se odtrhli od smíšených společenstev také pekaři a vytvořili si *Společenstvo pekařů pro politický okres Uherské Hradiště* se sídlem v Uherském Hradišti, jejímž dlouholetým předsedou byl významný uherskohradištský pekař Antonín Jahoda.⁸⁹ Mlynáři si vytvořili své vlastní společenstvo až roku 1920.

Každé z těchto společenstev mělo vlastní stanovy, přičemž jejich účel byl u všech velice podobný: „*pěstovati ducha pospolitého, udržovati a zvelebovati čest stavu mezi členy u příslušníků společenstva, jakož i podporovati společné zájmy živnostenské svých členů a příslušníků zřizováním záložek, skladů na suroviny, tržnic, zaváděním společné výroby pomocí strojů a jiných způsobů výrobních.*“⁹⁰

Členy všech těchto společenstev byli na základě živnostenského řádu živnostníci a také jejich tovaryši a učni. Členství bylo pro všechny povinné. Jak již bylo naznačeno výše,

---

⁸³ ZEMÁNEK, Rudolf: *Sjezdový památník čsl. Živnostensko-obchodnické strany středostavovské kraje Uhersko-Hradištského*. Uherské Hradiště 1937, s. 161.

⁸⁴ SOKA UH, fond Okresní úřad Uherské Hradiště (dále jen OÚ UH), inv. č. 805, *Společenstvo řemeslných živností Kunovice 1905–1942*.

⁸⁵ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 535, *Společenstvo hospodských a výčepních 1903–1943*.

⁸⁶ Ottův slovník naučný označuje slovo kandita jako bonbon francouzského typu, popřípadě ovoce, jádra a kořínky obalené kandysovým cukrem. OTTO, Jan: *Ottův slovník naučný*. Třináctý díl. Praha 1898, s. 913.

⁸⁷ SOKA UH, AM UH III, kart. 425, inv. č. 538, *Společenstvo cukrářů 1915–1925*.

⁸⁸ SOKA UH, AM III, kart. 425, inv. č. 537, *Společenstvo řezníků a uzenářů 1914–1926*.

⁸⁹ SOKA UH, Živnostenská společenstva, kn. 2246, sign. a-1, *Společenstvo pekařů, kniha zápisů o schůzích 1914–1929*.

⁹⁰ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 534, *ŽS UH, Stanovy 1884*.

tak členy společenstev byly i některé podniky z okolí vyrábějící po továrnicku. I tyto podniky si vychovávaly vlastní učně. Problém ale nastal při skládání závěrečných zkoušek. Učňové je nemohli skládat přímo v továrně, ale jen před zvláštní komisí ustanovenou v rámci společenstva. Být členem společenstva tak bylo jen ku prospěchu těchto podniků.⁹¹ Ne vždy však byl daný podnikatel do společenstva přijat. Tak tomu bylo například u výrobce cukrovinek v Uherském Hradišti Bedřicha Skály. Ten se sice jako držitel podniku, provozovaném po továrnicku dle § 108 ž. ř., přihlásil ke společenstvu jako dobrovolný člen, ale byl na základě usnesení společenstva jednohlasně odmítnut. Tím pádem nemohli být členy společenstva ani jeho učni ani tovaryši.⁹² Poté, co se stal živnostník členem, musel zaplatit zápisné, které vyměřilo dotyčnému představenstvo společenstva. Tyto poplatky se společenstvo od společenstva lišily a v rámci let se také měnily. Jinak byly zpoplatněny menší živnosti a jinak významné tovární podniky, které musely platit, jako dobrovolní členové, vyšší částky.

Tato společenstva vytvářela vnitřní předpisy pro své členy. Na základě svých stanov měla dohlížet na tovaryšské a učňovské zkoušky, také dbát na jejich řádné vyučení a o tyto pomocníky a učně se řádně postarat – zvláště v době nemoci (toho mělo být dosaženo zakládáním nemocenských pokladen nebo přistoupením k již existujícím pokladnám). Stanovy také upravovaly, kolik může mít živnostník učedníků poměrně na počet pomocníků. Pro případné spory mezi živnostníky měla být vytvořena instituce smířících soudů.⁹³

Vyučení trvalo až na výjimky tři roky, avšak poplatek za složení zkoušky učňů živnostníků a učňů z továren se lišil. Tak například zkušební taxa *Společenstva řemeslných živností v Kunovicích* obnášela pro všechny zkušované 5 K, učni z továren však museli zaplatit poplatek 10 K.⁹⁴ Předmětem zkoušky mělo být zhotovení určitého předmětu, který dotyčnému zkušební komise zadala. Poté, co se dotyčný učeň vyučil, musel najít živnostníka, u kterého by získal praxi. Praxe byla důležitá zejména při žádosti o živnostenské oprávnění a většinou trvala tři roky.⁹⁵ Člověk s výučním listem tak mohl pokračovat jako tovaryš nebo si mohl založit vlastní živnost, popřípadě nastoupit do nějaké z továren. Živnostníci z okolí Uherského Hradiště si často stěžovali na to, že velké továrny mají všechny potřebné živnosti (zámečníky, truhláře, bednáře) uvnitř svých podniků, takže nepoptávají služby soukromníků.

⁹¹ VIKTORÍK, Michael: *Čokoládovnický a cukrovinářský průmysl v Olomouci*. Olomouc 2008, s. 19.

⁹² SOKA UH, AM UH III, kart. 428, inv. č. 549, *Výroba a prodej cukrovinek, limonád a prodej ovoce 1897–1927*.

⁹³ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 534, *ŽS UH, Stanovy 1884*.

⁹⁴ SOKA UH, *Živnostenská společenstva*, kn. 2268, sign. a-1, *Společenstvo řemeslných živností Kunovice, kniha zápisů o schůzích z let 1908–1921*.

⁹⁵ Způsoblost k provozování své profese byli živnostníci nuceni prokazovat na základě novely z roku 1883.

Pokud tedy odešel živnostník do továrny, mohlo to pro něj znamenat určitou jistotu výdělku, na rozdíl od nejistého osudu menších soukromých živnostníků. Na základě záznamů o mzdách můžeme konstatovat, že ve velkých podnicích na Uherskohradištsku bylo možné vydělat až o třetinu více peněz, než by činil příjem z malovýrobních živností.⁹⁶

Hlavním úkolem společenstev bylo hájit zájmy svých členů, a to nejen na regionální úrovni, ale také v rámci celé země. Na regionální úrovni řešily především problémy živnostníků spojených s pravidelně se konajícími trhy, jelikož v životě maloživnostníků hrály velkou roli. Místní trhy byly pro živnostníky klíčové nejen kvůli prodeji hotových produktů, ale i kvůli nákupu surovin a navazování obchodních kontaktů. Trhy se konaly ve více obcích soudního okresu, například na Velehradě, v Buchlovicích, v Kunovicích, avšak ty největší a nejproslulejší se pořádaly v okresním městě Uherské Hradiště, kde měly dlouhodobou tradici. Jednalo se o trhy výroční, které probíhaly vždy v pondělí v období svátků, a týdenní, které se konávaly ve středu a v sobotu (od roku 1899). Trhy se řídily podle tržního řádu, jehož úprava byla v kompetenci města, přičemž rozhodující slovo mělo c. k. místodržitelství.⁹⁷

Různé interpretace tržního řádu a jeho změny, vyvolávaly největší neshody nejen mezi společenstvy, ale i mezi živnostníky samotnými. Z korespondence mezi společenstvy, obecní radou královského města Uherské Hradiště a Obchodní a živnostenskou komorou v Olomouci (dále jen OŽK) jasně vyplývá, že hlavním cílem místního živnostnictva bylo co nejvíce omezit prodej a nákup zboží přespolními trhovci a také zakázat prodej zboží obchodníkům z venkova.⁹⁸ To nám dokládá například žádost obecní rady z 25. července 1905 o doplnění § 42 tržního řádu zněním § 23 téhož řádu, se kterou také souhlasilo jak společenstvo obchodníků, tak společenstvo živnostníků města Uherské Hradiště: „*Obchodníkům a obzvláště všem oněm, kteří za účelem opětného prodeje nakupují, jakož i venkovským osobám zapovězeno je v tyto denní trhy máslo, vejce, tvaroh, drůbež každého druhu před hodinou obecní radou určenou, t.j. v létě před 8 hodinou a v zimě před 9 hodinou ráno kupovati, jelikož až do této doby jest nákup pouze domácím obyvatelstvu pro vlastní domácnost' vyhrazen. V tržních dnech týdenních a to ve středu a v sobotu smí překupníci zboží (drůbež, vejce, máslo atd.) přinesené na trh kupovat až po osmé hodině ranní. Do osmi hodin je nákup vyhrazen obyvatelstvu města.*“⁹⁹ Bylo to z toho důvodu, že především v sobotu

⁹⁶ SOKA UH, AM UH III, inv. č. 595, *Ceny a mzdy*.

⁹⁷ ČOUPEK, Jirí et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981, s. 324.

⁹⁸ Tamtéž. Obchodníci, kteří přicházeli do Uherského Hradiště z blízkého i dalekého okolí, dokonce až z Vídně, Mikulova, Olomouce, Brna a dalších měst, nabízelí kupujícím z města i širokého okolí sortiment průmyslového, rukodělného a potravinářského zboží.

⁹⁹ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 729, inv. č. 6821, *Trhy Uherské Hradiště 1882–1922*.

nakupovali překupníci současně s obyvatelstvem města. Často se stávalo, že na místní obyvatelstvo obvykle nic nezbylo. Překupníci využívali vyšších tržních cen ve velkých městech, takže zboží nakoupené v Uherském Hradišti následně prodávali ve Vídni nebo v Brně. Společenstvo nakonec dosáhlo určitého vítězství, když na týdenních trzích nesměli prodávat ti, co nebyli usedlími živnostníky v Uherském Hradišti.¹⁰⁰

Komplikace se vyskytovaly i v rámci jednotlivých oborů. Například řezníci po dlouhou dobu postrádali moderní porážku. Docházelo proto ke korespondenci mezi živnostenským společenstvem, městskou radou, OŽK v Olomouci a jednotlivými řezníky. Výsledkem byla výstavba nových moderních jatek roku 1904, s čímž byla spojena tzv. nucená jatečnost. Tedy nařízení a povinnost porážet dobytek pouze na úředně schválených jatkách. Ostatní soukromé porážky a jatky v předměstských obcích měly být postupně rušeny, což řezníkům pochopitelně přineslo řadu existenčních problémů. Ve smíšených společenstvech však neměli dostatečnou sílu, takže se nakonec rozhodli s významnými zástupci oboru Janem Pijáčkem, Štěpánem Podešvou,¹⁰¹ Františkem Bischoffem a dalšími založit samostatné oborové společenstvo. Jejich žádost byla podána v květnu 1913 a toho roku byla i schválena. Za vznik nového společenstva řezníků se přimlouvala i *Zemská jednota českých odborných společenstev řezníků a uzenářů na Moravě*.¹⁰²

I hostinští v okrese měli své problémy. Své postavení se snažili podpořit roku 1903 založením odborného společenstva pro město Uherské Hradiště (od roku 1908 pro celý politický okres). Hlavní důvody pro založení společenstva byly vztahy mezi pivovary a hostinskými, rozšiřování prodeje piva v uzavíratelných lahvích, vysoká kořaleční daň, zvyšování místních poplatků z prodeje piva (lidově nazývaného „pivní krejcar“) a z pohledu hostinských mírného trestání svobodné živnosti.¹⁰³ Mezi hostinskými a pivovary probíhala s nadsázkou obchodní válka, a to nejen v oblasti cenové, ale i o samotnou hostinskou činnost. Pivovary totiž vykupovaly, respektive pronajímaly místní hostince, které následně nepřímo provozovaly. Konkrétně pivovar v Jarošově měl pronajaté jen v rámci města čtyři koncese hostinské¹⁰⁴ a pivovar Karla Zedníčka další čtyři hostinské koncese.¹⁰⁵ Hostinští se

---

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Štěpán Podešva byl označován v tisku jako „velkouzenář“ a roku 1908 byl dokonce oceněn zlatou medailí za kuchařské umění na výstavě ve Vídni. *Zájmy Slovače*, č. 60, 22. srpna 1914, s. 4.

¹⁰² SOKA UH, AM III, kart. 425, inv. č. 537, *Společenstvo řezníků a uzenářů 1915–1926*.

¹⁰³ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 535, *Společenstvo hostinských a výčepních 1903–1943*.

¹⁰⁴ Marie Madrové v domě č. p. 2, Hedviky Zapletalové v domě č. p. 31, Josefa Kučery v domě č. p. 46, Viktora Lanžera v domě č. p. 121 a Střeleckého spolku v domě č. p. 179.

¹⁰⁵ Měl nájem hostince právovárečného měšťanstva č. p. 16/248, Jana Gabriela č. p. 79, dědiců Prillingerových č. p. 110 a dědiců Schaniakových č. 152.

odvolávali na § 19 odst. 1. ř. ž., na základě něhož to nebylo přípustné. Podle něj „*Táž osoba v jedné a též osadě může nabýti, zpachtovati nebo jako náměstek převzíti jen jedinou koncesi k provozování výčepu a drobného prodeje pálených nápojů líhových (§ 16d); k provozování ostatních hostinských a výčepnických práv, v § 16 vypočtených, nejvýše koncese dvě.*“¹⁰⁶ Předseda společenstva Matěj Opravil k tomu poznamenal, že: „... *za obecní dávky ručí nájemce i majitel koncese, který je také vždy majitelem domu. Platí-li nájemce řádně nájemné, zaplatí jistě i obecní dávku.*“¹⁰⁷

Pivovary „své“ hostinské koncese neprovozovaly přímo, ale prostřednictvím podnájmů svých koncesí fyzickým osobám. Důležité pro ně bylo, že provozovatelé jejich koncesí neměli dostatečný provozní kapitál, takže byli plně závislí na pivovarech, respektive na jejich dodávkách a cenové politice. Hostinští chtěli situaci vyřešit pronájemem hostinců na jednotlivce. Obecní radě však byla tato situace lhostejná a rozhodnutí oddalovala. Zdůvodňovala to tím, že by se obci zkomplikoval výběr poplatků. Svoji roli však mohl sehrát vliv majitelů pivovaru v Jarošově (patřila rodině Braunů) na radnici a místní elitu. Rodina Braunů rozehrála v oboru tvrdou konkurenční hru, takže prostřednictvím svých agentů ovládla většinu hostinců v okolí. Proti tomuto přístupu podali hostinští protest a žádali, aby byl předložen c. k. Moravskému místodržitelství v Brně k rozhodnutí. Podle archivních pramenů však k žádné větší změně nedošlo.¹⁰⁸

Velmi častým jevem, nejen v rámci Uherskohradištska, byly také prohřešky proti neoprávněnému provozování živnosti. Jednalo se zřejmě o nejčastější námět stížností, které podávali sami živnostníci. Za tyto prohřešky byli odsouzení nuceni zaplatit na základě reformy z roku 1907 peněžité trest od 5 K do 1 000 K a za zvláštních okolností hrozilo dotyčným i vězení. Tyto přestupky se netýkaly pouze menších živnostníků, ale mnohdy na ně dopláceli i uznávaní továrníci, jako tomu bylo např. u Josefa Schaniaka, který byl obviněn z neoprávněného provozování kolářské živnosti, a byla mu uložena peněžité pokuta.¹⁰⁹

Společenstva se také snažila pro pekaře a řezníky prosadit prodloužení pracovní doby v rámci nedělního klidu a svátků a to do 12 hodin. S obecní radou rovněž vyjednávala například o přesun povinného pracovního klidu z neděle na některý všední den, protože z hlediska tržní aktivity byla například pro perníkáře neděle nejzajímavější.¹¹⁰

¹⁰⁶ Císařský patent č. 227/1859 ř. z., jímž se vydává řád živnostenský, § 19.

¹⁰⁷ SOkA UH, AM UH III, kart.424, inv. č. 535, *Společenstvo hostinských a výčepních 1903–1943*.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ SOkA UH, AM UH III, inv. č. 585, *Neoprávněné provozování živností*.

¹¹⁰ SOkA UH, AM UH III, inv. č. 591, *Nedělní a sváteční klid, Návrh předsedy Živnostenského společenstva Latzmana z 13. 9. 1895*.

Výše uvedené problémy měly za následek, že jednotlivé obory začaly upevňovat své pozice vstupem do společenstev a svazů na zemské úrovni. Z korespondence mezi jednotlivými společenstvy, firmami a OŽK v Olomouci můžeme zjistit, s jakými problémy se nejčastěji potýkaly. Lze jednoznačně říci, že nejvíce nevyjasněných otázek měli povětšinou řezníci s hostinskými a výrobci kořalek nebo pekaři s cukráři, jejichž chod byl úzce propojen. Roku 1913 musela řešit olomoucká OŽK spor ohledně podávání pokrmů v řeznictvích, proti kterému se ohradil *Zemský svaz společenstev hostinských na Moravě* se sídlem v Brně. Hostinští tvrdili, že řezníci, aby mohli podávat své výrobky k jídlu v místnostech řeznictví, potřebují hostinskou koncesi. Oproti tomu *Zemská jednota českých odborných společenstev řezníků a uzenářů na Moravě* tvrdila, že uzenářské výrobky jsou jedlé zboží. Zde nastal hlavní problém, co je pokrm a co je jedlé zboží. To řezníci odvozovali od německého „*Esswaren*“, načež prohlašovali, že mají právo podávat uzenářské zboží k jídlu v obchodních místnostech. Nakonec po dlouhé korespondenci podala OŽK dobrozdání, že uzenáři ve svých řeznictvích své výrobky k jídlu prodávat mohou, jelikož uzenář je výrobce a hostinský je obchodník. V jiném sporu se řezníci ohradili proti obchodníkům s masem, kteří nakoupené maso dále porcovali, čímž skrytě provozovali živnost řeznickou a řezníkům krátili tržby.¹¹¹

OŽK měla rozhodnout roku 1912 i v případě pekařů a cukrářů. Tyto živnosti si byly vždy příbuzné. Pekly a zpracovávaly tutéž surovinu, z čehož vyplývala celá řada nevyjasněných otázek. Cukráři se bránili především proti výrobě typických cukrářských výrobků pekaři. Spory nastaly o povahu cukrářského a pekařského výrobku. Hlavní argument cukrářů spočíval v tvrzení, že cukrářský výrobek by měl obsahovat méně než 50% mouky ve výrobku. Svoji roli hrála také jakost surovin, tvar a technické zpracování výrobku.¹¹² *Zemská jednota cukrářů, perníkářů, čokoládovníků a voskařů pro Moravu* v Olomouci byla názoru, že pokud chtěl pekař vyrábět například linecké, tak musel zaměstnávat alespoň cukrářského tovaryše, aby druh výrobků vyhovoval kladeným požadavkům. Komora nakonec rozhodla, že pekařský výrobek byl takový, který obsahoval vesměs mouku a téměř žádný cukr. Oproti tomu cukrářský výrobek měl obsahovat větší množství cukru, který tvořil základ výrobku. Cukráři také museli hájit své zájmy proti falšování cukrovinek.¹¹³

Řada problémů vznikala se zařazením dané živnosti. Byl totiž rozdíl, jestli se jednalo o živnost svobodnou, koncesovanou či řemeslnou, z čehož pak vyplývaly rozdílné podmínky.

---

¹¹¹ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 522, inv. č. 4221, *Řeznictví, obchod s masem, výroba uzenin*.

¹¹² U pekařství neproběhly velké změny v technologii výroby, zato na cukrářství byly kladeny z ohledu odborně technického větší požadavky.

¹¹³ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 522, inv. č. 4218, *Pekařství*.

Tento problém byl řešen například mezi výrobcí čokolád a cukráři. Olomoucká OŽK žádala roku 1912 o vyjádření, zda je výroba čokolády, neprovozovaná po továrnicku, živnost svobodná nebo řemeslná živnost cukrářská. Podle vyjádření firem a jednotlivých společenstev mělo být čokoládnictví uznáno za živnost řemeslnou živnosti cukrářské, jelikož rostoucí spotřeba umožnila sice velkovýrobu čokolády po továrnicku, ale nic se nezměnilo na poli odborného vzdělání.¹¹⁴ Výroba čokolády byla nakonec uznána za samostatnou řemeslnickou živnost, ale byla pořád evidována pod cukráři.¹¹⁵

Od prvního desetiletí 20. století lze pozorovat také tendenci zamezit zakládání některých živností a to pomocí koncesí. V potravinářství se jednalo zejména o výrobce kořalek a sodové vody. Hostinská lobby podporovala koncesování výroby kořalek kvůli nárůstu konkurence. Svůj postoj hostinští opírali o svoji snahu zamezit nárůstu nekontrolovatelného pijáctví, které se rozmáhalo v nálevnách kořalky. Hnutí proti „*moru kořalečnímu*“ bylo podporováno i ze strany vlády.¹¹⁶ V regionálním tisku se začaly objevovat varovné články o škodlivosti alkoholu pro fyzickou kondici a pracovní morálku živnostníků. Hnutí proti pijáctví mělo v té době už delší tradici. Nezbytnost omezení prodeje lihovin se stalo dokonce jedním z hlavních témat *Valného sjezdu moravského živnostnictva ve Starém Městě*, konajícího se už v roce 1894. O problematice alkoholu zde měl referát místní živnostník Antonín Soják.¹¹⁷

Velmi zajímavý vývoj nastal i v oboru výroby sodové vody. Omezení výroby sody vzešla ze strany samotných výrobců. Do roku 1905 neexistovala organizace, která by sdružovala tyto živnosti. Avšak roku 1906 zahájilo svou činnost *Zemské společenstvo výrobců sodové vody na Moravě*. Na vzniku nového společenstva mělo vliv i *Společenstvo živnostníků v Uherském Hradišti*, které dalo prostřednictvím olomoucké OŽK dobrozdání ke zřízení zemského společenstva již v září 1904 a nic nenamítalo k odloučení těchto živností ze svého společenstva. Mezi členy nového společenstva bychom tak našli například firmu *Bratři Horskákové* nebo živnostníka Antonína Bařtu z Rybáren. Toto společenstvo chtělo v první řadě odstranit nedostatky závodů a zastavit narůstající počet těchto živností. Do té doby totiž spadali výrobci sodové vody mezi živnosti svobodné. Vyrábět sodovku tak mohl každý, kdo splňoval podmínky. Řada živnostníků v soudním okrese Uherské Hradiště provozovala výrobu sodové vody jako živnost vedlejší. Většinou vedle této živnosti měli i jiný obor, který

---

¹¹⁴ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 522, inv. č. 4220, *Výroba čokolády*.

¹¹⁵ VIKTOŘÍK, Michael: *Čokoládovnický a cukrovinářský průmysl v Olomouci*. Olomouc 2008, s. 23.

¹¹⁶ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 523, inv. č. 4227, *Alkoholické nápoje – výroba a prodej*.

¹¹⁷ Moravská orlice, č. 32, 11. listopadu 1894, s. 2.

představoval hlavní zdroj příjmů, jako tomu bylo například u Antonína Bati, který byl především švec a výrobu sodové vody provozoval v jedné z částí svého domu. Můžeme se tedy domnívat, že rozšíření výroby sodové vody měly na svědomí především jednoduché technické nároky ve spojení s nenáročností na prostor. Některé firmy využívaly také těchto živností pro odbyt svých výrobků, zejména strojů a za těchto poměrů rostl počet výrobců obrovským tempem. Hlavní zásadou bylo sjednání vnitřního pořádku a nabádání ke zlepšování kvality. Za tímto účelem byly konány na základě stanov přípustné prohlídky závodů, při kterých byli členové poučováni o odborných a hygienických pravidlech. Ale snaha ze strany společenstva byla neustále sabotována přílivem nových členů. Tento stav nakonec donutil společenstvo spojit se se *Společenstvem rakouských výrobců sodové vody*. Společně se snažili vyvinout nátlak na vládu, přičemž žádali zařazení výroby sodové vody mezi živnosti koncesované, vázané na průkaz způsobilosti a místní potřebu.¹¹⁸ Toho dosáhli v roce 1910 nařízením ministerstva obchodu ve srozumění s ministerstvem vnitra pro kult a vyučování a pro veřejné práce. Tímto nařízením byly uzavřeny dveře nekvalifikovaným činitelům a došlo ke zpomalení vzniku živností.¹¹⁹

Úkolem společenstev neměla být pouze starost o jejich vnitřní chod, ale měla také vyvíjet snahu k zušlechtnění a propagaci svého řemesla. Tomu nejvíce napomáhala různá odborná periodika (např. hostinské, řeznické, cukrářské listy), výstavy a podpora odborného školství. Zvláště výstavy a sjezdy živnostnictva přispívaly ve velké míře k rozvoji tohoto stavu. V roce 1894 se tak konal z iniciativy *Společenstva koncesovaných a svobodných živnostníků Valný sjezd moravského živnostnictva ve Starém Městě*. O jeho důležitosti svědčí i to, že byl poměrně dobře materiálně zabezpečen.¹²⁰ Sjezdu se kromě jiných účastnili předsedové *Ústředního spolku živnostníků moravských* Theodor Cejnek a Kristián Žáček, staroměstských společenstev František Novák a Jan Lenhart a tehdejší předseda smíšeného hradištského společenstva a zároveň uherskohradištský radní Jan Latzman. Na programu bylo několik témat. Řešila se například reforma živnostenského řádu, o kterém referoval říšský a zemský poslanec Jan Žáček, anebo již zmíněný problém alkoholismu.¹²¹

---

¹¹⁸ Vláda vydala ještě výnos z 28. dubna 1911 č. 11660, kterým uložila příslušným úřadům nejpřísnější šetření otázky lokální potřeby. Přičemž se musel brát zřetel nejen na výrobce sodové vody v místě žadatele, ale i k lehkému transportu sodové vody k počtu okolních výrobců.

¹¹⁹ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 841, inv. č. 7242, *Sodová voda, zpráva o situaci ve výrobě a problémech výrobců*.

¹²⁰ ZEMÁNEK, Rudolf: *Sjezdový památník čsl. Živnostensko-obchodnické strany středostavovské kraje Uhersko-Hradištského*. Uherské Hradiště 1937, s. 161.

¹²¹ Moravská orlice, č. 32, 11. listopadu 1894, s. 2.

Z iniciativy Josefa Stancla byla roku 1905 uspořádána *Zemská vinařská a ovocnářská výstava v Uherském Hradišti*.¹²² Zásadní akcí, do které živnostníci vkládali své naděje, byla *Výstava Moravského Slovácka*, která se měla konat roku 1915.¹²³ Jaký měla mít obsah, to můžeme zjistit z korespondence mezi přípravným výborem a olomouckou komorou: „*Výstava Moravského Slovácka bude první soubornou výstavou hospodářskou, průmyslovou a kulturní, která má podati nynější stav života našeho obyvatelstva a má ukázati, čeho nám v různých oborech lidské práce schází, čeho nutno doplniti a vybudovati*.“¹²⁴ Mezi živnostníky se myšlenka na velkou výstavu dobře ujala. Docházelo tak k rozsáhlé agitační činnosti ze strany živnostníků a k hromadění financí, které zpočátku probíhalo ve formě darů. Pořadatelé v čele s městskou radou Uherského Hradiště a Hospodářským spolkem Velehrad si dobře uvědomovali, že prostřednictvím výstavy může do města a regionu připlýnout značný kapitál.

Výstava měla mít čtyři oddělení: první zemědělské, druhé průmyslové, živnostenské a obchodní, třetí kulturní, čtvrté všeobecné. V oddělení druhém mělo docházet k propagaci zejména výrobků malovýrobního charakteru. Z potravinářství to byly pekařské, cukrářské a uzenářské výrobky, výrobky mlýnské, ale také zde měly vystavovat velkotovární obory jako cukrovarnictví, sladovnictví, pivovarnictví a lihovarnictví. Avšak v důsledku válečných událostí z pořádání výstavy roku 1915 sešlo a k jejímu uspořádání došlo až v roce 1937.¹²⁵

Nezaměnitelnou roli v životě živnostnictva hrálo také školství. Samotné stanovy jednotlivých společenstev nabádaly k podpoře odborného školství. Zejména nedostatečné vzdělání: neznalost vedení účetnictví, neznalost a neschopnost orientovat se v zákonných předpisech, vytvářelo živnostníkům řadu existenčních problémů.¹²⁶ Nejobtížnější bylo přesvědčit o důležitosti odborného vzdělání samotné živnostníky. Ti totiž často považovali vzdělávání za ztrátu času, které je pouze vytrhává od práce.

Do poloviny osmdesátých let 19. století nebylo odborné školství v okolí Uherského Hradiště zastoupeno žádnou školou. Vzdělání a osvěta probíhaly zejména prostřednictvím

---

¹²² Josef Stancl byl velkým příznivcem a propagátorem moravského vinařství. On sám vlastnil sklípek v Mařaticích, zastával za svůj život mnoho funkcí a nezaměnitelným způsobem se podílel na rozvoji průmyslu na Uherskohradištsku. Tento zprvu lékárník se stal sám továrníkem, starostou, zemským poslancem a jedním ze zakládajících členů a dlouholetých předsedů Zemského vinařského spolku pro Markrabství moravské. Vinařství však na území soudního okresu nikdy nemělo velkovýrobní charakter. Na vině bylo především napadení mařackých vinohradů révokazem.

¹²³ Původně se měla výstava konat již roku 1914, avšak z důvodu konání podobné akce v Holešově, byla přesunuta na další rok.

¹²⁴ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK, kart. 669, inv. č. 6289, *Výstavy - Uherské Hradiště - Výstava Moravského Slovácka v r. 1914*.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ MÁLKOVÁ, Kateřina: *c. d.*, s. 174. Neznalost měla za následek nevyužívání výhod a podpor státu samotnými živnostníky.

spolků, které organizovaly odborné přednášky a kurzy. Spolky měly také politickou funkci, přičemž se zde scházeli místní elitáři, kteří zde mohli posilovat svůj vliv. Nejdůležitější byly zpočátku čtenářské spolky, přičemž první z nich byl založen roku 1867 v Uherském Hradišti a později se transformoval v Měšťanskou besedu. Jako nacionální protipól české besedy ve městě působilo Deutsches Kasino. Nesmírně významným osvětářským spolkem byl Hospodářský spolek Velehrad. Jeho účelem bylo: „...*spojenými silami polní, lesní a průmyslové hospodářství, jakož i chov dobytka a všechny ostatní hospodářské záležitosti vědeckým způsobem činně podporovati a všemožně zvelebovati.*“¹²⁷ Toho členové dosahovali zejména konáním různých hospodářských besídek, přednášek a kurzů. Řadu přednášek vedli pro členy Hospodářského spolku hostující lektoři, a to především ze *Zemské vyšší hospodářské školy v Přerově*,¹²⁸ jako například prof. Poláček. Ten přednášel o problémech spojených s pěstováním cukrovky a o zřízení rolnického cukrovaru. Dalším z profesorů byl prof. Uhlíř, který se zabýval důležitostí ječmene pro pivovarnictví.¹²⁹ Spolky tak ještě před vznikem odborného školství plnily edukační činnost mezi rolníky.

Určitá změna nastala v osmdesátých letech 19. století, kdy začalo docházet k posilování pozic českého etnika v rámci regionu. V té době požádalo *Společenstvo živnostníků v Uherském Hradišti* o vznik školy podporující vzdělanost učňů.¹³⁰ Žádost byla nakonec schválena a roku 1885 vznikla *Všeobecná průmyslová škola a odborná škola pokračovací*, která se stala první odbornou školou v soudním okrese. Vznikla ještě v době, která nebyla příznivá pro zakládání českých škol. Až do konce osmdesátých let tak byly upřednostňovány školy německé, což souviselo s vlivem uherskohradištské radnice, která zůstala pod německým vlivem až do roku 1886.¹³¹

Průmyslová škola byla podporována z velké části obchodním grémiem, ale také společenstvem živnostníků, kteří na školu přispívali částkou 200 K ročně a pro pilné žáky uvolňovali 60 K ročně.¹³² Vyučování bylo bezplatné a od roku 1897 povinné pro všechny

---

¹²⁷ VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864 – 1884)*. Uherské Hradiště 1884, s. 14.

¹²⁸ Celkově bylo napojení na Zemskou vyšší hospodářskou školu v Přerově pro spolek stěžejní. Ta např. dávala dvě stipendia po 50 zl. synům členů velehradského spolku, kteří studovali v Přerově. Ti pak mohli v okrese šířit vzdělanost. Také přispěla k částečnému prolomení konzervativních názorů a zastaralých postupů rolníků.

¹²⁹ VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864 – 1884)*. Uherské Hradiště 1884, s. 14.

¹³⁰ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 534, ŽS UH.

¹³¹ ZAPLETAL, Jan: *Sociální situace a životní styl řemeslníků a drobných obchodníků a hospodaření města Uherské Hradiště na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2005, s. 48. (nepublikovaná diplomová práce)

¹³² Tamtéž.

učně, kteří byli členy společenstva.¹³³ V počátečních letech měla škola problémy především s docházkou učňů, která byla spojena hlavně s pracovními povinnostmi. Ve škole se vyučovaly předměty jako geometrie, kreslení, rýsování a další. Druhou významnou odbornou školou byla *Obchodní škola v Uherské Hradišti* založená v roce 1902.¹³⁴ Před válkou roku 1913 byla ještě založena *Ženská škola průmyslová s právem veřejnosti*. Školy vznikly především z iniciativy uherskohradištského starosty a zemského poslance Josefa Stancla a poslance ThDr. Antonína Stojana.¹³⁵ Je nutno dodat, že Josef Stancl se na přelomu 19. a 20. století stal jedním z předních podporovatelů odborného školství na Uherskohradištsku. Sám byl podnikatelem a továrníkem, který si byl velmi dobře vědom důležitosti odborného vzdělání v životě živnostníka. Z pozice zemského poslance se snažil podporovat projekty, které směřovaly k ekonomickému oživení regionu, zejména k podpoře menších a středních živnostníků. Vzdělání považoval za nutný předstupeň k hospodářskému vzestupu a zejména podporu odborného vzdělávání chápal jako zcela zásadní pro rozvoj zaostalého venkova.¹³⁶

Začátkem 20. století tak došlo k určitému zlepšení odborného školství, ale pouze v rámci města Uherské Hradiště. Ostatní oblasti byly stále bez odborných škol a v dobovém tisku se začala čím dál častěji objevovat provolávání za jejich zřízení: „*Četná odvětví našeho průmyslu domácího klesnou, nebudou-li jim dodávati životní síly odborné školy. Školy košíkářské, hrnčířské, sklářské, keramické, na zpracování dřeva jsou nezbytnou podmínkou na zachování a zmohutnění těchto odvětví průmyslu, my dále nemáme žádné školy lihovarnické, sladovnické...*“¹³⁷ Tyto snahy byly nakonec ukončeny první světovou válkou. Řada živnostníků a učňů byla odvedena na frontu a ze strany vlády se kladl důraz na zřizování improvizovaných tzv. továrních škol, které ale měly sloužit především velkým průmyslovým oblastem.¹³⁸ Zakládání dalších odborných škol bylo nakonec realizováno až po válce. Nejprve vznikly v roce 1925 živnostenské školy pokračovací ve Starém Městě a Kunovicích a poté jich začalo přibývat i v dalších obcích.

Jak bylo naznačeno výše, velkou ranou nejen pro malovýrobu byl světový válečný konflikt. Počet zaniklých živností začal převyšovat počet živností vzniklých. Nově vzniklé živnosti během války bylo nutno počítat k živnostem válečným, které byly vyvolané jen spekulacně. Za to odhlášené živnosti, ať již při maloobchodě nebo maloživnostech, byly

¹³³ § 99 ž. ř. z 23. 2. 1897, č. 63 ř. z.

¹³⁴ SOKA UH, AM UH III, inv. č. 455, *Obchodní škola*.

¹³⁵ JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937, s. 40.

¹³⁶ JILÍK, Jiří – SPATHOVÁ, Jana – Igor STANCL: *U zlaté koruny: Příběh lékárny a lékárníka Josefa Stancla*. Zlín 2007, s. 51.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Slovácké noviny, č. 2, 12. ledna 1916, s. 3.

živnosti legitimní. Řada živnostníků a učedníků narukovala do války, ze které se už řada z nich nikdy nevrátila.¹³⁹ Tento úbytek pocítila také živnostenská společenstva, jejichž činnost byla omezena na minimum. Bedřich Hübler, předseda uherskohradištského smíšeného společenstva, popisuje situaci v roce 1916 následovně: „Činnost společenstva živnostníků za rok 1916 byla velmi omezena...Nečinnost' výboru vysvětluji tím, že mnoho členů a vyučenců jest ve zbrani, pročež není žádných návrhů a rad zapotřebí.“¹⁴⁰ Pozice po mužích byly nuceny zastoupit ženy s dětmi a žáci průmyslových škol.¹⁴¹ Využito bylo také uprchlíků, kteří v počátečních letech pocházeli především z oblasti Haliče. Do okresu jich jen kolem roku 1915 přišlo kolem 4 000. Většinou byli umíst'ováni do továren, škol, hostinců a kostelů.¹⁴²

V průběhu válečných let se stupňoval problém s nedostatkem základních surovin a s růstem cen. Cena pšenice se během půl roku od začátku války zvýšila o více než 50 %.¹⁴³ Na řadu zboží, například mouku, cukr, kávu, tuky apod., byl zaveden přidělový (lístkový) systém. Nicméně zásobování trhu bylo nedostatečné a přiděly nestačily na pokrytí základních potřeb. Vznikl proto paralelní trh. Na Uherskohradištsku bylo častým jevem, že mouka se prodávala skrze tzv. agenty. Mlynáři se totiž báli prodávat mouku na černo, tak ji prodávali skrze agenty. To mělo pochopitelně vliv na růst ceny.¹⁴⁴ Špatný dopad mělo i stanovení maximálních cen, jelikož se tržní ceny neupravovaly, neodpovídaly skutečné potřebě, ale přinášely řadu nepříjemností pro obchodnictvo. Rada královského města Uherské Hradiště na základě zmocnění c. k. místodržitelství a v souhlase s c. k. okresním hejtmánstvím v Uherském Hradišti ustanovila maximální ceny pro trh a přímý prodej potravin: za jedno kilo másla 4 K, za jedno kilo tvarohu 64 h, za jeden kus vejce 12 h a za litr mléka 30 h. Přestupky tohoto ceníku byly přísně stíhány jak na straně prodávajících, tak i kupujících.¹⁴⁵ Ústředny neprováděly stejnoměrné zásobení trhu a nezpůsobovaly ani snižování cen, ba naopak docházelo k jejich zvyšování.¹⁴⁶ Po vzniku Československé republiky tak byla obnova plynulého zásobování a nalezení tržní rovnováhy nesmírně obtížná.¹⁴⁷

---

¹³⁹ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 836, inv. č. 7196, *Výroční zpráva za rok 1916*.

¹⁴⁰ SOKA UH, AM UH III, kart. 424, inv. č. 534, *Živnostenské společenstvo Uherské Hradiště (dále jen ŽS UH), 1887–1921*.

¹⁴¹ Slovácké noviny, č. 2, 12. ledna 1915, s. 2.

¹⁴² Zájmy Slovače, č. 47, 20. listopadu 1915, s. 2.

¹⁴³ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 833, inv. č. 7194, *Výroční zpráva za rok 1914*.

¹⁴⁴ Zájmy Slovače, č. 2, 8. ledna 1915, s. 3

¹⁴⁵ Zájmy Slovače, č. 32, 7. srpna 1915, s. 2.

¹⁴⁶ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 833, inv. č. 7194, *Výroční zpráva za rok 1914*.

¹⁴⁷ Tamtéž.

2 CHARAKTERISTICKÉ RYSY POTRAVINÁŘSKÉ VELKOVÝROBY V SOUDNÍM OKRESE UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Zatímco předchozí kapitola věnovala prostor v rámci zachování integrity potravinářské výroby menším živnostem, následující kapitola se snaží poukázat na nejvýznamnější rysy, které se vztahovaly od druhé poloviny 19. století v rámci soudního okresu Uherské Hradiště k potravinářské velkovýrobě. Postupně je tak probrána problematika absence průmyslu v okrese, dominance židovského obyvatelstva v potravinářském průmyslu a na ni navazující problematika zakládání rolnických družstevních podniků a prvních podniků v českých rukou.

Území soudního okresu Uherské Hradiště bylo v letech 1850–1918 vyloženě zemědělskou oblastí s minimálním zastoupením průmyslu, kde převažovala ve větší míře menší řemeslná výroba. Tomu nasvědčuje fakt, že z celkového počtu 948 podniků s továrenským oprávněním v olomouckém komorním obvodu, působilo v soudním okrese roku 1851 pouze osm továrních podniků, z nichž byl jen jeden spojen s potravinářstvím.¹⁴⁸ Jednalo se o palírnu v Kunovicích, jejímž majitelem byl židovský familiant¹⁴⁹ z Uherského Ostrohu Jakob Winter.¹⁵⁰ Žádný větší potravinářský podnik se zde až do založení cukrovaru nenacházel. Zemědělské produkty zde byly zpracovány tradičními způsoby, bez složité mechanizace. Významnější podniky byly převážně v majetku velkostatků. Jednalo se o několik malých vrchnostenských (Buchlovice, Bílovice, Velehrad) a měšťanských pivovarů (Uherské Hradiště mělo pivovary dva, jeden přímo ve městě a druhý v Jarošově) vařících pivo pro příslušné panství nebo pro město a jeho okolí. Rozšířeny byly i malé vrchnostenské vinopalny, ty byly obvykle propachtovány, přičemž majitelé byli z velké části židovského původu. Mezi židy byl také zájem o udělování továrního oprávnění k výrobě likérů a rosolky.¹⁵¹ Značná část žádostí ale byla zamítnuta z obav před vzestupem alkoholismu.¹⁵²

---

¹⁴⁸ *Statistischer Summar-Ausweis der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten für das Jahr 1851*. Olomouc 1853.

¹⁴⁹ Od 18. století byly v habsburské monarchii vydány předpisy (familiantský zákon 1726), které stanovovaly podmínky pro uzavírání sňatků mezi židy, s cílem regulovat jejich počet. Z toho důvodu byl stanoven určitý počet židovských rodin, které mohli žít v dané židovské obci. Svobodní muži museli získat nejprve familiantské číslo a následně se mohli legálně oženit. Jednoduše řečeno byl familiant držitel povolení založit si rodinu v zemi. Více je o této problematice pojednáno např. v publikaci PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001, s. 95. Dále: PAVLÁT, Leo et al.: *Židé: dějiny a kultura*. Praha 2001, s. 46–47.

¹⁵⁰ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj v období průmyslové revoluce na Moravě*. Uherské Hradiště 1984, s. 82–83.

Byl majitelem realit v ceně 18 000 zl. konvenční měny a jeho provozní fond činil přes 30 000 zl. konvenční měny.

¹⁵¹ Pod slovem rosolka se ukrývá slabě slazená pálenka, která se často dochucuje vanilkou, skořicí, pomerančovými květy apod. Původní rosolky k nám přicházely z Itálie pod názvem rosoglio.

¹⁵² JANÁK, Jan: *Hradištský kraj v období průmyslové revoluce na Moravě*. Uherské Hradiště 1984, s. 82

Jedním z hlavních důvodů špatného stavu průmyslu byla komunikační nedostupnost většiny obcí. V soudním okrese Uherské Hradiště sice došlo k otevření železniční zastávky již v roce 1841 ve Starém Městě¹⁵³ na Severní dráze císaře Ferdinanda vedoucí z Vídně do Haliče, ale po dlouhou dobu nebylo zajištěno železniční spojení s okolními vesnicemi. Lidé odtud museli veškeré suroviny dopravovat ze vzdálených míst na povozech po silnicích, které se nacházely ve špatném stavu, což znesnadňovalo nejen osobní dopravu, ale také přepravu nákladů pro průmyslové podniky a živnostníky.¹⁵⁴ Po dlouhou dobu zde existovaly jen silnice nižšího řádu a ještě roku 1848 zde neexistovala ani jedna státní silnice.¹⁵⁵ K průmyslové zaostalosti přispělo také lpění na výrobních tradicích a neochota továrníků zde investovat své peníze. Nejlépe tento stav vystihují slova místního obchodníka, která byla uveřejněna ve Slováckých novinách, jako reakce na špatný stav průmyslu ve městě Uherské Hradiště a jeho okolí. „*Na svých cestách jsem se mnohdy setkal s různými továrníky, kteří by zrovna nebyli neochotni zde zaříditi továrny na lín, mechanickou pletárnu, velkovýrobu prádla atd. a jejich odpověď zněla, že Uherské Hradiště má jedinou špatnou pověst a tu, že obecnstvo nevysvětlitelným způsobem se zaopatřuje cizími výrobky. Své domácí však výrobky, ač jsou na mnoze i lepší, naprosto ignoruje, a proto prý zařizování nějakého většího podniku jest věcí velmi choulostivou, an by se takový s úspěchem nepotkal.*“¹⁵⁶ Určitý vliv na malou koncentraci průmyslu mohlo mít také konzervativní prostředí a nechuť místních obyvatel k jakékoli novotě a inovaci.¹⁵⁷ Velice výstižně je popsán tento postoj v článku neznámého autora v periodiku Zájmy Slovače z roku 1911. Autor se zde ptal řemeslníků, kteří byli v dané oblasti úspěšní, proč svou výrobu nerozšíří, proč si nezřídí továrnu? Většinou dostal odpověď – „*I dejte mi svatý pokoj. Svých peněz do toho nemám. Musel bych přistavovat dílnu, přibírat dělníky a měl bych jen víc starostí, práce, zlobení a dohromady by z toho nic nekoukalo. Staral a dřel bych se jen na dělníky, na větší daně.*“ Negativně odpověděl i na možnost vypůjčení peněz. „*I dejte pokoj. To abych se dřel potom na spořitelnu, na záložnu.*“¹⁵⁸ Tato nedůvěra pramenila z velké části z neznalosti, proto bylo v budoucnu důležité klást důraz na odborné školství, různé kurzy a především účetnictví.

---

¹⁵³ I když sídlila ve Starém Městě, tak byla po dlouhou dobu pojmenována Uherské Hradiště.

¹⁵⁴ ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště 2007, s. 243.

¹⁵⁵ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj*, s. 114.

¹⁵⁶ Slovácké noviny, č. 17, 28. února 1900, s. 1.

¹⁵⁷ ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981, s. 320. Okres ze začátku doplácel na konzervativní názory měšťanstva. Díky tomu se mu vyhnuly budované železniční spoje, což mělo špatný vliv na rozvoj průmyslu. Nejvíce se stavěli na odpor majitelé zájezdních hostinců a formanských povozů, jelikož by zavedení dráhy ve městech a obcích znamenal značné zhoršení jejich živobytí.

¹⁵⁸ Zájmy Slovače, č. 45, 11. listopadu 1911, s. 2.

I přes absenci průmyslu se převážně agrární okolí Uherského Hradiště od druhé poloviny 19. století orientovalo na zpracování zemědělských produktů, kde dolnomoravský úval s úrodnou písčito-hlinitou půdou a blízkost řeky Moravy vytvářely ideální podmínky pro pěstování cukrové řepy,¹⁵⁹ brambor a obilovin. Na základě těchto předpokladů byla dávána v okrese přednost investicím do zemědělství a s ním úzce propojenému potravinářskému průmyslu, kde docházelo k lepšímu využití kapitálu s menším rizikem.¹⁶⁰

Zakládání prvních továren na zpracování zemědělských produktů je v soudním okrese neodmyslitelně spjato s podnikatelskou aktivitou židovského obyvatelstva. Tento stav byl vyvolán řadou změn, které s sebou přinesla druhá polovina 19. století a které byly nastartovány zrušením poddanství a roboty. Kromě změn jako výkup z roboty, vytvoření obchodních a živnostenských komor a vydání živnostenského řádu, začalo také docházet k postupnému zrovnoprávnění židovského obyvatelstva. Zrovnoprávnění židů a možnost svobodného podnikání měla na vývoj průmyslu v oblasti soudního okresu Uherské Hradiště stěžejní vliv. Tento typ obyvatel byl u zrodu potravinářského průmyslu v soudním okrese. Dosvědčuje to i fakt, že všechny střední a velké podniky byly do začátku 20. století zakládány pouze židovským obyvatelstvem.

Tradičně bývá vysvětlován úspěch židovského obyvatelstva tím, že byli po dlouhou dobu diskriminovanou menšinou a po zrovnoprávnění se jim otevřely nové možnosti, kterých dokázali patřičně využít. Židé totiž mohli po roce 1848 začít pracovat ve veřejných úřadech a školách, byla zrušena toleranční daň,¹⁶¹ familiantský zákon i numerus clausus.¹⁶² Byla také odstraněna instituce inkolátu.¹⁶³ Díky výše uvedeným změnám se židům otevřela města a mohli se začít přesouvat z ghett do větších průmyslových oblastí, kde zakládali své podniky.¹⁶⁴ Přesouvali se především do okresního města Uherské Hradiště¹⁶⁵ a jeho okolí

---

¹⁵⁹ Pěstování cukrovky zde však nebylo tak populární jako např. na Hané. Na cukrovku připadalo ze 100 ha orné půdy na okres Uherské Hradiště pouze 7,6 %.

¹⁶⁰ DUDEK, František: *Cukrovarnictví v českých zemích do roku 1918 z hlediska ekonomických pozic a kapitálových investic*. In: BARTOŠEK, Jaroslav et al.: *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci: fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století*. Praha 2011, s. 252.

¹⁶¹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001, s. 95. Byla zavedena za Marie Terezie a jednalo se o platbu za možnost žít v českých zemích.

¹⁶² Tamtéž. Numerus clausus můžeme chápat jako stanovení maximálního počtu studentů přijímaných na univerzity. Ve vztahu k židům bylo v mnoha případech stanoveno, že jejich podíl na univerzitách nebo v provozování svobodných povolání musí odpovídat procentnímu zastoupení v celé populaci.

¹⁶³ Tamtéž. Jednalo se o potvrzení státní příslušnosti, která zaručovala možnost setrvat v království. Dědil ho zpravidla po otci nejstarší syn a mladším sourozencům bylo zakázáno uzavírat sňatky. Pokud jej dotyčný nezískal, mohl si ho za finanční kauci opatřit, anebo musel opustit zemi. Podrobněji je o těchto problémech pojednáno v publikaci

¹⁶⁴ Plná rovnoprávnost však byla židům přiznána až prosincovou ústavou roku 1867.

z bývalých poddanských měst, jako byl Uherský Brod, Třebíč, Polná, ale také Uherský Ostroh nebo Bzenec.¹⁶⁶ Z počátku nedisponovali tito podnikatelé takovým množstvím kapitálu, který by dostačoval na vystavění vlastní továrny. Tito obchodníci si často pronajali celý velkostatek, díky čemuž si zaručili dobrý zdroj surovin a popřípadě tam provozovali ještě jiné podniky jako palírny, droždárny nebo mlýny. V počátcích využívali také možnosti propachtování panského nebo měšťanského pivovaru, který se snažili v průběhu let odkoupit.¹⁶⁷

S jejich úspěchem však nesouviselo pouze jejich zrovnoprávnění, ale řada dalších faktorů. První příčiny jejich úspěchu bychom mohli najít v minulosti. Židé měli již od středověku daleko více obchodních zkušeností než jiné skupiny. Tento stav lze vysvětlit předáváním nepsaných pravidel nakupování, prodeje a kalkulování zisku v rodinách, svázaných s obchodem. S úspěchem mohlo být také spojeno vyloučení z úspěšně zavedeného prodeje půdy a nemovitostí a z dalších oblastí ekonomického života, který byl vyhrazen jen pro křesťany. Postupně tak byli nuceni si vycvičit cit pro nové možnosti na neprověřených trzích. Další důležitou roli v úspěchu židovského obyvatelstva hrály společenské a rodinné vazby. Židé se nacházeli v mnoha zemích, ale do značné míry sdíleli stejný jazyk a osud. Díky tomu měli více mezinárodních i tuzemských kontaktů a byli nablízku novým poznatkům, inovacím a produktům.¹⁶⁸ Tyto kontakty získávali často účastí v různých spolcích, ve státní a regionální politice, řada z nich byla členy obchodních a živnostenských komor atd. Velkou roli hrála také sňatková politika židovských rodin, díky níž upevňovali své pozice, provázali kapitál jednotlivých rodin a tím dokázali lépe čelit krizovým obdobím. Úspěch také podporovala výrazná orientace na univerzální vzdělání a ochota vzdát se okamžitého prospěchu a zisku ve snaze ještě více zmnožit příjmy.¹⁶⁹ Právě novátorství, množství kontaktů a ochota riskovat měla ve světě obchodu a průmyslu na přelomu 19. a 20. století největší úspěch.

---

¹⁶⁵ V roce 1869 se nacházelo v Uherském Hradišti již 342 židů a roku 1900 jejich počet stoupl na 514, přičemž většina uváděla jako svůj obcovací jazyk němčinu. ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981, s. 330.

¹⁶⁶ Více se touto problematikou zabývaly ve svých diplomových pracích HANÁKOVÁ, Eva: *Emigrace Židů z Uherského Brodu ve dvacátém století*. Olomouc 2005. (nepublikovaná diplomová práce). Dále: MATUŠÍKOVÁ, Radka: *Historicko-demografická charakteristika uherskohradištských židů ve druhé polovině 19. století do první světové války*. Ostrava 1999 (nepublikovaná diplomová práce).

¹⁶⁷ LIKOVSKÝ, Zbyněk: *České pivovary 1869-1900*. Praha 2005, s. 7.

¹⁶⁸ MATULÍK, Rostislav: Proč jsou židé tak úspěšní. [online]. [cit. 2015-12-03]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/proc-jsou-zide-tak-uspesni-d01-/zpr_archiv.aspx?c=A100430_113547_kavarna_chu

¹⁶⁹ ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: c. d. Dále: VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc 2007; ŽUPANIČ, Jan: *Židovská šlechta podunajské monarchie*. Praha 2012.

Z těchto židovských rodin se zde začala jako první prosazovat židovská rodina Mayů, která vystavěla roku 1868 na území soudního okresu Uherské Hradiště, přesněji ve Starém Městě, první velkou továrnu na cukr. Nedlouho po nich byl založen Salomonem Braunem pivovar v Jarošově a poté i sladovna v Uherském Hradišti patřící rodině Fürstů. Tyto podniky představovaly jediné tři velké továrny zabývající se potravinářstvím v rámci soudního okresu. Od konce sedmdesátých let pak můžeme pozorovat tendence k zakládání výroben sodové vody, lihu, likérů, rosolky a octa, jako například u firem *Ad. Reich, Heřman Jelínek a spol., Carl Lanzer nebo Viktor Lanzer*, které však nikdy nepřekročily charakter středního podniku. Počátkem 20. století začalo také docházet v malém měřítku k modernizaci mlýnů, které začaly být výkonnější, výnosnější, nezávislé na přírodních podmínkách a musely být zaneseny do obchodního rejstříku. Jednalo se o mlýn bratří Ottů v Kunovicích, mlýn Vratislava Schildera ve Starém Městě a mlýn Macenauerův v Nedakonicích. Ostatní mlýny buďto zanikaly nebo pracovaly na starých malovýrobních principech. Podniky v českých rukou se začínají objevovat v rámci sledovaného území až počátkem 20. století.

Za vznikem prvních českých podniků na území soudního okresu stála v počátcích z velké části iniciativa samotných rolníků. Od osmdesátých let a zejména pak koncem 19. století si začali rolníci uvědomovat, že se nachází ve špatném postavení vůči velkému průmyslu, který si většinou diktoval podmínky ve svůj prospěch. Postupně se začaly ozývat hlasy po založení svépomocných družstev. Rolníci neměli ovšem žádný kapitál do začátku na nákup potřebných strojů, surovin a dalšího vybavení. Myšlenka svépomocného družstevnictví se tak v okrese musela projevit nejprve v peněžnictví ve formě záložen, reiffaisenek nebo kampeliček.¹⁷⁰ Iniciátorem vzniku záložen na Moravě byl Jan Rudolf Demel, který roku 1863 publikoval v *Hospodáři moravském* článek „*Záložny a jejich prospěch obecnstvu*“ a 3. července 1864 formuloval poprvé stanovisko, aby byly zakládány samostatné stavovské rolnické záložny. Jedním ze základních principů rolnických záložen bylo od té chvíle solidární ručení všech členů celým majetkem. Demel se jednoznačně stavěl za to, aby rolnické záložny podporovaly zemědělské průmyslové závody (potravinářský průmysl) a zdůrazňoval, že peníze nesmějí být nechávány „*mrtvě ležet*“. On sám se podílel na založení několika podniků.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Princip záložny, kampeličky a raiffeisenky je stejný. Jedná se o družstvo, jehož činností je primárně příjem vkladů, poskytování úvěrů a další finanční a peněžní služby. Avšak zatímco v bankách jsou zákazníci klienty, u záložen jsou to členové. Banka patří akcionářům a klienti zde nemají rozhodovací právo, kdežto členové záložny si ze svých řad volí představenstvo.

¹⁷¹ JANÁK, Jan: *Počátky moravských záložen a úvěrování průmyslu do roku 1873*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university. Brno 1987, s. 79. Jedním z hlavních problémů záložen v jejich počátcích bylo

Od šedesátých let tak začaly vznikat první a největší záložny na Moravě – v Prostějově, Olomouci, Kroměříži a také v Uherském Hradišti.¹⁷² Na území soudního okresu se stal hlavní základnou záloženského hnutí *Hospodářský spolek Velehrad*, který vznikl 28. února 1864. Jeho vzniku předcházela velehradská slavnost roku 1863 k jubileu příchodu Konstantina a Metoděje na Moravu, kde myšlenka založení spolku vznikla. V čele spolku stály významné osobnosti rakousko-uherské politiky. Za prvního předsedu byl zvolen hrabě Sigmund Berchtold, císařský komoří a velkostatkář v Buchlovicích, za místopředsedu František Pluskal, statkářský lékař na Velehradě. První valné hromady se účastnil také Dr. Alois Šrom, který tam byl povolán Janem Rudolfem Demelem jako zástupce hospodářské filiálky v Olomouci. Dr. Alois Šrom zde žádal „o bratrskou přízeň a přátelskou vzájemnost s olomouckou filiálkou“ a sledoval i vyšší cíle. Chtěl, aby Hospodářský spolek Velehrad přešel pod patronaci Hospodářského spolku v Olomouci, z čehož nakonec sešlo.¹⁷³ Dalším významným členem byl Dr. Josef Fanderlik, říšský poslanec, za jehož místopředsednictví se stal spolek nezávislým na mateční společnosti v Brně.¹⁷⁴

Prvním z cílů spolku se stalo vytvoření záložny se sídlem v Uherském Hradišti. Stejně jako v jiných částech země odůvodnili iniciátoři Alois Šrom, Matěj Slunéčko, Antonín Galusek a notář Uherského Hradiště Josef Ganzwohl žádost špatnými úvěrovými podmínkami na Slovácku. Na rozdíl od továrníků byl malý řemeslník a obchodník odkázán na lichvu anebo vlastní úvěr.¹⁷⁵ K založení řemeslnické záložny nakonec došlo roku 1865. Tato záložna byla myšlena nejprve jako záložna občanská, avšak pod vlivem myšlenek Jana Rudolfa Demela a pod taktovkou hospodářského spolku došlo roku 1871 k přetvoření na záložnu rolnickou se sídlem v Uherském Hradišti. Jejím účelem bylo „rolníkům a občanům usedlým peněžitou

---

umísťování finančních přebytků. Ty je buď ukládaly neproduktivním způsobem do státních papírů, nebo je dávaly k dispozici německým podnikatelům.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864–1884)*. Uherské Hradiště 1884, s. 14. Do té doby byl Hospodářský spolek Velehrad pouze filiálním spolkem Ústředního spolku pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně (celým názvem c. k. moravsko-slezská společnost pro zvelebení orby, příroduznalství a vlastivědy). Velehradský spolek však nebyl spokojen pod tímto vedením a roku 1869 se chtěl odloučit od společnosti v Brně a přidružit se k hospodářskému spolku v Olomouci, který byl však do té doby taky stále filiálkou. O přidružení k Olomouckému spolku už bylo dokonce rozhodnuto, ale než se stal roku 1870 samostatným, s dohody nakonec sešlo. Nedošlo k žádné změně stanov po dlouhá léta a spolek nakonec zůstal pod patronací Brna.

¹⁷⁴ VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864–1884)*. Uherské Hradiště 1884, s. 14.

¹⁷⁵ Problém s lichvářstvím měl na rozvoj průmyslu retardační vliv. Na vině bylo opět konzervativní prostředí a určitý typ egoismu rolníků. Ti, než by si vzali úvěr u některé ze záložen, s tím že by se o tom veřejně vědělo, tak si raději půjčili peníze od lichvářů s obrovským úrokem, který neměli šanci splatit, a to nakonec vedlo k dalším půjčkám až následnému krachu hospodářství.

podporu za slušné úroky zjednávat i společná rolnická, jakož i průmyslo-hospodářská podniknutí a závody spojenými silami usnadňovati a podporovati.“¹⁷⁶ Těto záložně se velmi dařilo, členská základna se neustále zvětšovala, roku 1877 už měla 949 členů, z nichž bylo 479 rolníků. Poté začaly vznikat záložny i v dalších obcích soudního okresu, kromě záložen občanských a rolnických, můžeme zpozorovat od konce osmdesátých let nárůst raiffeisenek a kampeliček.¹⁷⁷

Poté, co se vytvořila hustá síť záložen, mohli rolníci na Uherskohradištsku usilovat o zakládání vlastních rolnických podniků. Jednalo se zejména o podniky potravinářského charakteru jako cukrovary, pivovary, sladovny, které však skončily většinou neúspěchem. Např. v roce 1900 se jednalo o zřízení rolnického pivovaru na Slovácku. Byl vytvořen pořizující výbor v čele s poslancem Josefem Pavlicou.¹⁷⁸ Při rozhodování sídla rolnického podniku se dala nakonec přednost založení pivovaru v Uherském Ostrohu, zřejmě z důvodu velké konkurence v okolí Uherského Hradiště.¹⁷⁹

Od začátku 20. století byli rolníci nabádáni také k založení rolnického lihovaru. V roce 1906 prosazoval mezi starosty tuto myšlenku Jan Heimrich, který byl nejen zemským a říšským poslancem, ale také továrníkem. Publikoval práce o škrobárenství a roku 1895 založil v Bohdalově továrnu na stroje, kterou posléze přestěhoval do Jihlavy.¹⁸⁰ S lihovarnickým oborem a zakládáním většího podniku měl tedy vlastní zkušenosti. Ten doporučil založení lihovaru až na rok 1907. Hlavní důvod viděl v rozdělování kontingentů¹⁸¹ na rok 1908, na nichž závisela celá existence lihovarů a na které by měl tento nově zřízený lihovar nároky.¹⁸² Založení se neustále protahovalo kvůli nerozhodnosti místních elit, a tak k jeho založení došlo až v roce 1913. Jednalo se o společnost s ručením omezeným a iniciátory byly vlivné osobnosti komunální politiky: starosta Kunovic Jan Fornůsek, starosta Starého Města Jan Němeček, uherskohradištský radní Hugo Hubík, starosta Jarošova Antonín Abrahám a František Šácha. Výroba však z neznámých důvodů ani nezapočala. Lze se domnívat, že nově

---

¹⁷⁶ VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864–1884)*. Uherské Hradiště 1884, s. 16.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Slovácké noviny, č. 57, 25. července 1900, s. 2.

¹⁷⁹ Slovácké noviny, č. 85, 31. října 1900, s. 1.

¹⁸⁰ Národní listy, č. 135, květen 1933, s. 3.

¹⁸¹ Prostřednictvím státem stanoveného výrobního kontingentu se mělo čelit nadvýrobě. Kontingent byl objem lihu, který podle úřadů odpovídal průměrné spotřebě. Každý lihovar tak mohl vyrobit pouze určité množství lihu, na který byla uvalena běžná konzumní daň (důležitý zdroj příjmů do státní pokladny). VILIKOVSKÝ, Václav: *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu*. Brno 1936, s. 739.

¹⁸² Slovácké noviny, č. 17, 28. dubna 1906, s. 2.

vzniklý podnik zaskočila první světová válka, načež roku 1915 skončila společnost v likvidaci.¹⁸³

Od roku 1907 se začalo uvažovat také o stavbě *Slováckého cukrovaru*. Prvním iniciátorem byl zemský poslanec František Chlebus, který vykonával i funkci starosty v obci Bílovice, cca 6 km vzdálené od Uherského Hradiště.¹⁸⁴ K jeho iniciativě se po čase připojil i zemský poslanec Alois Horák, který kvůli tomu podnikl i cestu po hradištském venkově. Dalším ze zemských poslanců, kteří lobovali za stavbu cukrovaru na Uherskohradištsku, byl rolník z Tupes Matouš Bartoň.¹⁸⁵ Rolníci si však byli vědomi faktu, že pokud by měli být schopni konkurovat cukrovaru ve Starém Městě, musel by být ukončen pronájem velkostatků rodině Mayů.¹⁸⁶ Po dalších jednáních došlo k povolení jeho založení až v roce 1920, ale ani tento podnik nakonec svou činnost nezapočal. Nesešel se dostatek kapitálu a také zde byla ze strany cukrovaru rodiny Mayů velká konkurence. Města se totiž nedokázala dohodnout na ukončení pronájmu pozemků této rodině, jelikož by byl ohrožen jistý přísun velkého množství peněz do městské pokladny.¹⁸⁷ V rámci sledovaného období tak vytvořily družstevní podniky jen mlékárenská družstva, která se specializovala na zpracování mléka.

Kromě rolnických družstev s převahou českého kapitálu, se v soudním okrese začínali počátkem 20. století objevovat první podnikatelé zaměřující se na zpracování potravin, kteří se hlásili k české „obcovací řeči“.¹⁸⁸ Jednalo se vesměs o středně velké podniky zabývající se výrobou sodové vody a lihovin. Za první český potravinářský podnik můžeme považovat roku 1907 zaprotokolovanou firmu pod názvem *Bratři Horskákové*, která zpočátku vyráběla sodovou vodu a později i lihoviny a ocet.¹⁸⁹ V roce 1908 došlo k založení společnosti s ručením omezeným, zaprotokolované jako *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža, společnost s r.o. Huštěnovice*.¹⁹⁰ V roce 1910 se rozhodl k založení

---

¹⁸³ SOKA UH, AM UH III, kart. 430, inv. č. 584, *Družstva, podniky a akciové společnosti*.

¹⁸⁴ Nová Slovač, č. 7, 16. února 1907, s. 7.

¹⁸⁵ Zájmy Slovače, č. 9, 4. března 1911, s. 2.

¹⁸⁶ Slovácké noviny, č. 12, 9. února 1910.

¹⁸⁷ Národní hospodář, příloha Lidových Novin, 26. ledna 1912, s. 1.

¹⁸⁸ Jednalo se o jazyk, který obyvatelé používali ve svém každodenním životě. Čeští a němečtí nacionalisté, kteří se snažili o posílení svého národa a o rozšíření údajného národního území, ji vnímali jako přihlášení se k neměnné, narozením pevně určené národnosti. Čeští nacionalisté používali často hesla „svůj k svému“, na základě kterého nabádali české obyvatelstvo k bojkotu německých a židovských prodejců a podporu českých výrobků. Informace o tom, k jaké obcovací řeči se podnikatelé hlásili, se dozvídáme ze sčítacích operátů, které se nacházejí v SOKA UH a také ze soudobých periodik, jako byly Slovácké noviny nebo Zájmy Slovače.

¹⁸⁹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 2 sign. A I 137, *Bratři Horskákové, výroba octa, sodové vody a konzervování okurek a zelí, Kunovice 1907-1949*.

¹⁹⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 23, sign. A III 114, *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža s.r.o.*

výroby čokolády a cukrovinek *Bedřich Skála*, který si svou továrnu otevřel v nově zrekonstruovaných budovách na dnešní třídě Maršála Malinovského.¹⁹¹

Téměř žádné zastoupení družstevních a ryze českých podniků v potravinářství měla na svědomí z velké části masivní držba půdy židovskými podnikateli, která zabraňovala téměř jakémukoliv vzniku konkurence. Chyba byla ale i na straně rolníků. Ti měli sice stále větší vliv na regionální politiku, avšak rolníci a politické elity byly mnohdy značně politicky heterogenní. Jakákoliv názorová shoda a prosazování společných zájmů tak byla velice problematická. Určitý podíl na malém zastoupení ryze českých podniků měl také strach z neúspěchu, obava z rizika spojeného s podnikáním. Tuto hypotézu lze podložit Knightovou teorií zisku. Podle něj je příčinou zisku risk a nejistota. Podnikatelský zisk, tak můžeme chápat jako odměnu za riziko.¹⁹² Právě neochota místních obyvatel podstoupit toto riziko, hlavně z obavy ze zadlužení, eliminovala možnost zisku, a tím zpomalovala průmyslový růst v oblasti soudního okresu.

---

¹⁹¹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 5, sign. A I 84, *B. Skála*.

¹⁹² HOLMAN, Robert et al.: *Dějiny ekonomického myšlení*, Praha 2005, s. 420–422 .

3 VELKOVÝROBA – STŘEDNĚ VELKÉ PODNIKY V POTRAVINÁŘSKÉM PRŮMYSLU SOUDNÍHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Jak již vyplývá z názvu, kapitola se zbývá středně velkými podniky, které se vyskytovaly v letech 1850–1918 na území soudního okresu Uherské Hradiště. Jedná se o podniky, které určitým způsobem překročily hranice malovýroby, ale ještě se nevyznačovaly znaky velkých továrních podniků. Až na výjimky nepřesáhl ani jeden z těchto podniků počtem zaměstnanců stanovené číslo 20, ale všechny ze sledovaných firem byly na základě výše odváděné daně zapsány do obchodního rejstříku a svou podstatou dotvářely potravinářský průmysl v okrese. Tyto podniky jsou rozděleny v rámci jednotlivých oborů potravinářského průmyslu, kterým je věnována stručná charakteristika, přičemž jsou vynechány obory, které v soudním okrese neměly zastoupení nebo nepřekročily hranice malovýroby. Z jednotlivých oborů byla v okrese největší koncentrace výrobců alkoholických nápojů, octa a sodové vody, dále je následovaly mlékárny, pivovary, mlýny a jen jedním podnikem zde byla zastoupena výroba cukrovinek. Ke konci kapitoly je část věnována i řeznictví prostřednictvím výstavby nových městských jatek. Cílem kapitoly je podat pohled na potravinářský průmysl skrze vývoj jednotlivých podniků.

3.1 Výroba alkoholických nápojů, octa a sodové vody

V rámci soudního okresu Uherské Hradiště se do sedmdesátých let žádný větší podnik vyrábějící pálenku, likéry, rosolku, ocet či sodovou vodu na tomto území nevyskytoval. Když už tato výroba probíhala, tak pouze malovýrobní cestou. Koncem sedmdesátých let ale můžeme zpozorovat zakládání těchto provozoven, přičemž se měly tyto obory tendenci velice často objevovat pospolu v rámci předmětu výroby jedné firmy. Bylo tomu tak zejména z několika důvodů. Zaprvé byla výroba nenáročná na technické vybavení, a tudíž tolik majitele v počátečních letech finančně nezatěžovala. Dále pak bylo využíváno pro výrobu výsledných produktů příbuzných surovin: ovoce, lihu a vody.

Na území soudního okresu byla velice populární především pálenka ze švestek. Počátky této tradice nalezneme v roce 1804, kdy vypisovaly státní úřady zvláštní prémii na zušlechťování a rozšiřování švestkových stromů a zpracování švestek na výrobu slivovice z toho důvodu, aby se zmenšila spotřeba obilí k výrobě pálenky. Pálenka byla po výrobě často

upravována různým způsobem na likéry a rosolku.¹⁹³ Z druhů pálenek byla nejčastěji, kromě slivovice, vyráběna borovička, dále pak různé likéry, které vznikaly jak z ovocných pálenek, tak z příměsí různých ingrediencí do lihu. Ač se nacházel v okolí Uherského Hradiště značný počet výroben sodové vody, octu a lihovin, nikdy se žádný z podniků nevypracoval na velkou továrnu.

3.1.1 Firma Ad. Reich

Firma *Ad. Reich* sídlila v obci Buchlovice, cca 11 km vzdálené od okresního města Uherské Hradiště. Zakladatelem firmy byl Adolf Reich a jeho firma *Ad. Reich* s předmětem činnosti: výroba sladkých alkoholických nápojů a jiných lihovin, jakož i obchod s kůžemi v Buchlovicích, byla zanesena do obchodního rejstříku firem jednotlivce 30. června 1899.¹⁹⁴

O samotném životě zakladatele se mnoho nedochovalo. S jistotou můžeme říci, že se narodil roku 1846 v Buchlovicích Bernhardu Reichovi a Rebece Rose Reichové.¹⁹⁵ Příjmení Reich bylo v okolí Buchlovic hojně rozšířeno a tento klan se proslavil zejména ve sklářském průmyslu. Bratr Bernharda Reicha, Isak, zde provozoval již v první polovině 19. století sklárnu v dnešních Starých Hutích, kterou měl v pronájmu od buchlovických Petřwaldů.¹⁹⁶ Jeho synovec Adolf Reich se však rozhodl podnikat ve výrobě alkoholických nápojů. Nejprve dostal roku 1875 koncesi k výčepu piva, vína, likérů a rosolek, stejně jako obchod s vínem v domě č. p. 273 a o rok později i v domě č. p. 66. V roce 1889 mu bylo uděleno reálné právo k výrobě kořalky a jejímu nálevu, vyrobené jak studenou,¹⁹⁷ tak teplou cestou v domě č. p. 273.¹⁹⁸ Poté přistoupil jako člen do *Společenstva svobodných a koncesovaných živností ve Starém Městě*.

---

¹⁹³ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj*, s. 80.

¹⁹⁴ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich*. Jedná se o firmu, která má pouze jednoho vlastníka. Většinou se jedná o firmy, které byly menší živnosti a na základě odváděné daně byly zapsány do obchodního rejstříku do firem jednotlivce. Soustřeďují se na mezery v nabídce zboží a služeb a objevují se nejčastěji tam, kde majitel očekává poptávku. Tento typ firem snadno vzniká, ale také snadno zaniká. Nejčastější důvody bývají platební neschopnosti, nedostatek kapitálu pro další rozvoj, ale i chyby v podnikání.

¹⁹⁵ *Geni* [online]. [cit. 2015-09-29]. Dostupné z: <http://www.geni.com/>

¹⁹⁶ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj*, s. 80.

¹⁹⁷ Likéry se dodnes vyrábí dvojitou cestou – a to tzv. studenou a teplou. Studenou cestou se vyrábějí likéry prostým rozpouštěním cukru ve směsi trestí s lihem za studena. Kvalitnější jsou však likéry vyráběné teplou cestou, tj. destilací. Destilace ve výrobě likérů se provádí tak, že násadou drog proháníme vodní páru nebo násadu po maceraci oddestilujeme.

¹⁹⁸ SOKA UH, OÚ UH, kn. 19, inv. č. 42, *živnostenský rejstřík Buchlovice*.

Jak již bylo řečeno, nakonec byla jeho firma roku 1899 zanesena do obchodního rejstříku jako firma jednotlivce. Této změny si však dlouho neužil, jelikož dva dny poté, co byla firma zanesena do obchodního rejstříku, majitel Adolf Reich umřel (2. července 1899). Novou majitelkou se stala jeho žena Rosalie Reichová, rozená Winterstein, která měla na starosti chod firmy, dokud její synové nenabudou patřičné způsobilosti. Kromě pánice zdědila také obrovské množství pozemků, nemovitostí a sklepů v okolí, které byly využívány pro podnikání.¹⁹⁹

Začátkem 20. století se začali pomalu ale jistě zasazovat o vedení ve firmě její synové Bernhard, Bedřich a Josef. Netrvalo dlouho a roku 1902 se stal Bernhard prokuristou firmy a v roce 1911 se nakonec rozhodla Rosalie Reichová firmu opustit ve prospěch Bernharda a Bedřicha. Firma s novými majiteli začala fungovat jako veřejná obchodní společnost *Ad. Reich*, jehož veřejnými společníky byli oba synové.²⁰⁰ Ještě toho roku byla pozice firmy posílena skrze výhodný sňatek Bernharda Reicha s Margaret Eislerovou. Ta byla příbuzensky spjata s bzeneckou rodinou Fürstů, od které firma odebírala líc potřebný pro výrobu alkoholických nápojů.²⁰¹ Třetí a nejmladší z bratrů Josef se v té době teprve připravoval na kariéru společníka. Vychodil měšťanskou školu, poté navštěvoval dva semestry vyšší průmyslové školy v Brně a obchodní školu Löw ve Vídni. Pro čerstvé absolventy a budoucí podnikatele byla praxe nesmírně důležitá, a to zejména u velkých zahraničních firem. Dotyční zde mohli nasbírat řadu zkušeností, které se daly poté využít v rodinné firmě. Josef získal obchodní praxi nejprve u svého otce a pak přijal místo u firmy *Hermann Meyer & Co. akc. spol.* v Berlíně, kde byl zaměstnán v oddělení výroby sodové vody a limonády od července 1907 do 31. prosince 1909.²⁰² Jeho kariéru ve firmě ale přerušila válka. Roku 1914 byl mobilizován jako poručík v záloze a dostal se do zajetí v Rusku. Později vstoupil do Československé armády na Dálném východě. Vrátil se s posledními oddíly československého

---

¹⁹⁹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich, předmanželská smlouva*.

²⁰⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich*. Veřejná obchodní společnost je takovým typem společnosti, v níž podnikají minimálně dvě osoby, které mezi sebou uzavřou společenskou smlouvu. Forma smlouvy však nebyla předepsaná. Mohla být uzavřena i ústní cestou. Za své závazky společníci ručili celým svým majetkem, a to společně a nerozdílně. Právě ručení celým svým majetkem je značnou nevýhodou této formy podnikání. Při krachu společnosti mohl spoluvlastník přijít o všechno. Podrobněji je tento typ společnosti upraven v článcích 85–149 obchodního zákona z roku 1862.

²⁰¹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich, předmanželská smlouva*. Dozvídáme se to z předmanželské smlouvy z 8. srpna 1911. Svědkyně sňatku byly teta Fanny Fürst a Aurelie Eisler, rozená Fürstová. S Margaret měli dva syny Hanuše (1913–1989) a Felixe (1919–2005).

²⁰² MZA Brno, H 485, Adolf Reich, velkopalírna a továrna likérů, kart. 1, inv. č. 1.

vojska a nabyl opět vojenské hodnosti poručíka v záloze. Do firmy byl přijat nakonec až roku 1919, kdy se stal prokuristou.²⁰³

Po technické stránce byla továrna primitivní. Pálenice měla dva kotle s příslušenstvím. Podlaha pálenice byla kamenná se stěnami bez omítky. Neměla vhodné přirozené osvětlení, větrání bylo obstaráváno sklopným oknem. Kotel pro pálení slivovice, popřípadě borovičky, měl přímé topení, stejně jako kotel pro destilaci ovocných šťáv. Chladič byl upraven jako dřevěná nádoba s měděným hadem, chladičí voda se odebírala ze závodního vodovodu, který byl společný s bývalým pivovarem. Částečně byla voda odebírána i ze studny, která se nacházela před závodem. Odpadní voda se vypouštěla do kanálu, který procházel také skladištěm jako otevřený žlab a ústil do jámy před závodem, která byla spojena s veřejnou vodou betonovým potrubím. Znečištěné produkty vzniklé pálením se odváděly potrubím od kotle do zvláštní žumpy, kde bylo umístěno kolečkové čerpadlo, kterým se plnilo do vozů. Tento odpad byl pak odvážen na pole, kde se zužitkoval jako krmivo nebo hnojivo. S pálenicí bylo spojeno skladiště lihovin, ovocných šťáv a vín, které se později upravilo výpravou. V dvorním traktu, kde se nacházela pálenice a skladiště, byl připojen přístavek se dvěma nádržemi pro kvašení ovoce, popřípadě jalovinek, a s krytou žumpou pro znečištěné odpadní vody. Jedna z těchto nádrží byla jen provizorní. Dále se tam nacházela otevřená kůlna, která byla využívána jako lisovna. Při vchodu do závodu byla v menší klenuté místnosti zřízena destilatura. Napravo od vchodu, se v přední části nacházela dvě skladiště lihovin.²⁰⁴

V závodě bylo zaměstnáno v době výroby, která trvala cca tři měsíce, 15 dělníků. Jednalo se o dvousměnný provoz a dělníci bydleli vesměs mimo závod. Místnosti vedle schodiště sloužily k výrobě gazolinového plynu, jímž byl závod uměle osvětlován.²⁰⁵ Suroviny pro výrobu pálenky a ovocných šťáv majitelé vykupovali jednak z okolí a také si objednávali větší množství švestek z Uher (z území dnešního Slovenska).²⁰⁶ Kromě toho odebírali, jak již bylo řečeno, líh ze bzenecké rafinerie lihu. Do něj se poté přidávala destilovaná voda a esence, podle druhu produktu. Složení těchto esencí bylo výrobním tajemstvím, znali je jen majitelé firmy.²⁰⁷ Své produkty vyváželi převážně do oblastí Německa a po první světové válce začali vývozu přikládat větší váhu.²⁰⁸

---

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ ŽIŽLAVSKÝ, Bořek: *Pracovala v Reichově „palírně“*. In: Buchlovský zpravodaj, č. 5, květen 2007, s. 38–39.

²⁰⁷ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich*.

²⁰⁸ Compass 1909, Band III., s. 706.

První světová válka způsobila problémy v lihovarnictví a ve výrobě likérů. Na tento stav Reichové zareagovali zavedením sušírný ovoce a výrobou konzerv, která byla umístěna ve zvláštním objektu na dvoře domu č. p. 269, naproti hlavního komplexu. K zaprotokolování těchto živností však došlo až po válce v roce 1919 a předmět závodu byl změněn na „*Pálenice ovoce, výroba likérů, lihovin, lihuprostých nápojů, ovocných vín, ovocných šťáv, sušeného ovoce, sušených zelenin, marmelád, ovocných konzerv a velkoobchod s vínem a hořejšími výrobky.*“²⁰⁹

V poválečných letech firma dále prosperovala. 5. února 1923 ale došlo k úmrtí Bernharda Reicha a místo něj do firmy vstupuje jeho žena Margaret, přičemž k zastupování firmy byl oprávněn pouze Bedřich Reich.²¹⁰ Roku 1926 došlo k nutné rekonstrukci destilatury a pálenice, která od počátku nevyhovovala předpisům, a ještě před začátkem druhé světové války vstoupil do společnosti syn Bernharda – Hanuš.²¹¹ Koncem třicátých let Bedřich ucítil možnou hrozbu ze strany Německa, a tak odjel na služební cestu do Paříže, kde nakonec přečkal celou válku. Odtud se snažil zamezit přebrání podniku do okupačních rukou. Již 23. března ustanovil prokuristkou firmy Annu Lukášovou z Buchlovic a firma byla převedena na nežidovskou Bedřichovu ženu Marii. Ale ani to nepomohlo, roku 1939 byl ustaven jako správce Jan Hubáček z Kroměříže a roku 1941 byl vystřídán Karlem Fellendou z Uherského Hradiště. Po okupaci byla firma původním majitelům na chvíli vrácena, ale v roce 1948 přišla nová rána v podobě znárodnění. Firma byla převedena pod lihovary Fibich, výroba Staré Město, a vedli ji ing. Červinka z Brna a Bedřich Vaculík z Buchlovic. Po pár letech firma zanikla a v první polovině sedmdesátých let byly původní budovy srovnány se zemí.²¹²

3.1.2 Firma Karel Lanzer

Zakladatel firmy Karel Lanzer se narodil roku 1850 v Jablunkově, odkud se přesunul do Něbor. Koncem sedmdesátých let se nakonec rozhodl přestěhovat do Uherského Hradiště, kde se se svou rodinou definitivně usadil. Přímo v Uherském Hradišti, na dnešním Mariánském náměstí, začal s výrobou likérů a sodové vody. Podnikání v tomto oboru zkusil nejprve se svým společníkem Rudolfem Fasalem, se kterým si založil roku 1878 veřejnou

---

²⁰⁹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich*.

²¹⁰ Tamtéž. Je zajímavostí, že opatrovnictvím jeho nezletilých dětí Felixe a Hanuše byl pověřen redaktor v Brně a známý představitel sionistického hnutí Max Hickl.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² ŽIŽLAVSKÝ, Bořek: *Pracovala v Reichově „palírni“*. In: Buchlovský zpravodaj, č. 5, květen 2007, s. 38–39. Dále: MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 8, sign. A I 191, *Ad. Reich*.

obchodní společnost *Fasal & Lanzer*. Brzy po založení se ale jejich cesty z neznámých důvodů rozešly a došlo k rozpadu tohoto podniku, přičemž každý ze společníků pokračoval v podnikání samostatně.²¹³ Rudolf Fasal si zřídil neznámého roku továrnu likérů, rumu a esencí všeho druhu ve velkém i v malém. Továrna údajně stávala v Uherském Hradišti v Prostřední ulici naproti radnice vedle železáře Adlera. Pokud vůbec začala svou produkci, neměla dlouhého trvání. K vývoji této firmy se nalézají minimum archivního materiálu.²¹⁴

I Karel Lanzer si zařídil svůj vlastní podnik. Firma s názvem *Carl Lanzer* byla zaprotokolována 5. listopadu 1895 a následně byla zapsána do obchodního rejstříku Krajského soudu v Uherském Hradišti jako firma jednotlivce. Její hlavní náplní byl pronájem výčepní živnosti a výroba sodové vody se sídlem v Uherském Hradišti v domě č. p. 81. Dne 28. ledna 1896 byla firma rozšířena ještě o výrobu octa v domě č. p. 83.²¹⁵

V roce 1913 Karel Lanzer umřel ve Vídni. Novou majitelkou se stala jeho žena Cecilie, která 1. září 1914 rozšířila předmět podnikání na výrobu lihovin a likérů. Prokuristou byl zvolen jejich syn Leopold Lanzer a roku 1928 se stal novým majitelem podniku. Takto firma fungovala až do roku 1939, kdy byl správcem firmy ustanoven Adolf Navrátil. 23. března 1941 byla firma vymazána z obchodního rejstříku.²¹⁶

3.1.3 Firma Viktor Lanzer

Zakladatel firmy byl židovský podnikatel Viktor Lanzer, který se narodil roku 1876 v Něborech. Jednalo se o nejstaršího syna Karla Lanzera, se kterým se přestěhoval do Uherského Hradiště. Zde si vzal za ženu Bedřišku Lanzerovou, se kterou měl děti Fridu, Kurta a nejmladšího Richarda.²¹⁷ Viktor Lanzer se rozhodl podnikat ve stejném odvětví jako jeho otec. Od 28. března 1901 začal provozovat živnost výroby sodové vody v domě č. p. 82 v Uherském Hradišti²¹⁸ a stal se členem *Živnostenského společenstva v Uherském Hradišti*.²¹⁹

---

²¹³ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 566, inv. č. 4342, *Protokolace – KS UH, r. 1879*.

²¹⁴ S největší pravděpodobností firma ani svou výrobu nezapočala. Informace se k tomuto podniku nenachází ani v obchodním rejstříku, ani v protokolacích živnostenské a obchodní komory a ani v živnostenských rejstřících. Informaci o firmě se dozvídáme pouze skrze reklamu, uveřejněnou v periodiku *Moravská Slovač* z roku 1885. *Moravská Slovač*, č. 6, 21. ledna 1885, s. 4.

²¹⁵ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 383, sign. Jd II 106, *Carl Lanzer*.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 383, sign. Jd II 106, *Viktor Lanzer*. Dceru Fridu provdal za vídeňského fabrikanta Sigmunda Krause. Se svým synem Kurtem, který byl původně úředníkem v Uherském Hradišti, vytvořil 1. července 1933 veřejnou obchodní společnost, která fungovala v domě č. p. 121 až do začátku druhé světové války.

²¹⁸ SOKA UH, AM UH III, kn. 115, *Živnostenský rejstřík Uherské Hradiště III*.

O pár let později přidal k výrobě sodové vody také výrobu pálenky studenou cestou, přičemž byla firma roku 1905 zaprotokolována pod názvem *Victor Lanzer* a zanesena do obchodního rejstříku. V roce 1907 se rozsah jeho činnosti ještě rozšířil o výrobu octa v domě č. p. 83.²²⁰ Výrobě se začalo dařit a roku 1910 mu bylo dokonce uděleno právo od *Akciové společnosti pro průmysl lihovarnický* k výhradnímu prodeji lihu pro Moravu. Dodával jemné likéry, ale i třikrát čištěný líc, rektifikovaný v menších i větších sudech, převážně do blízkého okolí.²²¹ Tento narůstající odbyt ho nakonec donutil převést svou výrobu do právovárečného domu č. p. 121 na dnešním Mariánském náměstí²²² a roku 1914 dokonce zažádal o přiznání charakteru tovární výroby. Podle olomoucké komory však pro charakter továrny nesplňoval podmínky. Na základě jejího rozhodnutí se jednalo o dva zcela odlišné provozy: výrobu likérů a výrobu sodové vody. Pokud šlo o výrobu likérů, bylo pro určení továrního charakteru podle komory rozhodující vyrobené množství, rozsah výroby a počet zaměstnanců. Viktor Lanzer vyráběl likéry pouze studenou cestou, tedy pouhou směsí alkoholu, vody a přidáním cukru, popřípadě esencí. Tato výroba nevyužívala mechanického zařízení. Ročně zpracoval pouhých 400 až 500 hl alkoholu a většinou neměl více jak pět stálých zaměstnanců. Podle komory se jednalo jen stěží o průměrný provoz. Totéž platilo o výrobě sodové vody. V závislosti na ročním období měla výroba tři, maximálně sedm pomocných pracovníků (včetně řidiče), kteří byli využíváni také při výrobě likérů. Důležitým kritériem při posuzování charakteru byl také fakt, že se výrobky Viktora Lanzera prodávaly téměř výhradně v Uherském Hradišti a jeho bezprostřední blízkosti. Povolení mu tak dáno nebylo.²²³

I když se v období války potýkal s nedostatkem surovin, nic mu nezabránilo přidat ke svým aktivitám také velkoobchod s vínem v domě č. p. 121. Po první světové válce rozšířil svůj podnik i o výrobu lihovin teplou cestou, přesněji řečeno destilačním chodem, čímž dosahoval jemnějších likérů.²²⁴ Takto firma fungovala až do konce třicátých let. Kvůli židovskému původu majitelů však přešel podnik *Viktor Lanzer*, velkopálenice, výroba šťáv, likérů a sodovkárna v Uherském Hradišti pod okupační správu. Stejně jako u firmy Karel Lanzer se stal jeho správcem Adolf Navrátil. Ani k této židovské rodině nebyl osud přívětivý. Viktor Lanzer zemřel 12. května 1943 v Terezíně a i jeho žena a děti zahynuly v jednom z

---

²¹⁹ SOkA UH, Živnostenské společenstva, kn. 2409, sign. b-2, *Smíšené společenstvo živnostníků v UH, kniha členů*.

²²⁰ MZA Brno, fond KS UH, firemní agenda, kart. 383, sign. Jd II 106, *Viktor Lanzer*.

²²¹ Slovácké noviny, č. 80, 15. října 1910, s. 6.

²²² ČOUPEK, Jří et al.: Uherské Hradiště: dějiny města. Brno 1981, s. 536.

²²³ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 536, inv. č. 4275, *Charakter tovární výroby – žádost o přiznání, Viktor Lanzer*.

²²⁴ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 383, sign. Jd II 106, *Viktor Lanzer*.

koncentračních táborů. Jediný, kdo přežil, byl nejmladší Richard Lanzer, který za války působil jako příslušník zahraničního I. Československého tankového sboru. Po válce se o podnik přihlásil, ale v jeho rukou vydržel jen do roku 1948, kdy přešel pod národní správu. Národním správcem byl ustanoven Jan Jakubíček a poté byl začleněn do národního podniku Moravské lihovary a octárny Brno. Výroba zde zanikla v 50. letech 20. století v rámci koncentrace potravinářské výroby.²²⁵

3.1.4 Firma Heřman Jelínek

Dalším z významných uherskohradištských „*likörfabrikantů*“ byl Heřman Jelínek (též německy Hermann Jellinek), židovský obchodník z Uherského Hradiště. Spolu se synem Heřmanem Jelínkem mladším založili roku 1889 firmu *Heřman Jelínek a spol.* (též německy Hermann Jellinek & Comp.) Živnost byla zanesena do obchodního rejstříku 31. srpna 1889 a jednalo se o veřejnou obchodní společnost s předmětem výroba rosolek, likérů a octa se sídlem v Uherském Hradišti.²²⁶ Výroba probíhala nejprve v domech č. p. 149 a 153.

Tyto prostory však majitelům přestaly dostačovat a roku 1895 se rozhodli pro stavbu jednopatrového domu na Velehradské třídě, kde měla probíhat výroba octa. Tato nová budova se skládala celkem ze tří částí: octárny, sloužící pro výrobu octa, skladiště a sklepů. V dalších letech se výroba stále rozšiřovala, poptávka po produktech rostla, což mělo za následek výstavbu další budovy, kterou se majitelé rozhodli vystavět roku 1900 v místech dnešní třídy Maršála Malinovského. Tato budova s č. p. 274 sloužila jako pálenice. Objekt se skládal ze dvou oddělení pro palírnu, kde se nacházely celkem dva kotle. Jeden, pouze s objemem 150 l, sloužil k vaření cukru, druhý měl objem 550 l a sloužil k vaření ovoce a jiných surovin. V druhém oddělení se nacházel destilační aparát na 320 l, sloužící k vyrábění likérů. Dále se v areálu pálenice nacházelo skladiště a ve dvorním traktu kancelářské budovy.²²⁷ V roce 1906 měla firma celkem šest stálých zaměstnanců a zaměřovala se především na výrobu borovičky, slivovice, koňaku a matoliny²²⁸, kterou vyvážela zejména do Uher.²²⁹ V následujících letech rostlo množství zpracovaných surovin, s čímž souviselo i velké množství odpadu a nepříjemný zápach v okolí. Firma tak musela řešit stížnosti ohledně odvádění odpadu do

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 392, sign. Sp I 154, *Heřman Jelínek*.

²²⁷ SOka UH, AM UH III, inv. č. 524, *Parcelace pozemků a výstavba na Koll. a Vel. ul. 1907–1912*.

²²⁸ Matolinou jsou označovány pevné zbytkové produkty po vylisování vína či ovoce, které ještě obsahují dostatek cukru a dají se vypálit na líh. Vzniklý produkt je označován jako matolinovice, vínovice a na Slovensku terkelica. Matolina se dá využít také jako hnojivo nebo po vysušení jako palivo.

²²⁹ Compass 1906, Band III., s. 404.

silničního příkopu, což jim bylo roku 1908 dokonce zakázáno. Na základě zákazu byla nucena přestavět šopu u pálenice a zřítit odpadní stoku do Olšavy.²³⁰

Válka omezila obchod s likéry, a zřejmě proto se roku 1917 majitelé rozhodli podpořit výtěžky tím, že rozšířili předmět podnikání na obchod se surovinami a zvěřinou. Po válce se podniku začalo dařit a v roce 1920 dokonce firma požádala o vystavení listu k provozování po továrnicku výroby likérů, lihovin, zpracování ovoce a ovocných šťáv na líh. S rozmachem obchodních aktivit nastalo i rozšíření strojního zařízení a vozového parku. Začátkem dvacátých let umírají oba vlastníci firmy. V roce 1921 zemřel nečekaně Heřman Jelínek mladší a místo něj nastoupil do firmy jeho syn Otto. O rok později umírá i Heřman Jelínek starší a místo něj nastupuje jeho syn Erwin. Během okupace byla na firmu uvalena německá správa a firma byla prodána Gustavu Kopetschkemu. Po druhé světové válce zůstal z celé rodiny na živu jen Otto Jelínek, kterému byla firma vrácena, ale již roku 1948 došlo k jejímu znárodnění. Správcem byl ustaven František Burda a následně byl podnik začleněn do *Středomoravských závodů lihovarských*, národního podniku Kojetín.²³¹

3.1.5 Firma J. Varmuža

Firma *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža, společnost s r.o.*²³² vznikla 12. srpna 1908 v Huštěnovicích cca 4 km severně od Uherského Hradiště, a to společenskou smlouvou mezi bratry Janem a Ignácem Varmužou. Dá se tvrdit, že oba bratři měli dobré předpoklady pro založení potravinářského podniku. Jan byl profesorem na obchodní akademii v Prostějově. Disponoval tudíž nejen dobrými teoretickými předpoklady pro podnikání, ale také měl blízko k novým poznatkům a inovacím v potravinářském oboru.²³³ Obchodní akademie totiž disponovala dobře vybavenou chemickou laboratoří. Fungovala také jako technický pokusný ústav pro cukrovarnický, kvasný a tukový průmysl. Jeho bratr Ignác měl zase předpoklady praktické. Od roku 1904

---

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 392, sign. Sp I 154, *Heřman Jelínek*.

²³² Společnost s ručením omezeným se stala na začátku 20. století nejčastější formou společnosti. Tento typ společnosti byl upraven zákonem č. 58/1906 ř. z. Společnost mohla být zřízena ke každému zákonem dovolenému účelu, kromě pojišťovacích obchodů a politické činnosti. Velkou výhodou tohoto typu bylo, že podíly členů neměly charakter akcií, tudíž jejich hodnota nepodléhala burzovním spekulacím. Zákon stanovoval minimální výši kmenového kapitálu na 20 000 K a minimální výše vkladu každého společníka byla 500 K. Každý společník směl mít jen jeden podíl a ručil jen do výše svého vkladu. Měl právo ze zisku a účastnil se na správě společnosti.

²³³ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 23, sign. A III 114, *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža s.r.o.*

totiž provozoval živnost výroby lihovin, prodej těchto výrobků ve velkém a v uzavřených nádobách v Huštěnovicích v domě č. p. 12.²³⁴ Kromě toho měli Varmužovi v obci Huštěnovice velice silnou pozici. Rodinný příslušník František Varmuža byl v obci starostou a řada dalších rodinných příslušníků zde měla své živnosti. Můžeme také říci, že se jednalo o jednu z prvních firem zabývajících se potravinářstvím v soudním okrese Uherské Hradiště, která byla v rukou podnikatelů hlásících se k českému etniku.²³⁵

Na základě společenské smlouvy se firma nazývala *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža, společnost s r.o.* a své sídlo měla v Huštěnovicích. Předmětem podnikání firmy byla výroba likérů a obchod s předměty do oboru toho spadajícími.²³⁶ Ne vždy šlo zapsání firmy do obchodního rejstříku hladce. Důkazem nám může být právě společnost bratrů Varmužů, kteří měli hned z počátku problémy se zapsáním společnosti do obchodního rejstříku. Krajský soud v Uherském Hradišti totiž nevyhověl žádosti zapsání firmy do obchodního rejstříku kvůli nesrovnalostem s vklady společníků. Věc se měla následovně: Výše kmenového kapitálu firmy byla 40 000 K.²³⁷ Do společnosti přinášel 20 000 K Ignác Varmuža a 15 759 K Jan Varmuža. Ignác Varmuža získal kmenový kapitál prodejem domu č. p. 12 za 10 000 K, plus 10 000 K z movitého inventáře bývalého závodu. Jan Varmuža vložil do společnosti jako kmenový vklad svůj podíl na náhradě za společenstevní převzatý inventář obnosem 15 759 K. S tím, že se zavázal splatit obnos 4 240 K svého kmenového kapitálu do dvou let. Každý ze společníků tak teoreticky vložil do společnosti kmenový vklad 20 000 K.²³⁸ Podle soudu však byly kmenové vklady vypočteny podle bilance, totiž po porovnání aktiv a pasiv, čímž kmenové vklady nebyly podle soudu dostatečně určeny. Ale jak bylo vidět ze společenské smlouvy, vklady byly stanoveny přesně podle zákona. Na to se bratři odvolali k vrchnímu soudu do Brna, a když jim nebylo ani tam vyhověno, tak k nejvyššímu soudu do Vídně, kde jim bylo dáno nakonec za pravdu. Firma byla po dlouhých tahanicích zapsána do obchodního rejstříku až 23. března 1909.²³⁹ Zprvu se zaměřovala zejména na výrobu slivovice a také na výrobu likérů. Pro výrobu likérů odebírala

---

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ SOKa UH, OÚ UH, inv. č. 44, *Živnostenský rejstřík Huštěnovice*.

²³⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 23, sign. A III 114, *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža s.r.o.*

²³⁷ Kmenový kapitál u společnosti s r.o. musel podle zákona ze dne 6. března 1906 č. 58 ř. z. dosáhnout výše nejméně dvaceti tisíc korun a skládat se z kmenových vkladů jednotlivých společníků.

²³⁸ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 23, sign. A III 114, *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža s.r.o.* Společná aktiva byla 35 731 K a společná passiva 9 971 K, čisté jmění tak činilo 25 760 K, které bylo použito jako kmenový kapitál.

²³⁹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 23, sign. A III 114, *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža s.r.o.*

líh především od firmy *Ed. Fürst* z Bzence a byla také v obchodním styku s rodinou Fürstů z Uherského Hradiště.²⁴⁰

Dne 18. října 1913 došlo z neznámých důvodů ke změně názvu na *J. Varmuža, společnost s r. o.* Sídlo zůstalo v Huštěnovicích, ale změnil se předmět společnosti na výrobu a prodej lihu, lihovin, zpracování ovoce a jiných do oboru toho spadajících předmětů, jinak nenastala žádná větší změna.²⁴¹

Ta přišla až po první světové válce. Dne 1. prosince 1919 vystoupil z firmy z neznámých důvodů Jan Varmuža a dohodl se, že jeho firemní podíl bude převeden na Ignáce Varmužu jako jediného společníka. Jelikož r. 1919 vystoupil ze společnosti Jan Varmuža a 30. ledna 1920 byl vymazán z obchodního rejstříku, zůstal Ignác Varmuža společníkem a zároveň jednatelem. Protože právní existence společnosti předpokládala minimálně dva společníky, přestala společnost vystoupením Jana Varmuži ve skutečnosti fungovat a změnila se ve firmu jednotlivce. Tato změna byla v obchodním rejstříku uvedena v roce 1921. Předmět podniku zůstal stejný, ale změnil se název na *J. Varmuža* jako firma jednotlivce a sídlo bylo přesunuto do Babic u Uherského Hradiště. Na novém místě v Babicích si roku 1925 postavil octárnu a o dva roky později jmenoval prokuristou svého zetě Jaromíra Hubíka, kterému octárnu roku 1929 předal. Následně byl roku 1936 na firmu uvalen konkurz a 18. července byla vymazána z obchodního rejstříku.²⁴²

3.1.6 Firma Bratři Horsákové

Firma *Bratři Horsákové* byla zapsána do obchodního rejstříku 19. prosince 1907 jako veřejná společnost s předmětem: výroba octa a sodové vody a se sídlem v Kunovicích cca 3 km jižně od Uherského Hradiště.²⁴³ Zakladateli a majiteli firmy byli bratři Antonín a Jan Horsákové. Antonín Horsák začal podnikat nejprve jako prodejce s dřevem, uhlím a vápnem. Roku 1905 se rozhodl zřídit na svém pozemku v domě č. p. 801 obchod a sklad se dřívím, jehož pálením pak vyráběl uhlí dřevěné.²⁴⁴ Jeho bratr Jan působil v Bzenci jako zednický a

---

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 2, sign A I 37, *Bratři Horsákové*.

²⁴⁴ SOKA UH, OÚ UH, kart. 656, inv. č. 574, čj. 16713. Zpočátku měl problémy se státní dráhou. Ta se obávala, že jiskry z lokomotiv by mohly zapříčinit požár, jelikož se sklad se dřívím měl nacházet v požárním obvodu dráhy. Předseda trati se jen chtěl pojistit, aby v případě požáru nevznášel Antonín Horsák nárok na uhrazení škody. Antonín tudíž musel splnit řadu podmínek a také získat souhlas od majitelů sousedních parcel, které patřily obci a bratřím Mayům.

tesařský mistr.²⁴⁵ V roce 1907 podali žádost k povolení stavby sloužící k výrobě octa a sodové vody, která se měla nacházet na parcelách Antonína Horskáka v místě, kde dnes stojí budova společnosti Hamé. Firma se tak nacházela na dobré strategické pozici přímo u okresní silnice, v blízkosti železniční stanice, nedaleko od vodního toku a ve velice krátké vzdálenosti od centra okresního města. Již v listopadu 1907 byl objekt zkolaudován, přičemž se skládal z místnosti pro výrobu octa, skladu pro hotový ocet, místnosti pro výrobu sodovky a kanceláří. Ve vedlejší budově se nacházela ještě kůlna, byt pro pacholka a stáje.²⁴⁶ Ihned po vzniku se stali členy *Společenstva svobodných a koncesovaných živností ve Starém Městě* a poté *Zemského společenstva vyrabitelů sodové vody na Moravě*. Roku 1909 ještě rozšířili předmět společnosti o komisionářský obchod.²⁴⁷ Z počátku měla firma celkem osm zaměstnanců, kteří kromě sodové vody vyráběli kvasný ocet lihový, vznikající kysáním zředěného lihu, a v malém množství také slivovici.²⁴⁸

V letech 1912–1919 došlo k modernizaci objektu firmy, a to ve spolupráci s dalšími významnými kunovskými firmami. Při elektrifikaci svého podniku spolupracovali s cihelnou Josefa Abraháma a parním mlýnem bratří Ottů. S Josefem Abrahámem také spolupracovali v oblasti dopravy surovin. Za to, že přes Horskákovy pozemky procházela úzkokolejka Josefa Abraháma, mohla firma tuto trať používat k dopravě vlastního potřebného materiálu, surovin a také k distribuci zboží.²⁴⁹ K období první světové války se nám však nedostává potřebného archivního materiálu. Lze však předpokládat, že firma přečkala toto období bez větších změn. K významným změnám, jak v majetkoprávním vývoji, tak ve výrobě, došlo až ve druhé polovině 20. let, kdy výrobní mění majitele a postupně ztrácí svůj charakter octárny. V roce 1926 vstoupil do společnosti Josef Mika (na místo Jana Horskáka) a Marie Miková (rozená Horskáková). Závod byl rozšířen o výrobu konzervovaných okurek, kyselého zelí a nakládané zeleniny. Sodovkárna a pálenice byly postupně zlikvidovány. V období druhé světové války byl výrobní kontingent německými okupanty částečně omezen a musely být hledány nové pěstitelské oblasti. V roce 1948 byla firma dána pod národní správu Moravských závodů lihovarských, n. p., Kojetín. Ještě toho roku byla společnost znárodněna a začleněna do národního podniku Moravské lihovary a octárny v Brně.²⁵⁰

---

²⁴⁵ SOKA UH, OÚ UH, kart. 656, inv. č. 574, čj. 16713.

²⁴⁶ SOKA UH, OÚ UH, kart. 660, inv. č. 574, čj. 20159.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ MZA Brno, H 471, Bratři Horskákové, velkovýroba octa, konzervování okurek a zelí Kunovice, *úvod k inventáři fondu*.

²⁴⁹ ČOUPEK, Jiří et al.: *Kunovice v proměnách časů*. Břeclav 1996, s. 139.

²⁵⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 2, sign A I 37, *Bratři Horskákové*.

3.2 Výroba cukrovinek

Výroba cukrovinek v soudním okrese Uherské Hradiště probíhala do začátku 20. století pouze skrze malé živnostníky. Ti své produkty vyráběli bez složité mechanizace, přičemž byly určeny k prodeji na místních trzích. Nejčastěji své produkty prodávali na trzích v Uherském Hradišti a v Uherském Brodě. Velká koncentrace cukrářů byla také na Velehradě, kde se často konali různé slavnosti. Do roku 1909 se ale žádný z těchto cukrářů neodhodlal k zřízení většího podniku. Jediným, kdo si všiml absence většího továrního podniku na cukrovinky v okolí, byl Bedřich Skála, který zde mohl uplatnit své zkušenosti nabyté v Olomouci, centru průmyslu cukrovinek a čokolády. Další tovární podniky v rámci soudního okresu vznikaly až po roce 1918. Podkapitola si klade za cíl podat pohled do jednoho z podniků na výrobu cukrovinek.

3.2.1 Firma B. Skála

Zakladatelem firmy byl tehdy sedmatřicetiletý Bedřich Skála původem ze Lstiboře v Čechách. V oboru výroby cukrovinek nebyl žádným nováčkem. Podle dobových periodik se jednalo „o chvalně známého odborníka, jenž po mnoho let řídil Akciovou továrnu na cukrovinky v Olomouci.“²⁵¹ Po příchodu do Uherského Hradiště zde koupil domy č. p. 265 a 286, které upravil s úředním povolením na výrobu cukrovinek, čokolády a zavařování ovoce.²⁵² S touto výrobou začal 20. září 1909, přičemž se jednalo o řemeslnou živnost provozovanou po továrnicku. V únoru 1910 byla firma zanesena do obchodního rejstříku pod názvem *B. Skála* jako firma jednotlivce a její sídlo bylo na již zmiňovaném místě v Uherském Hradišti.²⁵³

Ještě před samotným započatím výroby musel najít zodpovědnou osobu s praxí ve výrobě cukrovinek, která by se starala o chod firmy. Tyto schopné vedoucí nenašel nikde jinde než v Olomouci, centru cukrovinkářského průmyslu. Na konci července 1909 ustanovil vedoucího závodu osmadvacetiletého Josefa Doležala původem z Chválkovic u Olomouce. Josef Doležal měl pro podnik dobré reference. Nejprve se vyučil v továrně cukrovinek a čokolády *Filip Deustch* v Olomouci a roku 1898 dostal osvědčení na výrobu cukrovinek a čokolády. Následně byl jako dělník zaměstnán devět let v *Akciové továrně na cukrovinky*

---

²⁵¹ Zájmy Slovače, č. 30, 30. července 1909, s. 5.

²⁵² SOkA UH, AM UH III, kart. 428, inv. č. 549, *Výroba cukrovinek, limonád, prodej ovoce 1897–1927*.

²⁵³ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 5, sign. A I 84, *B. Skála*.

v Olomouci, kde působil až do nástupu k Bedřichu Skálovi.²⁵⁴ Už za dva a půl roku ale majitel továrny oznámil z neznámých důvodů odstoupení Josefa Doležala z pozice „*dílovedoucího*“ a na jeho místo nastoupil Ignác Skoupil z Hodolan, původně vyučený jako kandidát.²⁵⁵ Ignác Skoupil měl bohatou praxi, o čemž svědčí fakt, že do té doby pracoval ve třinácti firmách zabývajících se výrobou cukrovinek. Roku 1912 ale nastal problém s jeho vstupem do *Společenstva živnostníků v Uherském Hradišti*. I když měl průkaz způsobilosti, nemohl se stát příslušníkem společenstva, jelikož jeho členem nebyl majitel továrny, ve které pracoval, tudíž se jím nemohl stát ani on. Živnostenské společenstvo celou situaci popsalo následovně: „... ve vyjádření společenstevním dne 23. října 1911 obecní radě zasláném, bylo poukázáno na to, že s ohledem na to, že Bedřich Skála členem společenstva není, i jeho učedníky, resp. pomocníky, příslušníky společenstva býti nemohou. P. Bedřich Skála se sice jako držitel živnostenského podniku, porovozován po továrnicku, dle § 108 ž. ř. přihlásil jako člen dobrovolný ke společenstvu, byl však dle usnesení výboru společenstva ze dne 1. října 1911 jednohlasně odmítnut.“²⁵⁶ Stejného roku se stává jednatelem dovozní a vývozní společnosti s r. o. *Moravia*. Společnost měla za úkol opatřovat v cizině co nejekonomičtější cestou potřebné suroviny, polotovary a hotové zboží pro domácí potřebu živnostnictva. Kromě toho měla také napomáhat vývozu, přerozdělování zboží a měla se starat o obstarávání a nákup strojů a nástrojů.²⁵⁷

Ihned po založení se firma objevila v hledáčku uherskohradištské obchodní školy, která si zde domluvila prohlídku podniku. Žákům tak bylo názorně vysvětleno, jak výroba cukrovinek a čokolády funguje. Jak se vaří massa se škrobovým syrobem v měděných kotlích na otevřeném ohni nebo parou ve vakuumech. Byla jim předvedena také výroba merkantilních, plněných, hedvábných, kyselých, likérových, ocukrovaných a dalších výrobků. Žákům byl vysvětlen také vývoj tohoto výrobního odvětví, což samozřejmě přispívalo k propagaci oboru v regionu a k posílení českých pozic v průmyslu. Je důležité brát v potaz,

---

²⁵⁴ SOkA UH, AM UH III, kart. 428, inv. č. 549, *Výroba cukrovinek, limonád, prodej ovoce 1897–1927*.

²⁵⁵ Tamtéž. Josef Doležal pak přijal práci u firmy *Viltschek* v Kyjově a poté narukoval k armádě. V roce 1918 psal městské radě prosbu jako válečný invalida, kde žádal podporu ze strany města při zakládání živnosti výroby cukrovinek a čokolády. Roku 1918 dostal živnostenské oprávnění k výrobě cukrovinek v domě č. 41 a o deset let později vystavěl novou výrobní, která měla sídlo v domě č. p. 459 v dnešní ulici Boženy Němcové. Své podnikání ukončil jako jiné podniky po roce 1948, kdy přešel pod národní správu.

²⁵⁶ SOkA UH, AM UH III, kart. 428, inv. č. 549, *Výroba cukrovinek, limonád, prodej ovoce 1897–1927*.

²⁵⁷ Zentralblatt für die Eintragungen in das Handelsregister. Nr. 1 (2. Jänner 1918) - Nr. 104 (28. Dezember 1918). Hrsg. vom k. k. Handelsministerium. 17. Jg. Wien: Moritz Perles 1918.

že se jednalo o jeden z prvních ryze českých podniků svého oboru v rámci soudního okresu.²⁵⁸

Po vypuknutí války došlo k řadě změn v dopravě, změnily se ceny surovin, průmysl měly na starosti zvláštní ústředny a vlivem těchto změn došlo k nedostatku surovin pro výrobu cukrovinek. Do problémů, se kterými se musel majitel vypořádat, můžeme nahlédnout skrze korespondenci, která proběhla ve válečných letech mezi Bedřichem Skálou a Obchodní a živnostenskou komorou v Olomouci. V prvních letech války nezpozoroval Bedřich Skála výraznější změny, avšak již počátkem roku 1916 začala poptávka po cukrovinkách neobvykle stoupat a o dva a půl měsíce později mu cukrovary nechtěly prodat cukr. Cukr byl nucený kupovat, jak sám říkal, „z druhé ruky“, a to za mnohem vyšší ceny a za vysokých provizí. Za těchto okolností stoupaly ceny cukrovinek a většina objednávek se přestala vyřizovat. Měl také problémy s nedostatkem dělníků. Poslední z vyučených, kterému bylo 18 let, narukoval a zbyl mu jen učedník a několik děvčat, se kterými se snažil vyrábět aspoň to nejnужnější. V březnu 1916 mu bylo cukerní centrálou uděleno o 50 % cukru méně, než v období před válkou a od října to bylo dokonce o 60 % méně. V tomtéž roce se přestal vyrábět také syrob, čímž v cukrovinkářství ubylo o 25 % další suroviny. Velice obtížné bylo sehnat étery, ostatní barvy, došlo také k obrovskému podražení kyselin a přestaly se vyrábět bedny, papír, motouz, plech a krabice. I přes všechny výše uvedené problémy komoře sdělil, že „výtěžek z toho, co se vyrobí, je uspokojivý, přičemž se dá se očekávat, že i po válce bude poptávka po cukrovinkách veliká a nebude se moci ani z 25 % uspokojiti.“²⁵⁹

Továrna poté přežila nejen první světovou válku, ale i následnou hospodářskou krizi. Výroba byla na chvíli zastavena až za druhé světové války. Po osvobození svou činnost opět zahájila, ale neměla už dlouhého trvání. Roku 1946 z firmy vystoupil Bedřich Skála pro stáří a otěže předal svému synovi Bedřichu Skálovi mladšímu. Ten spolu se společníkem Ladislavem Fialou vytvořil veřejnou společnost s názvem *B. Skála a spol.* Už za dva roky z firmy Ladislav Fiala vystoupil a název firmy byl opět *B. Skála* s jedním majitelem.²⁶⁰ Výroba byla ukončena koncem roku 1949, majetek Bedřicha Skály byl soudně zkonfiskován, firma byla zcela zlikvidována a Bedřich Skála byl odsouzen ve zinscenovaném procesu na 20 let, jako nepřítel státu.²⁶¹

---

²⁵⁸ Slovácké noviny, č. 7, 22. ledna 1910, s. 3.

²⁵⁹ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 836, inv. č. 7196, *výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1916.*

²⁶⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 5, sign. A I 84, *B. Skála.*

²⁶¹ JILÍK, Tomáš: *Věznice Uherské Hradiště výpověď vězněného Bedřicha Skály* [online]. [cit. 2015-10-19]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vez/vez_vez_uhh_vzp_bs.php.

3.3 Mlékárenství a výroba mléčných výrobků

Před rokem 1890 se mnoho mlékáren na území soudního okresu Uherské Hradiště nevyskytovalo. Většina lidí produkovala mléko vlastní a vyráběli si výrobky jen pro vlastní potřebu, maximálně pro své blízké okolí. Snahy usilující o zlepšení mlékárenství, se začaly objevovat na Moravě až od devadesátých let, při tehdejší *c. k. hospodářské společnosti moravské*. Do té doby nebylo mléko plně využíváno a v okrese se choval dobytek více pro mrvu. Mléko bylo dokonce označováno jako „balast, který k ničemu nebyl, neboť při poměrně špatné dopravě nedal se tento dnes snad nejdůležitější produkt našich hospodářství prodati.“²⁶² V devadesátých letech se však začala situace pomalu měnit. Velkou zásluhu na tom měl propagátor mlékařství Jan Věnceslav Pavelka, označovaný také jako „hospodářský kazatel“. Byl pověřen *c. k. hospodářskou společností moravskou* šetřením nejlepších podmínek pro zřízení mlékáren. Stal se propagátorem družstevního mlékárenství na Moravě a nakonec i mlékařským inspektorem zemědělské rady. Z jeho iniciativy začaly být pořádány přednášky a praktické kurzy, kde se učily hlavně hospodyně přípravy různých jídel z mléka a mléčných výrobků a také výrobě různých druhů obyčejných drobných sýrů. Celý tento proces vyvrcholil roku 1893 založením prvního mlékařského družstva v Paloníně (malá obec u Loštic). Družstvo ale nemělo dlouhého trvání, zvláště kvůli neshodám a nedůvěře mezi členy. K první velké vlně zakládání mlékařských družstev na Moravě tak začalo docházet až od druhé poloviny devadesátých let 19. století, kdy bylo na území Moravy založeno celkem 42 mlékařských družstev. Tato vlna pokračovala i na začátku 20. století, kdy v letech 1900–1910 bylo založeno dalších 80 družstev a v roce 1911 jich bylo v provozu již 116.²⁶³ První a nejvýznamnější mlékařské družstvo na území soudního okresu bylo založeno roku 1901 v obci Nedakonice. O pět let později došlo k založení mlékařského družstva v Polešovicích a o rok později i v Kněžpoli. Tyto tři družstva představovala hlavní pilíře zpracování mléka v rámci soudního okresu Uherské Hradiště. Kromě družstev zde existovaly menší živnosti zabývající se zpracováním mléka, jako např. František Cigoš z Boršic, věnující se výrobě másla a sýra v Boršicích²⁶⁴, nebo Karel Seidler zabývající se zpracováním mléka ve Starém Městě.²⁶⁵ Jediným soukromým podnikem, který bychom mohli zařadit do středně velkého podniku, byla výrobná sýrů A. *Grohslight*, která sídlila v Kunovicích. Cílem podkapitoly je

²⁶² SOkA UH, fond 26, Rolnické mlékařské družstvo Polešovice, kart. 1, inv. č. 4, *Proslov k 30. výročí mlékárny*.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ SOkA UH, OÚ UH, inv. č. 41, *Živnostenský rejstřík Boršice*.

²⁶⁵ SOkA UH, OÚ UH, inv. č. 50, *Živnostenský rejstřík Staré Město*.

tedy podat pohled na mlékárenství a zpracování mléka v rámci soudního okresu Uherské Hradiště skrze historii tří mlékárenských družstev a jedné výrobní sýrů.

3.3.1 Rolnické mlékárenské družstvo Nedakonice

Rolnické mlékárenské družstvo Nedakonice bylo založeno a zapsáno do obchodního rejstříku 20. srpna 1901 jako společenstvo s omezeným ručením. Do prvního představenstva byli zvoleni: za ředitele Antonín Motyčka, za pokladníka Jan Ott a za jednatele Petr Merta.²⁶⁶ Účelem společenstva bylo: „*Jen od krav společníků nadojené mléko podávati, toto na společný účet zpracovati a výrobky mléčné zpeněžiti, a tak společným provozováním mlékařství v mlékárně spolkové ku zvelebení hospodářství i ku zvýšení výnosu hospodářského přispívati. Jiné mléko smí se jen vyjímečně v rozsahu, jeho jest třeba, aby pravidelné provozování bylo udrženo, ku zpracování přibrati. Drobný prodej výrobku oněch smí se po živnostensku pouze v sídle družstva provozovati. Družstvo může také jiné výrobky hospodářské arci zase jen výhradně výrobky svých členů jako vajec, ovoce, drůbeže a podobné na společný účet zpeněžiti.*“ Jako vedlejší činnost vyvíjelo družstvo činnost vzdělávací s cílem zvýšení hygieny, a to skrz přednášky, exkurze a kurzy.²⁶⁷

I když bylo družstvo zapsáno do obchodního rejstříku v roce 1901, tak s výrobou začalo až roku 1906. Na prodlevu mezi založením družstva a zahájením výroby mělo vliv hned několik faktorů. Zaprvé, rolníci museli získat dostatečný kapitál na výstavbu mlékárny. Tento problém vyřešilo družstvo roku 1903 členstvím v *Ústředním svazu českých hospodářských společenstev v markrabství moravském v Brně*, u kterého následně požádalo o půjčku 22 000 K. V pozdějších letech se na chodu mlékárny finančně podílela i nedakonická reiffaisenska.²⁶⁸ Poté, co vyřešili finanční stránku, mohli začít s výstavbou. Zde ale nastal další problém, jelikož představenstvo družstva zapomělo požádat c. k. hejtmanství v Uherském Hradišti o stavební povolení. Naneštěstí se zjistilo, že započatá stavba ležela na trase budoucího průplavu Dunaj – Odra, a musela být zastavena. Rozestavěná stavba byla po zakročení úřadů zbořena a rolníci byli nuceni hledat nové místo pro svou mlékárnu. Nové místo se nacházelo mimo průplav na výhodné strategické pozici. Leželo téměř při okresní silnici Uherské Hradiště – Bzenec, asi 100 m od silnice Zlechov – Nedakonice, 100 m od silnice Buchlovice – Boršice – Nedakonice a kousek od nádražní trati Břeclav – Přerov.

²⁶⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 190, sign. Dr III 62, *Rolnické mlékařské družstvo v Nedakonicích*.

²⁶⁷ SOkA UH, fond 23, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, kart. 1, inv. č. 11.

²⁶⁸ Tamtéž.

Nedaleko se nacházela i splavná řeka Morava. Výhodou také bylo, že mlékárna ležela na rovině a bylo ji možno libovolně rozšiřovat.²⁶⁹ Přes řadu dohadů bylo nakonec rozhodnuto zbudovat mlékárnu menšího typu na ruční pohon a z části paroturbínový pohon. O stavbu mlékárny mělo zájem hned několik stavebních firem z okolí. Nakonec byla stavba zadána Zikmundu Winterovi z Buchlovic, jelikož slevil svou cenu o 11 % z předchozího rozpočtu a zhotovené plány a rozpočty dodal zdarma.²⁷⁰ Původní rozpočet 12 187 K byl i tak víc než o polovinu překročen. Na vině byla studna, která měla málo vody a musela se vyhloubit nová. To zapříčinilo odchod řady členů z družstva, kteří se začali obávat dluhů, které by v případě protahování výstavby musel někdo uhradit. Počátečnímu vývoji mlékárny nenahrával ani fakt, že rolníci neměli zkušenosti se zpracováním mléka, s jeho následným obchodováním a ani s vedením účetnictví.²⁷¹

Po zahájení provozu mlékárny ale začala členská základna obrovským tempem narůstat, jelikož si zemědělci začali uvědomovat výhodného zpeněžení mléka. Do družstva přistupovali mimo členů z Nedakonic také členové z Polešovic, z Kostelan a Boršic. Podle stanov „...*se mohla stát členem jakákoliv svéprávná fyzická osoba, která se zabývala chovem hovězího dobytku a drůbeže, byla zaměstnancem družstva, činovníkem nebo zaměstnancem družstevních ústředí, zemědělských a mlékařských korporací nebo vyvíjela vyučovací činnost v oboru zemědělství a družstevnictví.*“ Členy mohly být i děti se svolením zákonného zástupce.²⁷²

V roce 1908 byl již denní příjem mléka 2 200 l a stále se zvyšoval. Pracovní síly tvořily na počátku dvě dělnice a strojník, později byl přijat také sýrař Kafka, který přišel z mlékárny v Kyselovicích. Mlékárna se specializovala především na výrobu sýrů, které dlouho vydržely a byly vhodné i k vzdálenější přepravě. Z počátku se však mlékárně nedařilo vyrábět sýry dobré jakosti, a tak roku 1909 rolníci pozvali sýrařského mistra Lenharta, který jim názorně ukázal, jak má probíhat výroba tilšských, škaulových sýrů, camembertů, romadůrů a limburských sýrů, jejichž výroba se v mlékárně nedařila (bývaly tvrdé). Na konci návštěvy došel k závěru, že členové dodávají nakyslé mléko a navrhl přikoupení přístroje ke zkoušce kyselosti. Kromě těchto sýrů vyráběli máslo, smetanu nebo desertní a pивní sýry. Kvůli propagaci svých výrobků se účastnili také *Jubilejní všeobecné hospodářsko-průmyslové výstavy v Kroměříži*, která probíhala od 28. června do 1. září 1908.²⁷³

²⁶⁹ SOKA UH, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, kart. 1, inv. č. 11.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ BRONCOVÁ, Dagmar, ed.: *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě*. Praha 1998, s. 169

²⁷² MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 190, sign. Dr III 62, *Rolnické mlékařské družstvo v Nedakonících*.

²⁷³ SOKA UH, fond 23, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, kart. 1, inv. č. 2, *Protokoly ředitelstva*.

Své pozice se družstvo snažilo posílit ještě skrze členství v různých organizacích a spoluprací s řadou institucí a firem. Roku 1903 se stalo, jak již bylo řečeno, členem *Ústředního svazu českých hospodářských společenstev v markrabství moravském v Brně*. Za účelem větších výhod se stalo také členem *Ústřední moravské družstevní mlékárny v Brně a Obchodní společnosti mlékařských družstev a. s. v Praze*. Družstvo s nimi bylo v úzkém obchodně-organizačním styku. Roku 1911 se také stalo společníkem *Rolnické tiskárny v Brně, společnost s r. o.*²⁷⁴ Pravidelně odesílalo mléko ke zkouškám do mlékařské školy v Kroměříži, s jejímiž pracovníky se radilo i v případě oprav strojů.²⁷⁵ Kromě školy mlékárna spolupracovala s nedalekým cukrovarem ve Starém Městě. Majitelé cukrovaru Hermann a Abraham Mayové dodávali ze svých pronajatých statků mléko ke zpracování a mlékárna jim na oplátku dodávala již zpracované mléko a své výrobky. Cukrovar také často propůjčoval strojníka na opravu strojů, což bylo pro družstvo finančně výhodnější. Půjčování strojníka si vymohlo v roce 1908, kdy v mlékárně přestal fungovat kotel. Družstvo mělo několik možností: objednat si strojníka z Vídně²⁷⁶ anebo z Kroměříže, což by bylo finančně nevýhodné. Další možností bylo dohodnout se s cukrovarem ve Starém Městě. S tím však mělo družstvo spor ohledně zpronevření peněz mladíkem Jordánem, na základě něhož pánové Kropp a Zimmerman z cukrovaru dlužili mlékárně 180 K. Po úvaze přišli s návrhem, že žaloba bude stáhnuta, pánům Kroppovi a Zimmermanovi se odpustí dluh a za to jim cukrovar bude půjčovat strojníka. Pro družstvo se jednalo o výhodnou dohodu, jelikož strojníka dostalo vždy, ihned a lacino.²⁷⁷

V roce 1909 se rozhodli společně s okolními mlékárnami prodávat mléko a své výrobky do Vídně, kde toho roku začalo docházet k nárůstu poptávky po camembertech. Došlo tak k navázání kontaktů s řadou firem. K prvním takovým patřila firma *J. Klein*, dále *Leopold Erusty, Bergman, Jan Müller* a další.²⁷⁸

Neustále stoupající výroba si vynutila roku 1910 přístavbu mlékárny a došlo k rozšíření sortimentu o sýr imperiál, goudu, odamský, švýcarský a moravský sýr. Roku 1911 se účastnili přehlídky sýrů pořádanou zemědělskou radou.²⁷⁹ Stejněho roku měly zájem uzavřít s družstvem obchod *Vereins Molkerei Ges. m. b. H. in Wien (Spojené mlékárny ve*

---

²⁷⁴ SOkA UH, fond 23, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, kart. 1, inv. č. 11.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Mlékárna byla vybavena stroji vídeňské firmy Alfa Separator, která dodávala své stroje i do řady dalších mlékáren.

²⁷⁷ SOkA UH, fond 23, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, kart. 1, inv. č. 2, *Protokoly ředitelstva*.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Upřednostňování výroby sýru v mlékárně, mělo za následek nedostatek másla, čehož hojně využívaly okolní menší mlékárny.

Vídni). Obchod ale kvůli nevýhodným podmínkám ze strany vídeňských mlékáren nakonec nebyl uzavřen.²⁸⁰ Družstvu se i tak velmi dařilo a příjem mléka do mlékárny neustále stoupal. Roku 1912 bylo přijato 356 040 l mléka a roku 1914 se zvýšil příjem až na 547 200 l. Při výrobě bylo zaměstnáno pět dělnic a jeden sýrař.²⁸¹

Tuto konjunkturu zastavila, jako jiné obory, první světová válka. Strojník, tři muži představenstva, včetně ředitele Trojana i sýraře Kafky museli narukovat. V mlékárně zůstaly pouze ženy, pro které uspořádala *Mlékařská škola v Kroměříži* kurz, jak vést mlékárnu.²⁸² V důsledku válečných událostí, vybití a odvádění dobytka začalo ubývat mléka v mlékárně a docházelo k zvyšování cen mléka. Družstvo odůvodňovalo zdražování následovně: „Vzhledem k stoupající drahotě potravin, velké poptávce po mléce a pokoutnímu prodeji mléka, ubývá dodávání mléka do mlékárny a narůstá obava, že členové přestanou mléko do mlékárny dodávat zcela.“ Družstvo vyhlásilo, že ten ze členů, který nebude dodávat do mlékárny mléko, bude z družstva vyloučen. Začalo tak docházet k masivnímu vylučování členů, jelikož řada rolníků neměla co dodávat, a pokud měla, tak se na tom snažili co nejvíce vydělat mimo družstvo. Prodej mléka musel být omezen na co nejmenší míru.²⁸³

Situace po první světové válce se pozvolna stabilizovala a mlékárna po čase začala opět prosperovat. Jednalo se o stěžejní podnik mlékařského průmyslu v rámci soudního okresu. Mlékárna provozovala od svého začátku svou činnost nepřetržitě, činnost nezastavila ani v období války. Od okolních mlékáren je odlišoval fakt, že nebyla závislá na *Vereins Molkerei in Wien*.²⁸⁴ Po první světové válce ji čekala modernizace, spojená především s elektrifikací obce roku 1926. Za druhé světové války se značně rozrostla administrativa, tím pádem přibýlo několik úředníků. V březnu 1948 do družstva komunisté dosadili novou národní správu a mlékárna se stala součástí národního podniku Lacrum Brno.²⁸⁵

3.3.2 Rolnické mlékařské družstvo Polešovice

Rolnické mlékařské družstvo bylo v Polešovicích založeno v roce 1906 a nacházelo se v obci Polešovice cca 10 km jihozápadně od Uherského Hradiště. První valná hromada se

---

²⁸⁰ SOkA UH, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, značka fondu 23, inv. č. 2, *Protokoly ředitelstva*.

²⁸¹ SOkA UH, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, značka fondu 23, inv. č. 11. Plat dílvedoucího byl 100 K za měsíc, topič měl 54 K a dělnice 36 K měsíčně.

²⁸² BRONCOVÁ, Dagmar, ed.: *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě*. Praha 1998, s. 169

²⁸³ SOkA UH, fond 23, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, inv. č. 2, *protokoly ředitelstva*.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ BRONCOVÁ, Dagmar, ed.: *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě*. Praha 1998, s. 169.

konala v červnu 1906 v sále *Občanské záložny v Polešovicích*.²⁸⁶ Za předsedu valné hromady byl zvolen tehdejší starosta Jan Procházka a poté došlo ke schválení stanov.²⁸⁷ Do obchodního rejstříku bylo družstvo zapsáno 4. června 1907 jako zapsané společenstvo s ručením obmezeným. Jeho působnost se vztahovala na obce Polešovice, Vážany, Tučapy a Ořechov.²⁸⁸ V červenci byla schválena koupě pozemku pro stavbu mlékárny a již v březnu bylo rozhodnuto o její stavbě, při které byl současně šrotovnik a trier na čištění obilí. Nová mlékárna měla stát podle předběžných rozpočtů 50 000 K. Polešovští rolníci však byly v zakládání mlékárny velice nerozvážní a chtěli vlastní mlékárnu co nejrychleji, bez toho aniž by přemýšleli o finanční stránce.²⁸⁹ Tuto nerozvážnost si lze vysvětlit tehdeším politickým a místním patriotismem slováckých obcí. Ty než by dodávaly své mléko do vedlejší vesnice (v případě Polešovic jde o Nedakonice), tak se raději rozhodli vystavět mlékárnu vlastní i za cenu velkého rizika a neúspěchu.

Už od počátku tedy řešili problém s financováním mlékárny. Měli dvě možnosti, buďto si na ni půjčit obrovskou částku anebo stavební místo prodat nové společnosti, která by disponovala dostatečným kapitálem. Valná hromada se nakonec rozhodla obnos na stavbu vypůjčit, což měli členové osobně zaručit a za to se jim dala mlékárna do zástavy.²⁹⁰ Stavba byla zadána firmě *Kop & Brož* s podmínkou, že bude zaměstnávat místní lidi. Zařízení bylo objednáno stejně jako v Nedakonicích u firmy *Alfa Separator*. V mlékárně se začalo přijímat a zpracovávat mléko 30. června 1908 pod vedením dílovedoucího Bohumila Foukala, kterého brzy vystřídal Jaromír Novotný.²⁹¹ Nejspíš velké dluhové zatížení obnosem 55 878 K mělo za následek vyprchání nadšení z vedení mlékárny. Předseda Matouš Bartoň si veřejně stěžoval – „...členové jsou v plnění svých povinností liknaví a rovněž i funkcionáři, že velmi špatně navštěvují schůze a liknavě provádí úkony jim svěřené.“ V roce 1911 sice vypadal vývoj mlékárny zdánlivě dobře, měla 229 členů a měla cca 1 000 l mléka denně, ale členové byli hodně pohodlní. To nám dokládá účast na valné hromadě roku 1911, kde se jí účastnilo pouze 36 členů. Mlékárna nebyla v dalších letech schopna platit úroky z vypůjčeného kapitálu, ani dluhy. Začalo se tedy jednat o jejím dalším osudu.²⁹² Přihlásila se *Vereins Molkerei z Vídně*, která byla ochotná si mlékárnu pronajít. V roce 1913 se *Vereins Molkerei* staly hlavním

---

²⁸⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 211, sig. Dr IV 2, *Rolnické mlékařské družstvo Polešovice*.

²⁸⁷ SOkA UH, fond 26, Rolnické mlékařské družstvo Polešovice, kart. 1, inv. č. 4, *proslov k 30. výročí mlékárny*

²⁸⁸ SOkA UH, fond 26, Rolnické mlékařské družstvo Polešovice, inv. č. 1, *Stanovy*.

²⁸⁹ SOkA UH, fond 26, Rolnické mlékařské družstvo Polešovice, kart. 1, inv. č. 4, *proslov k 30. výročí mlékárny v Kněžpoli na valné hromadě 1938, výrobní statistika*.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž.

odběratelem mléka, v květnu byla mlékárna společnosti pronajata a v červenci převzata do vlastní režie. Mlékárna se musela od té doby řídit jejím řádem pro dodávku mléka. Tento řád stanovoval, v jakém stavu musí být stáje, jakým způsobem se má mléko dojit nebo jak se má udržovat čistota v mlékárně. Při příjmu se trocha mléka odebrala a vyzkoušel se objem tuku a čistoty. Řád také stanovoval přesný postup dodávky a převzetí mléka. Zajímavé je jakým způsobem chtěli docílit kvality mléka – „*Ženy oněch dodavatelů, kteří průměrně v měsíci dodali mléko, které sladké a čisté bylo a mělo větší množství tuku než 3,5 %, obdrží mimo ujednanou cenu za mléko premii (čestnou cenu) jednoho haléře za procento tuku, které takovýmto způsobem více dodáno bylo. Jména žen, které obdržely premii, budou v každém měsíci v chladírně uveřejněna.*“ Mléka, které nesplňovaly podmínky, byly nakyslé nebo naředěné vodou, se nepřijímaly. Pokud dodavatelé takové mléko přinesli, tak dostali pokutu nebo byli vyloučeni z družstva.²⁹³

S nástupem války začalo docházet stejně jako jinde v mlékárnách k nedostatku mléka. Začalo se dokonce uvažovat o jejím úplném uzavření. Převrat v jejím vývoji nastal až na konci války, kdy přešla opět do rukou družstva. V té době měl zájem o koupi mlékárny přednosta stanice v Polešovicích Kobliha za 110 000 K. Hodlal z ní údajně zřídit tvarůžkárnu, přičemž chtěl tvaroh objednávat z Holandska. Návrh prodeje byl ale zamítnut. O jejím prodeji se znovu začalo uvažovat ještě v roce 1920. Po mnoho nabídkách byla nakonec mlékárna roku 1920 pronajata *Ústřednímu Svazu v Brně* a od 6. dubna 1921 začala opět pracovat. Roku 1922 ji opět přebírá družstvo do vlastní režie.²⁹⁴

Pokud bychom měli zhodnotit celkový vývoj mlékárny, tak po celé sledované období družstvo neustále bojovalo o svou existenci. Tento stav byl zaviněn několika faktory. Za prvé zde chyběla hned od počátku vůdčí osobnost, která by měla zkušenosti s typem takového podniku, dokázala získat dobré úvěrní podmínky a nové odběratele. Novému družstvu nenahrával ani fakt, že v okolí začaly vznikat další nové mlékárny. Dalším z hlavních příčin špatného stavu bylo nepochopení členstva záměru mlékárny. Ti dodávali mléko do mlékárny jen tehdy, když ho nemohli nikde jinde lépe prodat. Také docházelo k častému falšování mléka, což mělo vliv na výsledné výrobky. V poválečných letech dělala družstvu nejvíce starosti loajalita členů. Stejně jako u nedakonického družstva se i to polešovské stalo v roce

---

²⁹³ SOkA UH, fond 26, Rolnické mlékařské družstvo Polešovice, inv. č. 30, *Dodávková smlouva na dodávky mléka do Vídně.*

²⁹⁴ SOkA UH, fond 26, Rolnické mlékařské družstvo Polešovice, kart. 1, inv. č. 4, *Proslov k 30. výročí mlékárny v Kněžpoli na valné hromadě 1938 a výrobní statistika.*

1948 součástí národního podniku Lacrum Brno a roku 1954 bylo vymazáno z obchodního rejstříku.²⁹⁵

3.3.3 Rolnické mlékařské družstvo Kněžpole

Rolnické mlékařské družstvo v Kněžpole bylo založeno roku 1907. Družstvo vzniklo především z iniciativy hospodského Josefa Kolka a nadučitele z Mistřic Františka Lechnera. Dne 10. března 1907 se konala první valná hromada a družstvo bylo následně zapsáno do obchodního rejstříku.²⁹⁶ Jedním z prvních úkolů vedení byla, jako u jiných družstev, stavba mlékárny, která se uskutečnila v místech na křižovatce mezi Kněžpolem, Mistřicemi a silnicí z Uherského Hradiště směrem na Bílovice. Stavební dokumentaci vyhotovil Antonín Šupka z Uherského Hradiště a mlékárna byla vybavena parním pohonem od firmy *Broumoský & Schulz* z Adamova. Mlékařské stroje družstvo nakoupilo od firmy *Alfa Separator* z Vídně. Mlékárna začala s provozem již 16. prosince 1907 a celkový náklad na novou mlékárnu s úplným vybavením byl 75 000 K.²⁹⁷ Již v roce 1909 se dozvídáme, že si založila prostřednictvím Aloise Sobka v Uherském Hradišti v Prostřední ulici č. p. 38 obchod mlékem a mlékařskými výrobky.²⁹⁸

Stejně jako v případě polešovické mlékárny se dostávala často do finančních potíží. Nástup první světové války potom zastavil přísun mléka do mlékárny a roku 1917 byl provoz dokonce uzavřen. K znovuotevření a zahájení provozu mlékárny došlo až pět let po konci války. V roce 1929 byla mlékárna nakonec odprodána Floriánovi Vašátovi z Bílovic a ten ji o osm let později prodal *Slováckému hospodářskému družstvu Uherské Hradiště*. Mlékárna přežila stěží období druhé světové války a roku 1956 po reorganizaci mlékárenství byla zrušena a vyprodukované mléko z Kněžpole a jiných obcí bylo dováženo do zlínské mlékárny.²⁹⁹

3.3.4 Firma A. Grohslicht

Zakladatelem firmy *A. Grohslicht* byl výrobce sýrů židovského původu Alois Grohslicht. Ten se narodil roku 1860 ve Veselí v Čechách, poté dva roky pobýval v Českých

---

²⁹⁵ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 211, sig. Dr IV 2, *Rolnické mlékařské družstvo Polešovice*.

²⁹⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 210, sign. Dr III 236, *Rolnické a mlékařské družstvo pro Kněžpole a okolí*.

²⁹⁷ Kněžpolské noviny, č. 3, roč. 2014, s. 6.

²⁹⁸ SOkA UH, AM UH III, kart. 427, inv. č. 548, *Obchod se smíšeným zbožím*.

²⁹⁹ Tamtéž.

Budějovicích a posléze se odstěhoval do Vídně, kde žil až do roku 1891. V roce 1891 se rozhodl přemístit na Moravu do obce Kunovice, kde si nejprve v domě č. p. 15 zřídil prodejnu sýrů a 4. listopadu 1891 ve svém domě č. p. 350 i jejich výrobu. Z počátku se specializoval hlavně na výrobu syrečků, která probíhala čistě malovýrobní cestou bez větší mechanizace.³⁰⁰ Ale výroba se začala postupem času rozšiřovat. V roce 1899 se majitel rozhodl zřídit ve svém domě výrobu sýrů s parním pohonem a malým kotlem, pro který musel být vystavěn speciální přístavek. Nový parní motor sloužil k pohánění tří pracovních strojů. V roce 1899 se tak firma skládala ze skladiště, prádelny, výroby syrečků, strojovny s parním pohonem a sušárnou sýrů, která se nacházela v podkrovní části. Po pár letech si zvýšení výroby vyžádalo další modernizaci podniku, která proběhla v letech 1904–1909. Nejprve došlo v roce 1904 k zavedení nového parního kotle s 18 m dlouhým komínem. O stavbu komína se tehdy postarala firma *J. Sperber* z Lince. V té době se v areálu firmy nacházelo také truhlářství.³⁰¹ O čtyři roky později byl nucen zřídit kanál k odvádění splaškových vod z továrny do řeky Olšavy a roku 1909 zřídil při své továrně acetylenové osvětlení. Pro osvětlení byl přistavěn speciální domek v zahradě jeho domu a k osvětlování bylo použito cca 30 světel.³⁰²

Od roku 1906 odebíral mléko a tvaroh k dalšímu zpracování od *Rolnického mlékařského družstva Nedakonice*. Od začátku však neplnil smluvené podmínky a v roce 1907 byl uváděn mezi podniky, u nichž saldo (konečný stav dluhu) podle ředitele družstva nabylo „*nebezpečné výše*.“ Tento stav se nelepšil ani v dalších letech a družstvo dokonce uvažovalo o ukončení spolupráce.³⁰³ Dá se říci, že podnik ihned od svého prvopočátku bojoval s financemi. Tento stav lze přičíst nadměrným investicím do výstavby nové firmy a odvodňovacího kanálu. Nová firma si také nakoupila dva nové stroje na výrobu sýra. Toto hospodaření nutilo majitele k neustálým úvěrům, přičemž nestíhal plnit povinnosti vůči svým obchodním partnerům.³⁰⁴

Ještě před první světovou válkou došlo ke změně majetkoprávního vývoje firmy, kdy byla do obchodního rejstříku 22. května 1914 zapsána společnost s ručením omezeným *A. Grohslicht*. Úplný název firmy byl *První kunovická parní sýrárna A. Grohslicht společnost s r. o. v Kunovicích*. Firma vznikla na základě společenské smlouvy ze 17. dubna 1914,

---

³⁰⁰ SOkA UH, OÚ UH, kart. 661, čj. 27893.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Tamtéž. Jednalo se o acetylenový přístroj „Triumf“ vyrobený firmou Josef Bacher z Vilachu. Jedno světlo mělo spotřebu 15 l za hodinu, takže celková spotřeba činila cca 450 l za hodinu.

³⁰³ SOkA UH, fond 23, Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice, kart. 1, inv. č. 2, *Protokoly ředitelstva*.

³⁰⁴ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 115, sign. C I 64, *A. Grohslicht*. Již na začátku měla firma úvěr 24 892 K u Moravské agrární a průmyslové banky v Kroměříži, 1 104 K u Rakouské poštovní spořitelny ve Vídni a také další úvěry např. u Městské spořitelny v Uherském Hradišti nebo u Uherské poštovní spořitelny.

příčemž společníky byli Alois Grohslicht a jeho synové Theodor a Adolf.³⁰⁵ Po vypuknutí války se firma potýkala, kromě stále špatné finanční situace, také s nedostatkem surovin. Další ranou pro firmu byl rok 1917, kdy musel Alois Grohslicht vést firmu sám, jelikož se jeho synové nacházeli ve výkonu vojenské služby. Situace se nezměnila ani po vzniku Československého státu, v září 1922 byl na firmu vyhlášen konkurz a nakonec byla z obchodního rejstříku v roce 1926 vymazána.³⁰⁶

3.4 Mlynářský průmysl

Mlynáři byli již od středověku velice váženými osobami. Jednalo se o vzdělané lidi, kteří měli kromě svého řemesla rozsáhlé znalosti z mechaniky, strojírenství, hydrologie, elektrotechniky a dalších oborů. Mimo řadu řemesel museli být i dobrými zemědělci a prozíravými obchodníky. Velice významné pozice také zastávali v obcích, ať již kvůli vzdělání nebo majetku. Velmi často se objevovali na postech starostů, radních a v dalších důležitých funkcích. Na území soudního okresu Uherské Hradiště se v druhé polovině 19. století nacházely pouze tradiční technicky zastaralé mlýny závislé na přírodních živlech malovýrobního charakteru. Poté co bylo roku 1883 mlynářství prohlášeno za živnost svobodnou a začala se zřizovat živnostenská společenstva, přistoupila většina mlynářů z okolí ke *Společenstvu svobodných a koncesovaných živností se sídlem ve Starém Městě*. Své vlastní společenstvo si zřídili až roku 1921. Nepatrnou změnu lze pozorovat na počátku 20. století, kdy se začalo s modernizací tří mlýnů, ve Starém Městě, Nedakonicích a Kunovicích. V rámci habsburské monarchie se tyto mlýny nemohly měřit s velkými obchodními mlýny, avšak v rámci soudního okresu nad ostatními mlýny vyčnívaly, a můžeme je tudíž zařadit do středně velkých podniků. Cílem podkapitoly je podat pohled na mlynářský průmysl prostřednictvím vývoje tří nejvýznamnějších mlýnů uherskohradištského soudního okresu a to ve Starém Městě, Nedakonicích a Kunovicích.

3.4.1 Mlynářství V. Schilder

Mlýn, který se nacházel ve Starém Městě v místech dnešního nového kostela sv. Ducha, vystřídal od 18. století řadu významných majitelů. V roce 1797 ho koupil za 5 500

---

³⁰⁵ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 115, sign. C I 64, A. *Grohslicht*.

³⁰⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 115, sign. C I 64, A. *Grohslicht*.

zlatých tovačovský měšťan Václav Protzkar. Po jeho smrti roku 1845 mlýn zdědil jeho vnuk Josef, v jehož rukou byl do roku 1897. Je zajímavostí, že jeho druhý vnuk Jan se stal roku 1837 uherskohradištským obchodníkem a v roce 1865 byl zvolen starostou Uherského Hradiště.³⁰⁷

Největší slávy však mlýn dosáhl v rukou Vratislava Schildera, v jehož vlastnictví byl od roku 1897. Nový majitel se snažil mlýn co nejdříve zmodernizovat, přičemž chtěl dosáhnout nezávislosti na přírodních podmínkách resp. místní říčce Salašce. Nejprve byl v letech 1902–1909 přestavěn na parní mlýn s elektrickým osvětlením, pak byla postupně odstraněna vodní kola a roku 1915 nahrazena dvěma Francissovými turbínami.³⁰⁸ Nezávislost na přírodních podmínkách mu zajišťovala větší prosperitu. V období sucha se kolem mlýna dokonce vytvářely obrovské fronty. Výstižně situaci popisuje článek ve Slováckých novinách z roku 1917 – „*U Schildrového mlýna ve Starém Městě stávají denně plné ulice povozů s mletím. Nedostatek vody vadí okolním mlynářům a proto z daleka – až od Brodska jezdí sem. I přes noc čekají do rána řady vozů až po Weberovo; nocují na cestě. Minulý týden v tlačenci zlomen jakémusi neurvalci oje; jindy zas kůň nabodl se na oje, až mu vnitřnosti vyhřezly.*“³⁰⁹ Není tedy divu, že byl v roce 1917 uváděn jako jeden z mála parních mlýnů na Slovácku.

Neustále se zvětšující obraty měly za následek, že bylo mlynářství 4. února 1916 zapsáno do obchodního rejstříku jako firma jednotlivce pod názvem *V. Schilder*, jejímž předmětem bylo mlynářství a obchod s moukou.³¹⁰ Roku 1938 dal svoji živnost do nájmu svému synovi Vratislavu Schilderovi mladšímu a ještě v březnu toho roku umřel. Firma byla roku 1941 vymazána z obchodního rejstříku a stejného roku si nechal zapsat svou firmu nový majitel pod stejným jménem *V. Schilder*. Roku 1949 byl mlýn znárodněn ve prospěch *Středomoravských mlýnů Brno*.³¹¹

3.4.2 Mlynářství František Macenauer

Majitel František Macenauer se narodil roku 1852 na Velehradě. Roku 1902 se rozhodl přemístit do nedalekých Nedakonic, kde začal toho roku provozovat mlynářskou

³⁰⁷ BEZDĚČKA, Pavel et al.: *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město 2000, s. 189.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Slovácké noviny, č. 50, 16. srpna 1917, s. 3.

³¹⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 14, sign. A II 5, *V. Schilder*.

³¹¹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 43, sign. A VI. 133, *V. Schilder*.

živnost v domě č. p. 231.³¹² Postupně začal s modernizací mlýna a již roku 1906 rozšířil objekt mlýna o přístavbu. Kromě toho nahradil zastaralý benzínový motor výkonnějším motorem pro nasávané plyny.³¹³ Roku 1911 byl uváděn jako jeden z největších mlýnů na Moravě.³¹⁴ Do obchodního rejstříku byl však zapsaný až roku 1918 a už roku 1919 byl majitel z firmy vymazán. Proč majitel z firmy vystoupil, nedokážeme s určitostí říct, ale lze předpokládat, že toto rozhodnutí souviselo s jeho vysokým věkem a také fakt, že byl toho roku zvolen starostou Nedakonice.³¹⁵ Poté byla vytvořena společenská firma, v jejímž čele byl František Macenauer mladší a Štěpánka Pakrová. V jejich režii mlýn fungoval až do roku 1943, kdy byla firma definitivně vymazána.³¹⁶

3.4.3 Mlynářství Bratři Ottové

Původní panský mlýn vlastnila ve čtyřicátých letech 19. století Antonie Zelinková, pak manželé Müllerovi a po něm manželé Klement a Malvína Zuckerovi.³¹⁷ Klement Zucker byl kromě provozování mlýnu také velmi kulturně a politicky činný. Našli bychom ho jak mezi organizátory tábora lidu v Mařaticích na podporu založení českého gymnázia v Uherském Hradišti, tak mezi členy výboru spolku *Mohyla velehradská*, vzniklého v rámci oslav Metodějského milenia v roce 1885 a podporující historické tradice Moravy. Velká finanční podpora těchto národních spolků ho však přivedla na mizinu a mlýn se následně dostal do rukou *Němčické rolnické záložny*.³¹⁸ Poté byl mlýn spravován Karlem Ottem a roku 1910 jeho syn mlýn od záložny odkoupil. Následně došlo k přestavbě mlýna č. p. 258, který dostal dvě nové Francisovi turbíny a parní stroj. Stejně jako u předchozích mlýnů zapříčinily tyto změny zvýšení tržeb a obrátů, což mělo za následek vytvoření veřejné obchodní společnosti s názvem Bratři Ottové, která vznikla 10. srpna 1918 spojením Josefa Otta a jeho bratra Františka Otta na základě ústní dohody. Do obchodního rejstříku byla zapsána 19. srpna 1918 a předmětem byl umělý válcový mlýn. Na post prokuristy byl zvolen jejich otec Karel Ott.³¹⁹

---

³¹² SOkA UH, OÚ UH, inv. č. 47, *živnostenský rejstřík Nedakonice*.

³¹³ SOkA UH, OÚ UH, kart. 651, inv. č. 574, *plány přístavby z roku 1905*.

³¹⁴ DVOULETÝ, Michal: *Mlynáři? Zapomenuté řemeslo regionu*. Dobrý den s Kurýrem, č. 30, 23. července. 2007, s. 14.

³¹⁵ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 15, sign. A II 51, *František Macenauer*.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ ČOUPEK, Jiří et al.: *Kunovice v proměnách času*. Břeclav 1996, s. 138.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 16, sign. A II 99, *Bratři Ottové*.

Mlýn byl v okrese jedinečný tím, že v něm od roku 1912 byla ve spolupráci s cihelnou Josefa Abraháma zavedena výroba elektrického proudu. V roce 1922 dokonce obecní zastupitelstvo schválilo doporučení, aby se udělila Josefu Ottovi koncese na výrobu elektrické energie pro veškeré veřejné osvětlení a pro potřebu soukromníků v celých Kunovicích. V roce 1923 bylo parní zařízení nahrazeno benzínovým spalovacím motorem a roku 1929 motorem naftovým. Ottovu místní síť v roce 1939 zakoupila cihelna Josefa Abraháma a provoz mlýna byl v důsledku protektorátních opatření v roce 1942 zastaven. Roku 1947 se pokusil ještě činnost mlýna obnovit Josef Otto mladší, ale k jeho obnově nakonec nedošlo. Mlýn byl nakonec v osmdesátých letech stržen a na jeho místě byla vystavěna budova dnešní kunovické základní školy.³²⁰

3.5 Pivovarnictví

Pivovarnictví mělo v soudním okrese dlouhodobou tradici. Ve starším období zde bylo stejně jako ve zbytku Moravy značné množství vesměs malých vrchnostenských nebo měšťanských pivovarů vařících pivo pro příslušné panství nebo pro město a jeho okolí. Avšak zatímco v různých částech Moravy začaly být budovány od druhé poloviny 19. století větší pivovary, v soudním okrese se toho moc nezměnilo. Vrchnostenské pivovary byly často pronajímány, a tudíž zde docházelo k minimální modernizaci, což vedlo k následnému úpadku.³²¹ Jedinou výjimku tvořil pivovar v Jarošově, který se v rukou rodiny Braunů vypracoval na jeden z nejznámějších pivovarů v habsburské monarchii. Tomuto podniku bude věnován prostor v rámci samostatné kapitoly. Následující podkapitola se bude zabývat třemi pivovary, které svým charakterem nepřekročily hranici středního podniku. Jedná se o pivovar v Uherském Hradišti, patřící právovárečnému měšťanstvu a o dva vrchnostenské pivovary sídlící na Velehradě a v Buchlovicích.

3.5.1 Měšťanský pivovar v Uherském Hradišti

Stejně jako v jiných městech se i v Uherském Hradišti od středověku vařilo pivo. Ve středověku sídlil měšťanský pivovar a sladovna údajně ve dvoře staré radnice. V roce 1628 získalo město jako konfiskát po jednom z členů reformačního hnutí, dům č. p. 16, kde

---

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Více se problematice pivovarnictví zabývá ve své práci DANĚK, Radoslav: *Ostravské pivovarnictví v éře kapitalismu: přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu*. Ostrava 2014.

městský pivovar přesídlil.³²² V roce 1688 ho získali hradišští právováreční měšťané. Ti si pak v letech 1879–1887 postavili nový pivovar se sladovnou v dnešní Hradební ulici.³²³ Pivovar však neprosperoval, jelikož nedokázal konkurovat větším pivovarům z Jarošova, Uherského Ostrohu nebo Uherského Brodu. Z toho důvodu byl pronajímán, protože se zřizovatelům jeho provoz nevyplácel.³²⁴

Prvními nájemci se stali *Josef Müller & Eliáš Strauss*, kteří vlastnili *Hostinec u Zeleného stromu* č. p. 123 nacházející se v místě dnešní Malé scény. Nájemníci se ale začali nacházet ve špatné finanční situaci, zejména v důsledku špatných podmínek v obchodování se sladem, velkou režíí a velkými ztrátami. Roku 1903 se tudíž vzdali nájmu pivovaru a odstoupili od smlouvy.³²⁵ Právovárečné měšťanstvo se snažilo najít východisko z této situace ve formě akcionování pivovaru, které prosazoval zejména předseda právovárečného měšťanstva Jindřich Sovič. V květnu 1903 došlo dokonce k založení *Zařizujícího výboru prvního Slováckého pivovaru akciového v Uherském Hradišti*. Jejich členy byly nejvýznamnější obyvatelé města – zemský poslanec a starosta Josef Stancl, předseda správy právovárečného měšťanstva Jindřich Sovič, předseda společenstva živnostníků František Bezděk, radní Hugo Hubík, Jan Slunéčko, majitel domů a továrník Josef Schaniak nebo předseda Hospodářského spolku Velehrad Dr. František Vysloužil. Cílem výboru bylo vytvoření akciové společnosti pro zřízení prvního Národního pivovaru Slováckého se sídlem v Uherském Hradišti.³²⁶ Nesešel se ale dostatečný kapitál a založení akciové společnosti nemělo dostatečnou podporu ani ze strany investorů.³²⁷ Roku 1904 se tak stal novým nájemcem Anton Veselý a roku 1905 vytvořil spolu s Karlem Zedníčkem veřejnou společnost *Veselý & Zedníček*, jejímž předmětem byl pivovar a sladovna se sídlem v Uherském Hradišti.³²⁸ Karel Zedníček se posléze roku 1906 osamostatnil a vytvořil firmu jednotlivce s názvem *Karel Zedníček*, kterou bez větších změn provozoval až do své smrti roku 1928.³²⁹

Karel Zedníček tak byl nejdelším nájemcem pivovaru a sladovny. Hned na počátku se stal členem *Spolku českých pivovarů a sladoven na Moravě* a poté se snažil pivovar modernizovat.³³⁰ Největší vadu na hradištském pivovaru spatřoval v neschopnosti zajistit si

---

³²² Jednalo se o místo, kde dnes stojí budova pošty.

³²³ Jedná se o místo před budovou Klubu kultury, kde bylo po dlouhá léta parkoviště a dnes na místě stojí multifunkční dům „Šestka“.

³²⁴ SOKA UH, AM UH III, kart. 540, inv. č. 866, *Městský pivovar*.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ Slovácké noviny, č. 39, 20. května 1903, *Měšťanský pivovar v Uh. Hradišti*, s. 1.

³²⁷ Slovácké noviny, č. 38, 16. května 1903, *Městský pivovar v UH*, s. 2.

³²⁸ SOKA UH, AM UH III, kart. 540, inv. č. 866, *Účet pivovaru za rok 1901*.

³²⁹ SOKA, UH, AM UH III, kart. 428, inv. č. 529, *Městský pivovar*.

³³⁰ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 466, inv. č. 3814, *přeprava piva*.

dostatečnou zásobu ledu, díky čemuž nemohl konkurovat jiným pivovarům. Rozhodl se tedy k pivovaru přistavit „amerikánskou“ ledovnu za částku 1 809 K. Jelikož budova měla zůstat měšťanstvu, snažil se vyjednat náhradu za částku, co vynaložil na stavbu. V roce 1911 byl ještě areál rozšířen o novou strojovnu.³³¹ K roku 1913 měl jenom ve městě Uherské Hradiště pronajaty čtyři hostinské koncese, přičemž získání odběratelské základny bylo alfou a omegou pivovarů. Ke konzumaci svého piva lákali především pomocí novin a výstav. „*Jenom je žádoucí, aby se pivo čepovalo na více místech. Mnozí hostinští pořád ještě otálejí a nemohou se odhodlati k tomu, aby brali domácí, měšťanské pivo. Odevšad máme zprávy, že pivo je výborné jakosti, zdravé a velmi chutné. Nestává tedy žádné příčiny, aby se toto pivo neujalo všude. Opětně připomínáme našim konsumentům piva, aby výhradně všude žádali pivo z měšťanského pivovaru v Uh. Hradišti.*“³³² Jeho produkty směřovaly především ke spotřebitelům nacházejících se v blízkém okolí a jednalo se spíše o menší pivovar. Před první světovou válkou zaměstnával celkem 21 stálých zaměstnanců, z toho bylo 16 dělníků a 5 dělnic.³³³ Válka však omezila výrobu piva na minimum a klesl i počet zaměstnaných dělníků na 10.³³⁴

Po válce koupil Karel Zedníček pivovar od právozářného měšťanstva údajně za 1 000 000 K a pokračoval ve vaření, přičemž uvařil kolem 6 000 hl piva ročně.³³⁵ V roce 1928 Karel Zedníček zemřel a firmu převzala jeho manželka Růžena se stejnojmennou dcerou. Výroba skončila roku 1935, ale z obchodního rejstříku byla firma vymazána až v roce 1943.³³⁶ Objekty na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let podlehly plošné asanaci celé Hradební ulice.³³⁷

3.5.2 Pivovar na Velehradě

K pivovaru, který sídlil na Velehradě, se nám nedochovalo mnoho archivního materiálu. Můžeme však říci, že jeho budova byla vystavěna cisterciáky v roce 1733 s celým souborem budov, zahradami, pastvinami a sklepy. Po zrušení cisterciáckého konventu roku 1784 byl ve správě státu a od roku 1837 byl odkoupen Jiřím svobodným pánem von Sina.

³³¹ SOkA, UH, AM UH III, kart. 428, inv. č. 529, *Městský pivovar*.

³³² Slovácké noviny, č. 16, 25. února 1905, s. 3.

³³³ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 836, inv. č. 7196, *výkazy o výrobních podnicích*.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Našinec, č. 80, 4. dubna 1935, s. 3.

³³⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 31, sign. A IV 153, *Veselý a Zedníček, pivovar a sladovna*.

³³⁷ FRONĚK, Daniel et al.: *Pivo & cukr: bilance mizějící průmyslové éry II = Beer & sugar: taking stock of the vanishing industrial age II = Bier & Zucker: Bilanz des schwindenden Industriezeitalters II*. Praha 2011.

Jako jeho majitel je uváděn ještě 30 let po zrušení patrimoniální správy.³³⁸ Prostory pivovaru sloužily také k sešlostem významných spolků. Dne 10. listopadu 1864 se zde např. konala první valná hromada *Hospodářského spolku Velehrad*. Roku 1883 se velkostatek i s pivovarem vrátil církvi, přesněji řečeno *Katolickému podporovacímu spolku arcidiecéze olomoucké*. Pivovar nebyl řízen v jejich režii, ale byl pronajímán. Za prvního a dlouholetého sládky bývá uváděn Adam Löw.³³⁹ Od začátku 20. století je pak znám jako nájemce parostrojního pivovaru sládek Ferdinand Miroslav Ressler.³⁴⁰ K zrušení pivovaru došlo v roce 1913, kdy výstav dosahoval kolem 2 600 hl. Po válce, roku 1922, zakoupilo objekt Cyrilometodějské Družstvo Velehrad, které si dalo za úkol zde vybudovat poutní dům Stojanov, který vznikl rozsáhlými přístavbami k starému pivovaru a stojí zde dodnes.³⁴¹

3.5.3 Pivovar v Buchlovicích

Panský pivovar v Buchlovicích stával při staré tvrzi již v 16. století. Nacházel se zhruba na místech dnešního úřadu. Panství vystřídal řadu majitelů, až roku 1801 skončil v rukou šlechtické rodiny Berchtoldů z Uherčic. V jejich vlastnictví zůstal i po zrušení patrimoniální správy, přičemž se ho snažili pronajmát. Od roku 1866 se jim ho po určité době nepodařilo pronajmát, chtěli vcelku vysokou částku 300 zl. ročně. V té době dokázal vyprodukovat 40 věder mláta měsíčně a měl samozřejmě propinační právo. Po technické stránce byl velmi zaostalý. V druhé polovině 19. století sousedil s palírnou *Ad. Reich*, která z něj po určitý čas odebírala vodu.³⁴²

Pro pivovar bylo zlomovým okamžikem jeho pronajmutí rodině Pelikánů. V té době se jednalo o malý pivovar, který vyrobil pouhých 1 700 – 2 000 hl piva. Na přelomu 19. a 20. století byl podnik v rukou Ignáce Pelikána. Na začátku 20. století měl celkem tři stálé dělníky,³⁴³ jednoho pacholka a na 50 dní v roce mu vypomáhala ještě žena, která měla na starosti umývání lahví. V období kdy bylo potřeba, mu vypomáhalo také devět dětí jeho syna

---

³³⁸ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 287, inv. č. 2635, Seznam firem z obvodu KS UH povinných protokolací r. 1861. Dále: ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 298, inv. č. 2639, Protokolované firmy KS UH 1864.

³³⁹ SOKA UH, OÚ UH, inv. č. 574.

³⁴⁰ SOKA UH, AM UH III, kart. 485, inv. č. 776, *připomínky k vedení Vlárské dráhy*.

³⁴¹ *Poutní a exerciční dům Stojanov* [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.stojanov.cz/historie-stojanova.html>

³⁴² Moravská orlice, č. 180, 6. srpna 1868, s. 4.

³⁴³ Dostávali mzdu 8 K týdně a 14 K ročně jako příspěvek na boty.

Hynka Pelikána,³⁴⁴ který podnik již za doby Ignáce řídil.³⁴⁵ V roce 1910 převzal pronájem pivovaru Hynek Pelikán a 24. srpna byl zapsán do obchodního rejstříku pod firmou *Hynek Pelikán* s předmětem nájem pivovaru č. p. 274 v Buchlovicích. Ještě před samotným zápisem do rejstříku se snažil z tohoto aktu všemožně vyvléct, jelikož s tím souvisely pro něho plynoucí nevýhodné podmínky a větší daňové zatížení. Již v prosinci 1913 však z nájmu vystoupil a výroba piva byla přerušena. Hynek Pelikán 28. prosince 1915 zemřel a firma byla převedena na jeho manželku Marii. Ta okamžitě zažádala o zrušení firmy, jelikož byl pronájem zrušen roku 1913 ještě za života manžela. Firma byla nakonec vymazána až roku 1917.³⁴⁶

Od roku 1914 vzal místnosti od velkostatku do nájmu Karel Zedníček, nájemce pivovaru z Uherského Hradiště. Ten využil pivovarských prostor ke skladování a k prodeji svého piva. Pro nedostatek času si zvolil za svého náměstka Františka Syrovátku z Buchlovic.³⁴⁷ Celý areál staré tvrže podlehl asanaci kvůli nezájmu a neudržování. Pivovar se sladovnou a hostincem byl zbořen v sedmdesátých letech 20. století.³⁴⁸

3.6 Řeznictví

Řezníci byli vždy na území soudního okresu hojně zastoupeni a měli vliv na chod jednotlivých obcí. První zmínka o cechu řeznickém pochází již z roku 1472.³⁴⁹ Řezníci ale nikdy na území soudního okresu nedosáhli velkovýrobního charakteru. Jednalo se většinou jen o menší živnostníky zpracovávající maso a provozující obchod s dobyt看kem. Považují však za správné poukázat na vznik Městských jatek v Uherském Hradišti, jejichž výstavba znamenala velký zlom nejen ve spolupráci řezníků, ale také ve finanční otázce okresního města. Skrze jejich vývoj chci také poukázat na důležité osobnosti hájící zájmy řezníků, z nichž většina byla na konci roku 1918 zapsána do obchodního rejstříku.

---

³⁴⁴ V Buchlovicích zastával významné pozice, byl např. předsedou Čtenářského spolku v Buchlovicích.

³⁴⁵ SOKA UH, OÚ UH, kart. 658, inv. č. 574, čj. 1024.

³⁴⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 6, sign. A I 125, *Hynek Pelikán*.

³⁴⁷ SOKA UH, OÚ UH, kart. 680, inv. č. 574, čj. 33426.

³⁴⁸ FRONĚK, Daniel et al.: *Pivo & cukr: bilance mizející průmyslové éry II = Beer & sugar: taking stock of the vanishing industrial age II = Bier & Zucker: Bilanz des schwindenden Industriezeitalters II*. Praha 2011.

³⁴⁹ SOKA UH, AM UH III, kart. 425, inv. č. 537, *Společenstvo řezníků a uzenářů 1915–1926*.

3.6.1 Městská jatka

Zhruba od konce šedesátých let 19. století mělo královské město Uherské Hradiště pouze primitivní jatka nacházející se v prostoru dnešní ulice U Brány a restaurace Koruna na ploše 210 m². Na přelomu 19. a 20. století již tato porážka nevyhovovala měnícím se trendům. Jednalo se o malou porážku, kde panovaly velice špatné hygienické podmínky. Jatka byla přizpůsobena jen pro porážení hovězího dobytka. Skládala se z porážecí síně, kanceláře zvěrolékaře, stáje pro dobytek, kůlny a dvora. Na porážce pracovali čtyři místní, kde měli k dispozici jen jeden kladkostroj a dva stoly. Po dvoře se nacházely různé zbytky vnitřností, maso bylo zavěšováno přímo na dvoře jatek, na které sedaly mouchy a jiná zvěř.³⁵⁰ Stejně velké město Kroměříž už mělo v roce 1902 svá vlastní moderní jatka s umělým chlazením. Právě se *Společenstvem řezníků a uzenářů z Kroměříže* byla městská rada královského města Uherské Hradiště v kontaktu a zjišťovala jaké podmínky je nutno splnit pro stavbu nových jatek. Také vyslala své zástupce do jatek v Holešově, Valašském Meziříčí, Hradce Králové nebo do nedalekého Bzence, za účelem seznámení se s jatkami a konzultace svých záměrů v Uherském Hradišti.³⁵¹

Řezníci však potřebovali nové jatka co nejdříve a báli se, že se stavba bude neustále odkládat, až upadne v zapomnění. Na to řada řezníků začala reagovat přípravami na zřizování vlastních porážek. Tak například uherskohradištský řezník a uzenář Štěpán Podešva chtěl předejít obecní radu, přičemž si upravil motorové pohánění svých strojů a také začal s úpravou porážky ve vlastním domě pro vepřový dobytek, která byla moderně zařízena. Na tento trend zareagoval místní zvěrolékař Antonín Chalabala, který se bál především vystavění porážky s židovskou finanční podporou a konstatoval „*Má-li obecní zastupitelstvo Uherského Hradiště opravdové předsevzetí v nejbližší době veřejnou porážku stavěti, pak navrhuji, by zabíjení vepřového dobytka v domech řezníků bylo zakázáno, poněvadž dosud nemá žádný ze zdejších řezníků dle platného zákona schválenou porážku ve svém domě, čímž řezníci budou přinuceni, aby sami žádali vyřízení porážky.*“ Přišel tedy s návrhem, aby bylo vytvořeno společenstvo, do kterého by měli přístup jen řezníci a obec, přičemž řezníci by upsali jednu polovinu nákladu na porážku a obec druhou.³⁵² Řezníci a uzenáři se proto rozhodli roku 1901 ve městě vytvořit *Družstvo řeznické porážky a ledovny v Uherském Hradišti*, jejichž cílem bylo buďto rozšířit starou porážku anebo vystavět úplně novou. Místo i pozemek na rozšíření

³⁵⁰ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 843, inv. č. 7283, *Výkaz o městských jatkách*.

³⁵¹ SOkA UH, AM UH III, kart. 541, inv. č. 867, *Městské jatka*.

³⁵² Tamtéž.

chtěli dostat od města zdarma. Představiteli tohoto družstva byli významní hradišřtřší řezníci. Za předsedu byl zvolen Josef Zimák, za místopředsedu Adolf Svoboda, dále zde byli na důležitých postech Titus Zimák, Štěpán Podešva, Georg Bischoff a další.³⁵³

Rada se však rozhodla pro vybudování zcela nových moderních ústředních jatek na louce zvané „*Katovka*“, která ležela na břehu řeky Moravy v blízkosti parku kousek od dnešní Galerie Slovákřkého muzea a ulice Jana Lucemburského. Tato stavba probřhala čistř v režii města, přičemž celý projekt byl financovaný městskou spořitelnou. Ještř v prosinci 1902 svolala rada schůzi řezníků, aby zjistila jejich požadavky a představy. Nejvíce připomínek bylo vzneseno k zámřru vybudovat chladírnu, především z obavy zvýšení poplatků za porážení. Nakonec se dohodli, že jim bude lépe sloužit chladírna, než dosavadní ledovna.³⁵⁴

Mřsto, které bylo zvolené pro nová jatka, mělo velice výhodnou polohu, jelikož se nacházelo na velkém prostranství přímo u řeky Moravy nedaleko od železnice. Městská rada však musela čelit také několika hlavním problémům. Třm prvním byl nřzko položený břeh, kvůli kterému se musela provést navážka po celém prostranství zamřšlené stavby. Mřlo se tak předejřt poškození jatek v období dešřů. Z toho důvodu muselo dojřt ke zpevnění břehu a k postavení nové cesty.³⁵⁵ Rada se musela vypořádat s námitkami obyvatel nedalekých domů, kteří se obávali velkého zápachu z jatek a špatných životních podmřnek. Mřl být také vyřešen odvod odpadních vod do řeky Moravy, s příslušnou čistřčkou vod.³⁵⁶

V roce 1902 se jednalo o koupi potřebného vybavení a strojů, o jejichž koupi měl rozhodnout městský zvěrolřkař Ladislav Novák. Ve výběrovém řízení se přihlásily firmy *Ringhofer*; *Märky, Bromovský & Schulz* a *Pražská akciová strojřrna*. Dodávka strojů a stavba nového mostu byla nakonec zadána firmě *Märky, Bromovský & Schulz*. Stavební práce byly svřřeny místnímu staviteli Josefu Schaniakovi.³⁵⁷ Výstavba jatek byla zahájena 10. března 1903, stavební práce byly ukončeny v listopadu toho roku, po nich následovala montáž strojního zařřzení. Krátce před samotným otevřením se uskutečnila důležitá porada řezníků, uzenářů a dalších živnostníků královského města Uherské Hradištř, kde se probřraly podmřnky pronájmu chladicřch boxů jednotlivým řezníkům, dále kolaudace a slavnostní

---

³⁵³ Tamtřž.

³⁵⁴ Tamtřž.

³⁵⁵ Na nové stavbě se účastnilo velké množství českého podnikatelstva, ať již se jednalo o navážku půdy (František Šupka z Mařatic, Jan Klečka ze Starého Mřsta), lomového kamene (Antonín Abrahám z Jarošova, Antonín Valát z Véseku, majitel cihelny Vilém Kohn z Kunovic atd.), dodávku šterku (Karel Vlček ze Starého Mřsta) a dodávku škváry pro nádvoří nebo odpadky kamene.

³⁵⁶ SOkA UH, AM UH III, kart. 541, inv. ř. 867, *Mřstské jatka*.

³⁵⁷ Tamtřž.

otevření jatek. K slavnostnímu otevření došlo 26. března 1904 za přítomnosti členů městské rady a výboru, stavitele Schaniaka a zástupce firmy *Märky, Brumovský & Schulz*. Řezníci a uzenáři byli na stavbu velice pyšní a jejímu otevření dali slavnostní charakter s průvodem, od budovy radnice, přes stará jatka k novému areálu.³⁵⁸ Nová jatka stála cca 139 000 K, přičemž stavební práce stály přes 70 000 K, strojní zařízení 41 000 a úpravy břehu řeky 12 000 K. V následujících letech došlo k dalším stavebním úpravám.³⁵⁹

Co se týče hospodaření jatek, tak nezapočteme-li amortizaci a splácení půjčky na výstavbu, která činila 8 000 K ročně, byl by hospodářský výsledek v počátečních letech výrazně kladný. V letech 1906–1907 byly vysoké výdaje způsobeny finančně náročnou úpravou chladicího zařízení. Podle Jan Zapletal byla městská jatka zjevným příkladem podniku, kde nedostatek vlastních financí a závislost na bankovních úvěrech způsobovala v horizontu minimálně jednoho desetiletí další zátěž obecních rozpočtů.³⁶⁰

---

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž.

³⁶⁰ ZAPLETAL, Jan: *Základní komunální a zdravotní infrastruktura ve východomoravských městech na přelomu 19. a 20. století*. Východní Morava: dějiny, lidé, krajina, roč. 3, 2013, s. 49.

4 VELKOVÝROBA – VELKÉ PRŮMYSLOVÉ TOVÁRNY V POTRAVINÁŘSKÉM PRŮMYSLU SOUDNÍHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ

V soudním okrese Uherské Hradiště se v druhé polovině 19. století nacházely pouze tři velké továrny spadající do potravinářského průmyslu, což svědčí o jeho průmyslové zaostalosti. Jednalo co se o cukrovar ve Starém Městě, pivovar v obci Jarošov a sladovnu v Uherském Hradišti, přičemž všechny byly v rukou židovského podnikatelstva. Tyto podniky významným způsobem ovlivňovaly od začátku sedmdesátých let území soudního okresu Uherské Hradiště. Čím dál více zemědělců zde začalo přecházet na pěstování cukrové řepy. Jednotlivé podniky představovaly v období kampaní množství pracovních příležitostí. Kromě toho ovlivnilo zakládání těchto podniků rozvoj infrastruktury a dalo podnět k organizaci rolnictva a dělnictva v okrese. Kapitola si tak klade za cíl nejen seznámit s vývojem jednotlivých podniků do konce první světové války, ale také ukázat podnikatelské aktivity jednotlivých majitelů v širších souvislostech. Kromě majetkoprávního a technické vývoje je sledována zaměstnanecká politika, konkurenční boj jednotlivých podniků, vliv podniků na rolníky a dělníky nebo angažovanost majitelů ve veřejném životě.

4.1 Cukrovar ve Starém Městě

Cukrovar ve Starém Městě u Uherského Hradiště založili roku 1868 bratři Abraham a Hermann Mayové spolu se společníky Davidem Spitzerem a Adolfem Popperem. V té době se jednalo o již zkušené podnikatele. Rodina Mayů byla na Moravě podnikatelsky aktivní ještě před rokem 1848, ale jejich vliv se začal prosazovat více až v druhé polovině 19. století. Zakladatelé cukrovaru ve Starém Městě u Uherského Hradiště Abraham a Heřman May pocházeli původně z Břeclavi. Z počátku se zabývali zemědělstvím a jejich otec se věnoval především obchodu s obilím.³⁶¹ Tuto činnost provozovali v Pozořicích u Brna, kde měli v nájmu větší hospodářství spojené s hospodářským lihovarem a pivovarem. V roce 1851 zakoupili od Karoliny Beesové tak zvaný dvůr „Konvikt“ v Hejčíně u Olomouce, jehož celková výměra byla 353 mír.³⁶² Bratři neusnuli na vavřínech a všimli si trendu pěstování nových technických plodin, zejména cukrové řepy, která znamenala určité východisko z krize

---

³⁶¹ Národní politika, č. 12, 13. ledna 1914, s. 3.

³⁶² MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. j. 1, *Nástin dějin firmy „Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s.“*

zemědělství. Začali se tak postupně přeorientovávat na zpracování zemědělských produktů. V roce 1861 nejprve založili v Hejčíně u Olomouce lihovar a droždárnu pod firmou *Abraham May* a Abraham se zde zároveň usadil. Druhý z bratrů se usadil na jižní Moravě v Uherském Ostrohu, kde zřídil spolu s bratrem Abrahamem, Davidem Spitzerem, Adolfem Popperem a knížetem Lichtenštejnem roku 1862 cukrovar, který provozovali pod protokolovanou firmou „*Ungar. – Ostraer Zuckerfabrik der Gebrüder May*“.³⁶³ V roce 1867 ještě rozšířili v Hejčíně droždárnu o surovárnu a rafinerii a tuto firmu provozovali pod veřejnou obchodní společností „*Hatscheiner Zucker-, Spiritus – und Pressehefefabrik der Brüder May A. and H. May*“.³⁶⁴

Ani David Spitzer a Adolf Popper nebyli v podnikání a obchodu nováčky. V té době už byli nejen spolumajitelé cukrovaru v Uherském Ostrohu, ale také zkušení obchodníci se sukrem z Bučovic.³⁶⁵ Je nutno podotknout, že tato expanze textilních fabrikantů z Brna a jeho okolí do cukrovarnického průmyslu byla od druhé poloviny 19. století velice častá. Dá se předpokládat, že oba společníci jakožto textilní průmyslníci disponovali díky úspěšné výrobě dostatkem volného kapitálu a investovali ho tak do perspektivního cukrovarnictví. Lze tedy konstatovat, že mezi textilním a cukrovarnickým průmyslem existovala vzájemná provázanost kapitálem. Kromě provázanosti kapitálové byla tato spojitost zesílena i rodinnými vazbami.³⁶⁶ Abraham May tak například uzavřel sňatek se sestrou Adolfa Poppera, Fanny Victorií Popper; dcera Hermanna Maye, Adele, si vzala za muže Jakoba Spitzera, syna Davida Spitzera.³⁶⁷ Kromě těchto vazeb v rámci společnosti si rodina Mayů začala budovat své pozice i skrz významnější sňatky, které jim otevíraly dveře na důležitá místa, díky čemuž se na Moravě dokázali více prosadit než jiní podnikatelé. Například Hermann May provdal svou dceru Eugenií za Ludwiga Frankla. Ludwig byl zemským poslancem, který pocházel z vážené pražské rodiny, zastával řadu důležitých funkcí hlavně v oblasti zemědělství, byl také synovcem Gottlieba Bondyho, šéfa Obchodní a živnostenské komory v Praze. Abraham May zase přiřazenil svého syna do rodiny Hamburgerů, významné sladovnické rodiny.³⁶⁸ Jeho syn Franz si vzal za manželku Hedviku Hamburgerovou.³⁶⁹ Tato rodinná provázanost a vazby na

---

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž. Dále: MZA Brno, H 1, kn. 19, inv. č. 376, *K padesátinám Viktora Stoupala*, s. 29.

³⁶⁶ BARTOŠEK, Jaroslav et al.: *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci: fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století*. Praha 2011, s. 262.

³⁶⁷ *Geni* [online]. [cit. 2015-09-29]. Dostupné z: <http://www.geni.com/>.

³⁶⁸ MALÍŘ, Jiří et al.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 188.

³⁶⁹ *Geni* [online]. [cit. 2015-09-29]. Dostupné z: <http://www.geni.com/>

důležitá místa podnikatelům pomáhaly lépe čelit krizovým obdobím. Vraťme se však zpět k vývoji cukrovaru.

Jak již bylo řečeno, tak cukrovar ve Starém Městě u Uherského Hradiště zřídili roku 1868 bratři Abraham a Hermann May, spolu se společníky Davidem Spitzerem a Adolfem Popperem. Firma byla zaprotokolována pod názvem „*Ung. - Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May, D. Spitzer & Co.*“ jako veřejná obchodní společnost.³⁷⁰ Jejich hlavní sídlo bylo ve Starém Městě u Uherského Hradiště, přičemž měli své pobočky v místech, kde se nacházely ty největší banky a to v Brně v kanceláři Davida Spitzera a ve Vídni u J. E. Lercha.³⁷¹ Ještě ke konci roku 1868 byli přibráni do společnosti jako veřejní společníci synové Davida Spitzera, Jakob a Heinrich.³⁷²

Před samotným založením podniku museli bratři Mayové najít správné místo pro nový cukrovar. Zakoupili tedy od obecní rady ve Starém Městě pozemek zvaný Nivka v ceně 1075 zlatých.³⁷³ Toto místo se nacházelo v naprosté blízkosti důležitých komunikačních spojů a to jak železnice se kterou téměř sousedilo, tak okresní silnice. Díky tomu měli zajištěn bezproblémový příjem surovin. Také zde byla blízkost řeky Moravy, blízkost krajského města Uherské Hradiště a továrna měla i prostorové rezervy, v případě že by se chtěla rozšiřovat. V roce 1867 tak na zakoupeném pozemku započali s výstavbou smíšeného cukrovaru. Před zahájením kampaně však museli vyřešit několik zásadních problémů. Za prvé si museli od obecní rady vyžádat vodní právo, které povolovalo přívod vody z řeky Moravy do cukrovaru a odvod odpadkové vody zpět do řeky.³⁷⁴ Za druhé potřebovali získat povolení k výrobě cukru. Toto povolení jim bylo nakonec vydáno 28. července 1868.³⁷⁵ Roku 1868 byl cukrovar dostavěn a nic už mu nebránilo v zahájení kampaně.

Cukrovar byl však ve svých počátcích velmi primitivní, stejně jako ostatní podniky bratří Mayů. Původní budovy byly dvě dřevěné kůlny s velmi jednoduchým zařízením.³⁷⁶ Pohon vykonávali voli, které Mayové zakoupili v Uhrách. Tito volové byli využíváni také k práci na velkém množství pronajatých statků. V počátečních letech zpracoval cukrovar

---

³⁷⁰MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1, *Nástin dějin firmy „Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s.* Dále: MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 391, sign. Sp I 31, *Ung. Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May & Co.*

³⁷¹ Celé jméno se bohužel nepodařilo dohledat, v dokumentech a v tisku je označován pouze s iniciály J. E.

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ MZA Brno, H 1, kniha 19, inv. č. 376, *K padesátinám Viktora Stoupala*, s. 29.

³⁷⁴ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 2, *Potvrzení obecní rady.* Později byli stejně nuceni postavit přívodní kanál u ústí a odvodní kanál.

³⁷⁵ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1, *Nástin dějin firmy „Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s.“*

³⁷⁶ SOKA UH, OÚ UH, technické oddělení, kart. 86, inv. č. 4.

necelých 1 000 vídeňských centů řepy denně, kterou získával, jak ze svých dvorů, tak od rolníků z okolních vesnic.³⁷⁷

Po vypuknutí hospodářské krize došlo k první větší změně ve složení společnosti. Roku 1874 odstoupil z finančních důvodů z podniku David Spitzer i jeho synové a firma změnila název na *Ung. - Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May & Comp.*³⁷⁸ Zároveň však začalo docházet k pomalému zavádění inovací spojených s udělováním výlučných privilegií. Roku 1874 dostal ředitel Jan Suchomel na jeden rok privilegium na zlepšený postup při použití odpadních vod z cukrovarů, v květnu 1875 následovalo privilegium rovněž na jeden rok na vlastní jednoduché zařízení. O rok později mu bylo uděleno privilegium na vynález vlastního postupu pro cukrovary spočívající v tom, že mohly být výhodně využity vyčištěné odpadní vody ze spodiových filtrů. Ještě téhož roku dostal privilegium na zlepšený stroj na krájení řepy pro cukrovary strojník cukrovaru v Uherském Hradišti Alexandr Štefka (později uváděn jako Plefka) a v září 1879 mu bylo uděleno také jeden rok trvající privilegium na vlastní kombinovaný nůž na krájení řízků.³⁷⁹ Na základě zavádění těchto inovací do výroby začalo stoupat i množství zpracované řepy. Zatímco v kampani 1877/1878 bylo zpracováno 111 448 metrických centů řepy, tak v kampani 1880/1881 to bylo dvakrát tolik 255 800 metrických centů.³⁸⁰ Tento vzestup zastavil až požár ve Starém městě, ke kterému došlo roku 1882 a nevyhnul se ani cukrovaru.³⁸¹

Po požáru byl cukrovar z velké části poničen a majitelé stáli před otázkou, jestli provoz ukončit nebo obstarat potřebný kapitál na rekonstrukci. I když toho roku odstoupil z finančních důvodů Adolf Popper,³⁸² tak nakonec zvolili druhou možnost a začali s okamžitou rekonstrukcí poničeného cukrovaru. Po tomto požáru došlo ke zbudování cukrovaru většího a modernějšího. Nejenže byla zavedena difuze a saturace, pro které byly vystavěny nové prostory, ale došlo k zavedení mechanické pračky a nutným předpokladem

---

³⁷⁷ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1, *Nástin dějin firmy Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s.* Dále: MZA Brno, H 1, kniha 19, inv. č. 376, K padesátinám Viktora Stoupala, s. 29.

³⁷⁸ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 299, inv. č. 2639, *Protokolace firem KS UH 1875.* Dále: MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 391, sign. Sp I 31, *Ung. Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May & Co.*

³⁷⁹ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj*, s. 44.

³⁸⁰ Tamtéž., s. 45.

³⁸¹ SOkA UH, OÚ UH, technické oddělení, kart. 86, inv. č. 4.

³⁸² MZA Brno, KS UH, C48, kart. 391, sign. Sp I 31, *Ung. Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May & Co.*

byla také instalace kotle.³⁸³ Roku 1888 byla uskutečněna výstavba varní síně a cukrovar byl dokonce vybaven elektrickým osvětlením, které se rozsvítilo ve Starém Městě jako v jednom z prvních míst na Moravě.³⁸⁴ Oboru cukrovarnictví začalo v té době také nahrávat vyhlášení nového cukerního zákona z 20. června 1888, kdy se cukerní daň stala daní spotřební, což znamenalo, že veškeré daňové zatížení měl napříště nést spotřebitel a to umožňovalo rozšíření vývozu.³⁸⁵ S tím bylo spojené neustále narůstající množství zpracované řepy, ale také surovin nutných při výrobě cukru, jako uhlí a vápna. Z toho důvodu majitelé cukrovaru roku 1891 požádali o povolení ke stavbě vlečky, která by spojovala Severní dráhu s cukrovarem.³⁸⁶ Roku 1892 pak došlo ke stavbě vápenky a téhož roku byly v továrně namontovány i kalolisy a odstředivka. O dva roky později se majitelé rozhodli zřídit také kostkárnu na výrobu kostek, čímž byla hlavní fáze přestavby dokončena.³⁸⁷

Roku 1893 došlo k úmrtí zakladatelů podniku Abrahama a Hermana Mayů. Jako první umřel Abraham May, který se v Karlových Varech dlouhodobě léčil ze „*strastiplné*“ nemoci, jak jeho stav označovaly tehdejší noviny.³⁸⁸ Po pár měsících ho následoval jeho bratr Hermann May. Soudobé novinové články je označovaly za jedny z nejvýznamnějších průmyslníků korunní země. Jejich význam a váženost dokládá také účast významných osobností na jejich pohřbu. Můžeme jmenovat například Ludwiga Frankla nebo Sigmunda rytíře von Bauera, kteří byli s rodinou spřízněni skrze dcery podnikatelů. Celý pohřeb vedli rabín Dr. Moritz Güdemann a také Hermannův švagr a významný židovský učenec Dr. Adolf Jellinek.³⁸⁹ Z těchto článků také vyplývá, že bratři přenechali svým potomkům velké

---

³⁸³ SOKA UH, OÚ UH, technické oddělení, kart. 86, inv. č. 4, *plán na přestavbu vyhořelého cukrovaru*; MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha., kart. 36, inv. č. 105, *přístavby, rekonstrukce a opravy budov*.

³⁸⁴ SOKA UH, OÚ UH, technické oddělení, kart. 86, inv. č. 7.

³⁸⁵ ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: c. d., s. 38-40.

³⁸⁶ SOKA UH, OÚ UH, technické oddělení, kart. 86, inv. č. 8. Dále: MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha., kart. 41, inv. č. 113, *Projekt vlečky od nádraží ve Starém Městě do areálu cukrovaru – technická zpráva z roku 1881*, autorem projektu je inspektor tzv. císařské Ferdinandovy Severní dráhy H. Riert.

³⁸⁷ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha., kart. 36, inv. č. 105, *přístavby, rekonstrukce a opravy budov*.

³⁸⁸ Mährisches Tagblatt, č. 182, 11. srpna 1893, s. 4.

³⁸⁹ Dr. Adolf Jellinek byl nekonvenční vídeňský vrchní rabín a židovský učenec, autor teologických spisů. Bývá považován za největšího židovského kazatele 19. století. Jellinek odmítal sionismus, protože podle něj potvrzoval antisemitské přesvědčení o tom, že židé jsou v evropské společnosti cizorodým prvkem. Sám středoevropské židy považoval za nositele německého jazyka a kultury. Podporoval také zavádění nových prvků do náboženských obřadů, například využití varhan v synagogách, čímž chtěl přitáhnout „nábožensky vlažné“. Za židy uznával i neobřezané chlapce. Jeho názory mu tak přinášely kritiku konzervativců. In: *Jewish encyclopedia - Adolf Jellinek* [online]. [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/8582-jellinek>

průmyslové impérium. Údajně zaměstnávali ve svých továrnách a na svých hospodářstvích více jak 5 000 zaměstnanců a mnoho sezónních pracovníků. Se svými „slavně známými“ produkty se účastnili roku 1873 *Světové výstavy ve Vídni* a roku 1890 *Mezinárodní zemědělské a lesnické výstavy taktéž ve Vídni*. Jejich produkty byly také vyznamenány několika prestižními cenami.³⁹⁰

Po smrti zakladatelů se tedy do vedení podniku postavilo jejich šest synů, kteří měli každý šestinový podíl. Jednalo se o syny Abrahama Maye: Fridricha (sídlil v Hejčíně), Isidora (sídlil ve Starém Městě), Franze (sídlil v Hejčíně) a o syny Hermanna Maye: Leopolda (Uherský Ostroh), Jakoba (Uherský Ostroh) a Julia (Staré Město). Tito synové byli přijati jako společníci již roku 1887.³⁹¹ Název i druh společnosti zůstaly stejné, přičemž největší vliv na chod cukrovaru měli Isidor a Julius May, kteří ve Starém Městě bydleli a mohli tak lépe dohlížet na přímý chod cukrovaru. Velkým přínosem pro cukrovar byl zejména nejmladší z Hermannových synů Julius. Stejně jako jeho bratři Leopold a Jakub i on byl přítelem technického pokroku. Po letech se stal také uznávaným moravským cukrovarníkem, jehož váženost podporoval nejen fakt, že zasedal po dlouhá léta ve výboru *Zentralvereines für die Rübenzucker – Industrie Österreichs und Ungars* a po jeho přeměně ve výboru *Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického*, ale také byl povýšen do šlechtického stavu za zásluhy v oblasti průmyslu.³⁹²

Za tohoto nového vedení došlo k dalšímu rozšíření podnikatelských aktivit rodiny Mayů. Nejprve v roce 1893 rodina přidala ke svým podnikům původně panský mlýn a pilu v Uherském Ostrohu, kterou zakoupila od knížete Lichtenštejna. Tento nový podnik sloužil především k mletí a šrotování obilí z pronajatých i vlastních pozemků, dále zde byla výrobná bedna na kostky cukru a mlel se zde cukr na moučku.³⁹³ Poté co se v roce 1894/1895 dostavila krize z nadvýroby, zaměřili se majitelé cukrovaru na odstranění konkurenčních podniků ve svém okolí.

V té době v okolí Uherského Hradiště existovaly už čtyři velké cukrovary. Jednalo se o cukrovar v Napajedlích patřící rodině Baltazziů, v Uherském Ostrohu a Starém Městě, patřící rodině Mayů a v Uherském Brodě patřící rodině Spitzerů. Tyto cukrovary byly

---

³⁹⁰ Mährisches Tagblatt, č. 182, 11. srpna 1893, s. 4. Dále: Die Neuezeit, č. 18. srpna 1893, s. 4

³⁹¹ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha. Dále: MZA Brno, H 1, kn. 19, inv. č. 376, *K padesátinám Viktora Stoupala*, s. 29.; MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 391, sign. Sp I 31, *Ung. Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May & Co.*

³⁹² ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 831, inv. č. 7193, *Výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1913, koncepty, vyjádření podnikatelů*. Dále: HENDRYCHOVÁ, Věra. *Mayův cukrovar – 150 let od založení*. In: *Ostrožské listy*, listopad 2012, s. 22–24.

³⁹³ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha.

nahuštěny na poměrně malém prostoru a začaly si konkurovat v odběru řepy. Od osmdesátých let nejvíce konkuroval cukrovarům rodiny Mayů cukrovar *Ung.-Broder Zuckerfabrik von D. Spitzer & Söhne* v Uherském Brodě, který měl v pronájmu velké množství pozemků k pěstování řepy. Mayové tak začali vykupovat řepu od rolníků z oblasti Brodska, načež se nedostávalo dostatečné množství suroviny do brodského cukrovaru. Množství zpracované řepy začalo klesat a roku 1899 nakonec museli Spitzerovi z finančních důvodů provoz cukrovaru ukončit. Tento cukrovar odkoupila rodina Mayů, která výrobu zastavila, část strojů prodala a zbytek vybavení využila ve svém cukrovaru ve Starém Městě. Cukrovar také převzal spolu s *Ungar. – Ostraer Zuckerfabrik der Gebrüder May a Hatscheiner Zucker-, Spiritus – und Pressehefefabrik der Brüder May A. and H. May* nájem velkostatku Uherský Brod. Jednalo se o velké množství pozemků o celkové výměře 6 868 ha a velkostatek zaměstnával okolo 380 pracovních sil.³⁹⁴ Z budov zrušeného podniku zřídily sýpky pro své rozsáhlé dvory.³⁹⁵

Staroměstský cukrovar se poté zaměřil na odstranění dalšího z konkurentů a to na cukrovar v Napajedlích. Ten nejprve přešel z šlechtické rodiny Stockau do rukou rodiny Baltazzi. Rodina cukrovar roku 1902 odprodala a ten začal být provozován pod firmou *Vykoukal, Kořán u. Soukal*. Tato nová společnost nezvládala boj s konkurencí a tak se roku 1906 cukrovar dostává do rukou velkých moravských cukrovarníků.³⁹⁶ Toho roku došlo k přeměně firmy na společnost s ručením omezeným, přičemž se této přeměny účastnili klášter Sv. Tomáše ve Starém Brně, cukrovary v Uherském Hradišti, Uherském Ostrohu, Hejčíně, Všetulých, Kvasicích, Chropiní, zborovicko-kojetínský a rohatecko-bzenecký cukrovar, dále Emanuel rytíř von Proskowetz junior a Dr. Stephan Baron haupt von Buchenrode. Jednateli společnosti byli zvoleni Emanuel rytíř von Proskowetz mladší,³⁹⁷

---

³⁹⁴ *Neuster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien*. Brno 1893.s. 16.

³⁹⁵ Tamtéž. Dále: RUBÁŠ, Stanislav: *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*. Brno 2007, s. 134. (nepublikovaná disertační práce)

³⁹⁶ *Compass* 1907, III. Band, s. 1666

³⁹⁷ Jednalo se o velmi významného vědce a cukrovarníka, který se zasloužil o rozvoj zemědělství šlechtěním obilnin a cukrové řepy. Sladovnický ječmen, který vyšlechtil, se stal základem mnoha domácích i světových odrůd. Byl vlastníkem cukrovaru v Kvasicích a byl také členem a prezidentem správy ve více cukrovarech. Kromě toho dlouhá léta působil jako člen rady pro vodní toky. Jeho schopnosti byly roku 1901 oceněny rytířským křížem řádu Františka Josefa a o sedm let později řádem Železné koruny III. třídy. Po vzniku Československa se dočkal jmenování čestným doktorem Vysoké školy zemědělského a lesního inženýrství a roku 1926 byl jmenován čestným členem Československé akademie zemědělských věd v Praze. Proskowetz z Proskowa a Markstorffu. *Novanobilitas* [online]. [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <http://www.novanobilitas.eu/rod/proskowetz-z-proskowa-a-markstorffu>.

Dr. Cyrill Seifert a Julius von May. Tím získala rodina Mayů přímý vliv na chod cukrovaru, díky čemuž odstranila posledního velkého konkurenta na Slovácku.³⁹⁸

Kromě boje s konkurencí, řešili koncem 19. století problém s dopravou řepy ze vzdálenějších míst. Aby však bylo možné dopravit velké množství řepy ze vzdálenějších míst, byli nuceni začít lobbovat u *Rakouské dopravní společnosti ve Vídni* za nové lokální tratě. V roce 1894 se tak například objevují ještě s Jarošovským pivovarem mezi zájemci o výstavbu železniční tratě Uherské Hradiště – Bílovice, kterou měla vystavět Rakouská dopravní společnost ve Vídni. Avšak pro odpor uherskohradišťské radnice a nakonec i pro konečný nezájem cukrovarníků ke stavbě nedošlo.³⁹⁹ Roku 1910 zahájili také změnu připojení vlečné dráhy. Stará spojovací kolej vedoucí z jižní strany stanice byla zrušena a nová vlečka procházela přes silnici vedoucí do Buchlovic. Při té příležitosti došlo také k výstavbě mostní dráhy, které se ujala vídeňská firma *C. Schember & Söhne*.⁴⁰⁰

I když se nové generaci majitelů podařilo získat monopol na výrobu cukru ve velké části jižní Moravy a vyřešit nové připojení vlečné dráhy, tak museli začít řešit narůstající problémy, které se začaly v podniku projevovat již za doby jejich předchůdců. Jednalo se o narůstající nespokojenost ze strany dělníků a ozývat se začali také rolníci, kteří nebyli spokojeni s praktikami cukrovaru, zejména s tzv. rajónováním.⁴⁰¹

Do problémů, které musel cukrovar řešit ještě v předválečné době, nám pomohou nahlédnout následující řádky. Ještě než přejdeme k problematice dělníků a rolníků, je nutné si uvědomit, jak takový cukrovar fungoval. Majitelé cukrovaru měli na starosti většinou ekonomický chod cukrovaru, uzavírání kontraktů, navázání kontaktů, lobbování za svou společnost na důležitých místech a zastupování firmy. Cukrovar byl však z praktického hlediska v rukou správce či ředitele cukrovaru, který majitelům odpovídal za jeho chod. Jejich pozice v rámci podniku byla nezaměnitelná a v případě modernizace podniku záleželo hodně na jejich iniciativě. Nemůžeme říci s jistotou přesný počet ředitelů do roku 1918, avšak víme, že v sedmdesátých letech byl na pozici ředitele Jan Suchomel, který skrz řadu privilegií

---

³⁹⁸ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK, Olomouc, kart. 831, inv. č. 7193, *Výroční zpráva OŽK Ol. za r. 1913 - koncepty, vyjádření podnikatelů*. Dále: Compass 1907, III. Band, s. 1666; Wiener Montags-Post, 5. listopadu 1906, s. 5. ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK, Olomouc, kart. 831, inv. č. 7193, *Výroční zpráva OŽK Ol. za r. 1913 - koncepty, vyjádření podnikatelů*.

³⁹⁹ SOKA UH, AM UH III, kart. 485, inv. č. 776, *připomínky k vedení Vlárské dráhy*.

⁴⁰⁰ SOKA UH, OU UH, rok 1910, inv. č. 575, čj. 5159.

⁴⁰¹ Jednalo se o nejnižší stupeň monopolu. Jednotlivé cukrovary si mezi sebou na základě dohod rozdělily tzv. rayony, tedy řepářské oblasti. Cukrovarníci na základě těchto dohod odstranili veškerou konkurenci a mohli si určovat za kolik peněz budou od rolníků vykupovat řepu. Více se touto problematikou zabývá DUDEK, František: *Monopolizace cukrovarnictví v českých zemích do roku 1938*.

modernizoval cukrovar.⁴⁰² K největší modernizaci pak došlo za ředitele Antona Marka, který vykonával svou funkci až do své smrti roku 1910.⁴⁰³ Po něm nastoupil Ing. Otto Hummer, který měl k sobě jako spolupracovníky tři inženýry a čtyři úředníky. Ve své funkci byl do roku 1924, kdy byl z neznámých důvodů propuštěn.⁴⁰⁴ Majitelé měli také v držbě obrovské množství pozemků. Za hospodářství těchto dvorů odpovídali majiteli jednotliví správci.

Zaměstnance cukrovaru bychom mohli rozdělit celkem na dva druhy. Prvním druhem byli zaměstnanci stálí, kteří byli většinou vyučeni určitému druhu řemesla, jako strojníci, zámečníci nebo zedníci, kteří udržovali cukrovar a připravovali ho na období kampaně. Druhým druhem zaměstnanců byli lidé nevyučení, pracující v cukrovaru nárazově, většinou jen v období kampaně. Z archivních pramenů pocházejících z Okresního úřadu Uherské Hradiště se dozvídáme, že v roce 1909 zaměstnával cukrovar ve Starém Městě v měsících klidu 350 dělníkům, kteří připravovali cukrovar na kampaň. V období kampaně zaměstnával až 1050 dělníků. Na mzdách bylo toho roku vyplaceno 320 000 K. Firma platila na přímých daních 79 178 K, na státní dani 26 023 K a na dani z cukru celých 2 500 000 K ročně. Denně v období kampaně přijali cca 40–50 vagonů řepy a bylo zpracováno cca 10 000 metráků řepy.⁴⁰⁵

Před zahájením kampaně však bylo nutné zaopatřit dostatečné množství cukrovky. Z jara se úředníci rozjeli po okolních vesnicích okresu Uherské Hradiště, aby uzavřeli jednotlivé smlouvy s rolníky o dodávce řepy. Cukrovar využíval především tzv. agentů, zejména v obdobích konkurenčních bojů. Agenti nechali ve vesnici vyhlásit bubnem, že budou dávat zálohy na řepu. Tato akce probíhala většinou ve spolupráci s obecní radou.⁴⁰⁶ Daná řepa byla svážena buďto na váhy přímo v cukrovaru nebo na tzv. filiální váhy, které se nacházely v blízkosti jednotlivých obcí. Odtud pak byla řepa odvážena do cukrovaru nebo do tzv. krechtů.⁴⁰⁷ Velice zlá situace však byla v období krizí, nejvíce na ni dopláceli rolníci ze

---

⁴⁰² JANÁK, Jan: *Hradištský kraj v období průmyslové revoluce na Moravě*. Uherské Hradiště 1984, s. 44.

⁴⁰³ SOKA UH, OÚ UH, kart. 662, inv. č. 574, čj. 2587.

⁴⁰⁴ Tamtéž. Otto Hummer se narodil 31. prosince 1876 v Berouně a byl synem Josefa a Jindřišky z rodu Wachsmannů. Jeho otec je v Neuster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien z roku 1884 uváděn jako správce cukrovaru Ung.-Broder Zuckerfabrik von D. Spitzer & Söhne. Když Otto nastupoval na post provozního, bylo mu 34 let.

⁴⁰⁵ SOKA UH, OÚ UH, kart. 741, inv. č. 575, čj. 5159.

⁴⁰⁶ Slovácké noviny, č. 17, 2. března 1912, s. 2.

⁴⁰⁷ Krecht byla polní jáma, která sloužila k dlouhodobému skladování polních plodin. V případě cukrovarů bylo krechtem často označováno místo, nejčastěji před samotným cukrovarem, kde se svázela řepa od okolních rolníků. Na tomto místě poté čekala na samotné zpracování.

vzdálenějších obcí, jelikož nevyžadovali zálohu za řepu. Ve chvíli kdy měl cukrovar řepy dostatek, odmítl ji od rolníků vykoupit.⁴⁰⁸

Cukrovar vyráběl více cukru, než byl schopen v rámci monarchie prodat, proto ho exportoval do různých koutů světa. Nejčastěji byl vyvážen rafinovaný cukr všeho druhu a to především na Balkán, do Levanty nebo Švýcarska.⁴⁰⁹ Prodej si zajišťovali sami nebo pravděpodobně skrze vídeňské banky. Po vzniku republiky měla na starosti tento prodej *Pražská úvěrní banka*.⁴¹⁰

Co se týče pracovních podmínek v cukrovaru, tak lze konstatovat, že byly stejně jako v jiných podnicích tvrdé. Na přelomu 19. a 20. století byla pracovní doba 12 hodin. Časté nepokoje dělnictva v továrnách měly za následek vydávání pracovních řádů, které byly povinné pro všechny velké továrny. Z pracovního řádu staroměstského cukrovaru z roku 1886 se dozvídáme, že k práci mohly být přijímány děti až po dovršení věku 14 let. Pracovní doba cukrovaru byla v době kampaně od šesti ráno do šesti večer, noční směny od šesti večer do šesti ráno. Mimo kampaň se pracovalo odlišně podle potřeby, ale většinou od šesti ráno do šesti večer, přičemž měli zaměstnanci přestávky, které byly určeny pro snídani a oběd.⁴¹¹ Řád upravoval i chování dělníků na pracovišti, přičemž jim zakazoval konzumaci alkoholu, rvačky, kouření v místnostech a další. Výplatu dostal zaměstnanec v době kampaně každé úterý večer v šest hodin, mimo kampaň v sobotu večer. Za přestupky proti řádu byli úředníci oprávněni zaměstnance potrestat peněžitou pokutou, avšak jak je řečeno v řádu „*bez potupných slov*“. Řád také upravoval zánik pracovního poměru, kdy dělník mohl práci za určitých podmínek opustit bez výpovědi.⁴¹²

Avšak ani pracovní řády nezměnily postoj dělníků vůči cukrovaru a čím dál častěji se začínaly objevovat negativní reakce ze strany dělnictva. Jelikož byla v cukrovaru vysoká koncentrace dělníků na jednom místě, tak není žádným překvapením, že první známky dělnického hnutí začaly vycházet právě ze staroměstského cukrovaru. Již 1. května 1894 vystoupili se svými požadavky dělníci z Uherského Hradiště a okolí. Žádali snížení pracovní doby o jednu hodinu a zvýšení mzdy.⁴¹³ V prosinci 1894 svolala sociální demokracie tábor lidu do Starého Města, kde přišla s požadavkem všeobecného a rovného hlasovacího práva.

---

⁴⁰⁸ Slovácké noviny, č. 17, 2. března 1912, s. 2.

⁴⁰⁹ Compass 1909, Band III., s. 1845.

⁴¹⁰ RUBÁŠ, Stanislav: *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*. Brno 2007, s. 134.

⁴¹¹ Nevztahovalo se to na zaměstnance pracující u difuse, saturace a v kotelně.

⁴¹² MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha

⁴¹³ V té době se pohybovaly mzdy v cukrovaru u dělníků 2 K, u nádeníků 1 – 1,5 K/h a u zemědělských dělníků na dvorech pouhých 30-40 kr./h

Poměry se však nijak zvlášť nezměnily, což vyprovokovalo ze strany dělníků 1. května 1908 zastavení provozu a dělníci uspořádali ve Starém Městě manifestaci, na které byl vysloven požadavek starobního a invalidního pojištění.⁴¹⁴

Ještě před první světovou válkou došlo k zakládání nových politických i odborových organizací, přičemž dělníci byli v rámci cukrovaru nejednotní. Vznikly zde dvě odborové organizace – *Odborová organizace cukrovarských zaměstnanců soc. dem.* a *Odborová organizace cukrovarských zaměstnanců nár. soc.* Po válce řada dělníků narukovala do armády a narůstal z jejich strany odpor k habsburské monarchii.⁴¹⁵

Ve výkladu dějin staroměstského cukrovaru nelze opomenout ani vztah pěstitelů řepy k cukrovaru a naopak, jelikož se tyto dva protipólné živly po celou dobu své existence vzájemně ovlivňovaly a s nadsázkou můžeme říci, že spolu soupeřily. Tento vztah ovlivňovaly kromě konkurenčního boje cukrovarů také četné hospodářské krize, které od sedmdesátých let postihovaly nejen cukrovarnický průmysl.

Ještě před samotným výkladem vztahu řepářů s cukrovarem je však důležité poukázat na fakt, že staroměstský cukrovar a jeho majitelé měli v držbě velké množství rozsáhlých hospodářství, které dokázali maximálně využít.⁴¹⁶ V prvním desetiletí 20. století již byli uváděni jako dlouhodobí nájemci velkostatků a dvorů: Březolupy, Bílovice, Pozořice, Velehrad, Náměšř na Hané, Prakšice a Buchlovice, dále mnoha pozemků v majetku města Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Uherský Brod a také pozemků města Olomouce.⁴¹⁷ Hospodaření na těchto velkostatech Mayové provozovali velice promyšleně. Půdu používali pro pěstování cukrovky, obilí, ale také k chovu dobytka a mlékařství. Byli v úzkém obchodním kontaktu s Rolnickým mlékařským družstvem v Nedakonicích, kde od začátku 20. století dodávali mléko k dalšímu zpracování.⁴¹⁸ Měli také obrovské množství dobytka. Voly objednávali často v Uhrách a to zejména kvůli jejich kvalitě. Tento dobytek využívali jak k pracím v cukrovaru a dopravě řepy, tak také na maso, které od nich odebírali ve velkém například řezníci židovského původu Weil nebo Bischoff z Uherského Hradiště.⁴¹⁹ Dá se říci,

---

⁴¹⁴ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kn. 3, inv. č. 40, *Knihy stávkového fondu a členských schůzí odboru Ústřední jednoty zřízenců cukrovarnických v Uherském Hradišti 1904-1940.*

⁴¹⁵ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kn. 2, inv. č. 39, *Protokol zápisů z výborových a členských schůzí odboru Ústřední jednoty zřízenců cukrovarnických v Uherském Hradišti.*

⁴¹⁶ Dokázali se obklopit vzdělanými lidmi, díky čemuž byli schopni z nevyužitelných pozemků, udělat pozemky využitelné, jako to bylo například v případě odvodňování pozemků v okolí Březolup. Soka UH, k. 747, ič. 575

⁴¹⁷ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948).* Olomouc 2007, s. 252. Dále: *Neuster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien.* Brno 1907.

⁴¹⁸ *Zájmy Slovače*, č. 29, roč. 3, 25. dubna 1908, s. 5.

⁴¹⁹ *Nová Slovač*, č. 40, 6. října 1906, s. 2.

že cukrovar byl díky pozemkové držbě plně soběstačný. Krmivo si vypěstoval na svých pozemcích, stejně jako dobytek, který mu dával na oplátku mrvu. V podniku měl zaměstnané řemeslníky všeho druhu, kteří se starali o jeho chod. Staroměstský cukrovar tak od počátku své existence pronikal i do jiných druhů podnikání a výrazně ovlivňoval zemědělský život i za hranicemi soudního okresu Uherské Hradiště.

Držba těchto statků vyvolávala často nevoli ze strany rolníků vůči majitelům. Časté stížnosti můžeme zpozorovat ze strany velehradských rolníků a rolníků z okolí Uherského Hradiště, pro které byly pronajaté dvory Uherského Hradiště podnikatelům trnem v oku. Nabádali městskou radu, aby tyto pronájmy vypověděla a ujala se hospodaření sama. Avšak bez úspěchu.⁴²⁰ Můžeme konstatovat, že tak velký podnik s tak obrovskou pozemkou držbou působil retardačně pro vznik rolnických podniků.

Jak již bylo řečeno, tak důležité vůdčí síly jako starostové, poslanci, šlechta atd., které měly vliv na rolníky, byly na Hradištku seskupeny kolem Hospodářského spolku Velehrad. Právě odtud vyšly jako první myšlenky na zřízení rolnického cukrovaru. Zasloužili se o ně především kočovní učitelé ze Zemské vyšší hospodářské školy v Přerově prof. Poláček a prof. Uhlíř. Tyto myšlenky však nakonec kvůli všeobecné hospodářské krizi, nejednotě rolníků a silné pozici cukrovarnické rodiny Mayů nebyly realizovány a musely být odsunuty na neurčito.⁴²¹

První větší změny můžeme zpozorovat po vypuknutí všeobecné hospodářské krize roku 1873, která měla za následek změnu v politice cukrovarů. Začalo docházet k zhoršování podmínek pro rolníky, především skrz monopolizaci v cukrovarnictví a rajónování řepařských oblastí. Cukrovar si mohl diktovat ceny a pomocí svých agentů donucovat řepaře k upisování nevýhodných smluv. Pokud však nepodepsali, tak od nich žádný jiný cukrovar řepu nevzal, aby neporušil kartelní smlouvu mezi cukrovary. Jak působily krize na vztah cukrovarů s řepaři na Uherskohradištsku, nám dokládá například článek uvedený v periodiku Slovácko z roku 1908. Mluví zde o hospodářské krizi, která zasáhla kraj v roce 1908. *„Toho roku se rozpoutal boj mezi rolníky a cukrovary o prodej řepy. Následkem krize byly velmi krátké kampaně a cukrovary nevykupovaly přebytečnou řepu od rolníků, protože ji neměly kam prodat. Vykoupily pouze řepu od rolníků na základě uzavřené smlouvy. Stačily ještě na jednom metraku vykoupené řepy vydělat 1, 70 K. Řepu, kterou cukrovary nevykoupily, museli*

---

⁴²⁰ Národní hospodář, příloha Lidových Novin, 26. ledna 1912, s. 1.

⁴²¹ VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864 – 1884)*. Uherské Hradiště 1884.

*rolníci skrmit.*⁴²² Své slabé organizační základny a špatného postavení vůči cukrovarům si začali být na přelomu 19. a 20. století řepaři vědomi a začali usilovat o vznik jednotné řepařské organizace. Zároveň se opět začala hlásat myšlenka po vlastním cukrovaru, kterou podporoval zejména bílovický starosta a poslanec František Chlebus a rolník a poslanec Matouš Bartoň.⁴²³

Velice cenné informace o počátcích organizování řepařů na území soudního okresu se nám dostává skrze regionální periodika, zejména Slovácko, Zájmy Slovače a Slovácké Noviny. Dozvídáme se, že podmínky vycházející z cukrovarů bratří Mayů pro pěstitele řepy byly na konci 19. století a začátku 20. století velmi tvrdé, často se hovořilo o „*novodobém otroctví*“.⁴²⁴ Samotný rolník neměl proti dobře organizovaným cukrovarníkům sebemenší šanci, proto začali rolníci usilovat o vytvoření organizace, která by byla jakýmsi tmelícím prvkem mezi pěstiteli. „*Proti kartelu kartel*“ to bylo hlavním heslem řepařů.⁴²⁵ Za baštu řepařů nejen v rámci soudního okresu můžeme považovat zejména obce Babice a Huštěnovice. Odtud vycházely požadavky jednotné řepařské organizace nejvíce. Nejdůležitějším cílem zdejších řepařů bylo zvýšit ceny řepy.⁴²⁶ Jednotlivé ústupky ze strany cukrovaru se jim dařilo uskutečňovat zejména pomocí stávek. Roku 1907 dokonce předseda Hospodářského spolku Velehrad Dr. Vysloužil poslal stížnost rolníků na ministerstvo orby, kde byly tlumočeny jejich hlavní požadavky.⁴²⁷

Hlavními iniciátory řepařských jednot na Slovácku byli pan Bartošík z Babic, který pořádal řepařské organizační schůze v jednotlivých obcích soudního okresu. Na jeho podnět byly pořádány schůze také na Strážnicku, Ostrožsku a Kroměřížsku. Také se zasazoval spolu s poslancem Františkem Chlebusem o vystavění rolnického cukrovaru.⁴²⁸ Dalším iniciátorem byl František Varmuža z Huštěnovic. Myšlenky založení organizace moravských řepařů šířil také sám Kuneš Sonntag, který přednášel například dne 26. února 1911 v Huštěnovicích a dalších obcích.⁴²⁹ V neposlední řadě je nutno zmínit osobu, která se o vznik organizace v soudním okrese Uherské Hradiště zasadila nejvíce a to Bohuslava Kříže, odborného hospodářského učitele z Napajedel. Ten kladl důraz především na starosty, kteří se měli

---

⁴²² Slovácko, agitační číslo, 30. listopadu 1908, s. 1.

⁴²³ Nová Slovač, č. 3, 19. ledna 1907, s. 2.

⁴²⁴ Nová Slovač, č. 3, 19. ledna 1907, s. 2.

⁴²⁵ Zájmy Slovače, č. 10, 11. března 1911, s. 3

⁴²⁶ Dne 23. ledna 1907 se na popud babického starosty pana Bartošíka konala schůze řepařů, na které byli přítomni kromě starostů okolních obcí, také poslanci František Chlebus a Matouš Bartoň. Cílem schůze bylo zvýšení cen řepy z 1 K 70 h na 2 K 10 h.

⁴²⁷ Nová Slovač, č. 3, 19. ledna 1907, s. 2.

⁴²⁸ Zájmy Slovače, č. 1, 4. ledna 1908, s. 2.

⁴²⁹ Zájmy Slovače, č. 8, 25. února 1911, s. 2

zasazovat o podporu řepářů, což se samozřejmě neobešlo bez masivní podpory obyvatelstva.⁴³⁰

Tyto snahy však byly neustále ohrožovány ze strany kartelů. K ohrožení těchto snah přispěly také povodně, které oblast Uherskohradištska postihly v roce 1910. V některých obcích, zejména Kunovicích⁴³¹ postižených katastrofou, hrál roli tzv. foršus neboli finanční záloha dána rolníkům od cukrovarů za ještě nedodanou řepu, která místní řepáře značně spoutávala.⁴³² Právě odstranění těchto záloh bylo jedním z prvních cílů nové organizace.

K vyvrcholení těchto snah došlo v roce 1912 založením silné řepářské instituce *Ústřední jednoty řepářů pro Markrabství moravské v Brně*. Předsedou byl zvolen Kuneš Sonntag jako zástupce *Českého odboru zemědělské rady v Brně* a zároveň vznikl odbor v Uherském Hradišti.⁴³³ Řepaři v tom spatřovali hlavní podmínku pro výstavbu svépomocného cukrovaru na Slovácku (nikdy k němu nedošlo). Již 12. března 1912 proběhla schůze organizace řepářů uherskohradištského obvodu. Došlo zde k vyjednávání se staroměstským cukrovarem a byly předneseny požadavky řepářů, které zněly: „...2 K 70 h popřípadě 2 K 60 h za metrák řepy pro každého (roku 1907 platil cukrovar rolníkům za řepu 1 K 70 H za metrák řepy), 50 % řízků bez ohledu kolik řepy se odvede, odpadnutí dobrováhy, právo kontroly na váze ze strany organizace.“⁴³⁴ Z podmínek z roku 1913 se dozvídáme, že cukrovar nabídl řepářům pevnou cenu 2 K 20 h a 2 K 12 h na vahách filiálních a 50 % řízků, avšak pokud dodali více jak 600 metráků řepy. Tento stav je důkazem, že po založení řepářské jednoty došlo jen k nepatrnému zlepšení postavení řepářů. Nízké ceny a problém rajónování však neustále přetrvával a veškeré tyto snahy přerušila první světová válka.⁴³⁵

Kromě podnikatelských aktivit se majitelé angažovali i ve veřejném životě. O veřejném angažmá majitelů v rámci sledovaného období se nám dochovalo minimum materiálu. Na základě novinových článků z konce 19. století a začátku 20. století však můžeme konstatovat, že finančně podporovali řadu spolků.⁴³⁶ Byly to například sirotčince,

---

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ *Zájmy Slovače*, č. 2, 13. ledna 1912, s. 4. Především zdejší starosta Fornůsek a radní Horsák a Gála se stavěli k řepářské otázce zdrženlivě. Podle nich to byl sice dobrý úmysl, ale „celé to bylo pichlavé“.

⁴³² *Zájmy Slovače*, č. 9, 4. března 1911, s. 2. Ještě před zasetím cukrovky uzavíraly cukrovary s rolníky dohodu o nákupu a současně jim nabízely peněžní zálohu na nákup semene, umělého hnojiva a dalších zemědělských potřeb. Rolníci se naopak zavazovali k plnění požadavků cukrovarníků na dodržování agrotechnických lhůt při pěstování řepy, na odprodej řepy apod.

⁴³³ *Zájmy Slovače*, č. 2, 13. ledna 1912, s. 2.

⁴³⁴ *Slovácké Noviny*, č. 19, 9. března 1912, s. 1.

⁴³⁵ *Zájmy Slovače*, č. 22, 22. března 1913, s. 3.

⁴³⁶ SOkA UH, OU UH, kart. 656, inv. č. 574. Výše kapitálového majetku Isidora Maye v roce 1907 byla 93 062 K a Julia Maye 86 422 K.

Čtenářský spolek ve Starém Městě, přispívali také na řadu oslav a slavností. Z vyhoření cukrovaru se poučili a nejenže založili svůj soukromý podnikový hasičský oddíl, ale podporovali také místní hasiče. Sbor dobrovolných hasičů za tuto podporu jmenoval Julia Maye jeho čestným členem.⁴³⁷ Zasloužili se i o podporu školství, podporovali především obchodní školy v Uherském Hradišti a v Uherském Brodě. Tím získali velký vliv na chod školy a za 100 zlatých ročně získali dokonce místo v kuratoriu školy.⁴³⁸ Majitelé byli také vášnivými chovateli koní. Na Velehradském panství zřídil Hermann May chov hříbat, proti čemuž se řada konzervativních rolníků stavěla.⁴³⁹ Nejvýraznější osobou z rodiny Mayů, která se zapsala v očích veřejnosti, byla manželka Juliuse Maye Marianna Mayová z Engelů, která vynikala svou filantropickou činností. Pravidelně podporovala velké množství dobročinných podniků, ústavů a spolků na celém Slovácku. Předměstí Uh. Ostrohu ji jmenovalo svou čestnou občankou a za své zásluhy byla dokonce vyznamenána Alžbětinským řádem II.⁴⁴⁰

Politického života se majitelé až do roku 1909 neúčastnili přímo, ale většinou svůj vliv prosazovali skrz starosty jednotlivých obcí, které dokázali o svých záměrech dostatečně „přesvědčit“.⁴⁴¹ Úzké propojení lze vypožorovat s uherskohradištským starostou a poslancem Josefem Stanclem⁴⁴² a také s dlouhodobým starostou starého města Janem Němečkem, který se od nich často dočkal podpory při volbách.⁴⁴³ Tyto vazby byly důležité především při schvalování různých žádostí. K určité změně došlo roku 1909, kdy se rozhodl Isidor May účastnit obecních voleb. Jejich průběh a výsledek zachycuje článek ze Slováckých Novin z roku 1909: „*Ve Starém Městě nevyhráli vlastně pokrokáři ani sociální demokraté, nýbrž vyhrál pan Isidor a Julius May, na jejichž kommando se volilo na celé čáře proti nám. (katolická strana). Povozy p. Maye svážely po všechny dny volební voliče, každý úředník cukrovaru zejména p. ředitel Marek, horečně agitoval pro sociální demokraty a pokrokáře. Pokrokáři odvděčili se jim za ochotu tím, že zvolili p. Isidora Maye do výboru v I. sboru.*“⁴⁴⁴

Veškerý chod a praktiky cukrovaru narušilo vypuknutí první světové války. V počátečních letech byl vliv světového konfliktu na cukrovarnictví v soudním okrese

---

⁴³⁷ Zájmy Slovače, č. 31., 3. srpna 1912, s. 3.

⁴³⁸ ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce). Dále: SOKA UH, AM UH III, inv. č. 455, *Obchodní škola. Dokument s průběhem zasedání*.

⁴³⁹ Národní hospodář, příloha Lidových Novin, 26. ledna 1912, s. 1.

⁴⁴⁰ HENDRYCHOVÁ, Věra: *Mayův cukrovar – 150 let od založení*. In: *Ostrožské listy*, listopad 2012, s. 24.

⁴⁴¹ SOKA UH, OU UH, inv. č. 575, čj. 5159.

⁴⁴² Zájmy Slovače, č. 4, 27. ledna 1912, s. 5.

⁴⁴³ Slovácké noviny, č. 39, 22. května 1909, s. 3. Starosta Jan Němeček byl často ve Slováckých Novinách obviňován z toho, že bere úplatky od cukrovaru.

⁴⁴⁴ Slovácké Noviny č. 71, 22. září 1909, s. 1.

Uherské Hradiště nepatrný. Problémy spojené s válkou se projevily ve větší míře až v dalších letech války. Typický byl pro počáteční léta nárůst spotřeby cukru v důsledku nedostatku jiných potravin. I v domácnostech neustále stoupala spotřeba cukru, a tak v roce 1915 vydala vídeňská vláda nařízení k obchodu s cukrem. Jeho distribuci měla na starosti *Cukerní ústředna*, která stanovila maximální cenu cukru a rafinády.⁴⁴⁵ Stát začal mít prostřednictvím ústředny výsadní postavení v určování cen a jeho distribuci. Byl také zakázán vývoz cukru z monarchie a začalo docházet ke zvyšování cen cukru a lihu až o 20 %. Cukr byl nejčastěji přidělován lihovarům, droždárnám, konzervárnám a v pozdějších letech i pivovarům. Celý obor se musel přizpůsobit válečnému hospodářství.⁴⁴⁶

Postupně začalo docházet ke zvyšování cen cukru v důsledku jeho nedostatku, jelikož kvůli nízkým výkupním cenám řepy raději rolníci cukrovku zakrmovali nebo ji prodávali do jiných potravinářských podniků. Na to vláda zareagovala vydáním nařízení o povinné dodávce řepy do cukrovarů. Přísun cukrovky do lihovarů nebo cikorkáren byl značně omezen. Rolníky se vláda snažila i různě motivovat, což se také moc neosvědčilo. Jednalo se například o nařízení dát rolníkům 3 kg cukru za každý 1 q dodané řepy.⁴⁴⁷ Typickým rysem byl také úbytek osevní plochy cukrovky a to kvůli nedostatku pracovních sil, špatným podmínkám v dopravě a preferování obilnin před jinými plodinami.⁴⁴⁸ S nedostatkem pracovních sil se snažil cukrovar vyrovnat různě, jednak zaměstnával větší počet žen a také se snažil využít uprchlíků z Haliče. V roce 1915 jich mělo z Budapešti přijít na území dnešního politického okresu až 4 000, představovali tak po celý rok důležitý zdroj pracovní síly pro Uherskohradištsko.⁴⁴⁹ Po roce 1915 však většina odešla zpět domů a novou zásobárnu pracovní síly cukrovar našel zejména v italských zajatcích, kterých bylo v roce 1916 na území okresu okolo jednoho tisíce.⁴⁵⁰

Na základě údajů o kampaních můžeme zjistit, jakým způsobem se měnila situace ve výrobě cukru ve Starém Městě. Ještě v kampani let 1914/1915 byl příjem zpracované řepy na svém vrcholu, přičemž délka kampaně byla 65 dní, ale v dalších letech už se zkracovala jak délka kampaní, tak množství přijaté řepy. V kampani 1915/1916 bylo zpracováno jen 329 737 q cukrové řepy. Kampaň 1916/1917 trvala jen 51 dní a bylo zpracováno jen 284 512 q řepy. V

---

⁴⁴⁵ ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: *c. d.*, s. 68.

⁴⁴⁶ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc 2007, s. 252.

⁴⁴⁷ Tamtéž. Dále: *Neuster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien*. Brno 1907.

⁴⁴⁸ ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: *c. d.*, s. 68

⁴⁴⁹ *Zájemy Slovače*, č. 47, 20. listopadu 1915, s. 2.

⁴⁵⁰ *Slovácké noviny*, č. 28, 26. června, s. 3.

kampani v let 1917/1918 bylo dokonce zpracování řepy na chvíli přerušeno. K obnovení došlo až v kampani 1918/1919, kdy bylo zpracováno pouhých 267 471 q řepy.⁴⁵¹ Koncem světové války se začala upevňovat pozice bankovního kapitálu v cukrovarnictví, jelikož banky akumulovaly vysoké zisky z válečné cukerní konjunktury, což nakonec ovlivnilo následný vývoj v nově vzniklé republice.⁴⁵²

Cukrovar se po válce velmi rychle vzpamatoval. Již 1. června 1923 byla veřejná obchodní společnost přeměněna na společnost komanditní a o rok později došlo ke spojení tří komanditních společností *Uhersko-hradištský cukrovar A. Maye, H. Maye a spol., Uhersko-ostrožský cukrovar bratří Mayů a Válcový mlýn v Uherském Ostrohu bratří Mayů*, které byly přeměněny na akciovou společnost pod názvem *Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s.* Majiteli se stali pouze členové rodiny: Julius May, Leopold May a dědicové po Jakobovi Mayovi: Dr. Bedřich, Felix a Ing. Heřman May. Roku 1929 došlo k další modernizaci cukrovaru.⁴⁵³ Koncem roku 1937 pochopila rodina Mayů svou situaci, kterou vyvolaly politické změny v Německu, a začala s rozprodáváním svého majetku. Celá akciová společnost tak skončila v rukou Stoupalova koncernu. Tím definitivně skončily veškeré podnikatelské aktivity rodiny Mayů. Někteří ze členů rodiny se nevyhnuli smrti v koncentračních táborech, ti prozíravější se rozprchli do světa. Jednalo se o Argentinu, Palestinu, Kanadu a Austrálii.⁴⁵⁴

4.2 Pivovar v Jarošově

Vznik pivovaru v Jarošově a přechod pivovaru do rukou Braunů

Vznik pivovaru v Jarošově se datuje již do roku 1688. Jeho výstavbě předcházela požár v Uherském Hradišti, který zde propukl v osmdesátých letech 17. století. Ten poničil tehdejší městský pivovar, který stával v dnešní Hradební ulici, načež se magistrát rozhodl vybudovat nový, modernější pivovar v poddanské vsi Jarošov, na místě bývalého ovčince. Toto místo bylo zvoleno hned z několika důvodů. Zejména se zde nacházely bohaté zdroje kvalitní pitné vody a důležitá byla také přítomnost řeky Moravy, která představovala laciný zdroj vody a

---

⁴⁵¹ MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. j. 1, *Údaje o kampaních 1906-1938*.

⁴⁵² ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: *c. d.*, s. 69.

⁴⁵³ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 391, sign. Sp I 31, *Ung. Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May & Co.*

⁴⁵⁴ RUBÁŠ, Stanislav: *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*. Brno 2007. (nepublikovaná disertační práce)

ledu využitelný k průmyslovým účelům. Velkou roli hrál také fakt, že vesnice patřila městu Uherské Hradiště a ležela v blízkosti frekventované silnice do Napajedel.⁴⁵⁵ Po jeho výstavbě vystřídal pivovar do druhé poloviny 19. století řadu sládků a byl zpočátku jedním z hlavních finančních zdrojů do městské pokladny. Pivovar však postupem času stárnul, městu přestával být k užitku a magistrát začal uvažovat o jeho pronájmu. Od roku 1813 začalo docházet k častému střídání nájemců, což mělo za následek postupný úpadek pivovaru. V důsledku toho se roku 1860 rozhodl magistrát výrobu piva zastavit a o osm let později pivovar odprodal.⁴⁵⁶

Dne 29. prosince 1868 bylo na magistrátu rozhodnuto o prodeji pivovaru a byl vypsán konkurs. Nejlepší podmínky nabídl majitel realit židovského původu z Uherského Ostrohu Salomon Braun. Pivovar mu byl prodán na základě kupní smlouvy z 31. března 1869 za kupní cenu 13 000 zl. Z této ceny připadlo 8 603 zl. na pivovar a 4 379 zl. na příslušenství.⁴⁵⁷ Nový majitel byl kapitálově dobře vybavený a jeho investice byla finančně podpořena zejména jeho otcem, který byl privilegovaným provozovatelem kantýn na stavbě Severní dráhy, která vedla z Vídně do Krakova.⁴⁵⁸ Salomon Braun koupil na tu dobu vcelku moderně zařízený pivovar. Byl vybaven parním zařízením, k pivovaru patřila také sladovna, palírna kořalky, výčepní dům a doplňková výroba kvasnic pro město Uherské Hradiště a okolí. Areál obsahoval také přístavbu pro sládky a mistra bednáře.⁴⁵⁹

Nová firma byla zapsána do obchodního rejstříku 22. listopadu 1870 jako společnost jednotlivce pod názvem *Salomon Braun* s předmětem pivovar a sladovna a sídlem v Jarošově.⁴⁶⁰ Svůj věhlas získal již v rukou Salomona Brauna, kdy mu byla roku 1875 udělena medaile za zásluhy o sladování ječmene a také se dozvídáme, že zpracoval 80 000 metráků ječmene a vyrobil 120 000 věder piva.⁴⁶¹ Ale zlatá léta pivovaru můžeme přičíst až druhé generaci rodiny Braunů, především jeho synům Ignáci a Josefu. Otec Salomon koupil

---

⁴⁵⁵ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 6.

⁴⁵⁶ Tamtéž., s. 7.

⁴⁵⁷ *Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven: Jarošovský pivovar akc. spol., národní správa, Uherské Hradiště*. In: Kvas, roč. 75, Praha 1947, s. 403. Je zajímavostí, že i když přešel pivovar do vlastnictví Salomona Brauna 1. června, tak byl ponechán k užívání do konce roku tehdejšímu pachtýři Leopoldu Eislerovi.

⁴⁵⁸ Moravská orlice, č. 289, 20. prosince 1906, s. 2. Fakt, že byl jeho otec provozovatelem kantýn na Severní dráze, mohl hrát nejen v počátečních letech stěžejní roli. Tyto kantýny s největší pravděpodobností tvořily v počátečních letech první větší odbytiště Jarošovského pivovaru a na začátku dvacátého století vévodil Jarošovský pivovar většině nádražních restaurací na trati Vídeň – Přerov. Od Přerova do Krakova převažoval pivovar karvinský. Pivovarům z těchto restaurací plynuly nemalé zisky.

⁴⁵⁹ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 9.

⁴⁶⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 392, sign. Sp I 132, *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun, Jarošov 1885-1921*.

⁴⁶¹ Internationale Austellungs Zeitung, č. 67–19, 28. března 1875, s. 3.

pivovar v pokročilém věku a na vybudování velkého podniku neměl dostatek času. Proto se spíše zaměřil na přípravu svých synů a na jejich vstup do pivovarnického průmyslu. Josef vystudoval práva ve Vídni a již roku 1877 mu udělil otec prokuru ve firmě. Na druhé straně Ignác vystudoval obor chemický a již před převzetím podniku působil ve firmě jako technický vedoucí.⁴⁶² Jeho synové tak měli dobré předpoklady a znalosti pro vedení velkého pivovarnického podniku. Otec se snažil jejich pozice v obchodním světě posílit i výhodnou sňatkovou politikou. Josef si vzal za ženu Floru Wolfovou, čímž se přiženil do velice vlivné a staré židovské rodiny pocházející z Eisenstadtu v dnešním Rakousku.⁴⁶³ Velký klan rodiny Wolfů byl proslulý především velkoobchodem s vínem a byl jednou z nejvlivnějších rodin v tomto oboru v rámci habsburské monarchie. Svůj obchod provozovali pod firmou *Leopold Wolf's Söhne*, velkoobchod s vínem.⁴⁶⁴ Ignác si vzal za ženu Louise Eislerovou. Rodina Braunů měla také řadu příbuzných na významných místech. Jejich sestřenice Elsa von Guttman byla lichtenštejnskou vévodkyní a jejich bratranec Victor Adler významný politik. Roku 1918 se stal dokonce ministrem zahraničních věcí a jeho syn Friedrich Adler spáchal atentát na Karla von Stürgkka.⁴⁶⁵

Roku 1885 umřel zakladatel Salomon Braun a firma přešla do rukou jeho synů Ignáce a Josefa. Došlo k vytvoření nové společnosti pod jménem *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz & Josef Braun*. Společnost vznikla 14. ledna 1885 a byla založena na ústní úmluvě mezi Ignácem Braunem a Josefem Braunem. Téhož roku byla zapsána do obchodního rejstříku jako veřejná obchodní společnost s hlavním sídlem v Jarošově a vedlejším v Mikulově.⁴⁶⁶ Od té doby se začala psát další kapitola v dějinách tohoto podniku. Především tato druhá generace rodiny Braunů se zasloužila o vysoký vzestup pivovaru nejen po hospodářské stránce, ale i po stránce technické. Tato konjunktura byla zapříčiněna zejména prozíravostí, patričnou angažovaností a kontakty na důležitých místech. Dr. Josef Braun byl dokonce povýšen za své zásluhy v pivovarnickém průmyslu na císařského radu, z čehož plynuly nemalé výhody. Roku 1899 bylo Braunům uděleno povolení používat označení c. k. dvorní dodavatel, což hrálo určitou roli v propagaci podniku a značky. Na základě tohoto

---

⁴⁶² MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 392, sign. Sp I 132, *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun, Jarošov 1885-1921*.

⁴⁶³ *Die Familie Wolf* [online]. [cit. 2015-10-09]. Dostupné z: <http://www.fpe.ch/stammbaum/dfw.htm>

⁴⁶⁴ *Landesmuseum Burgenland* [online]. [cit. 2015-10-13]. Dostupné z: <http://landesmuseum.burgenland.at/de/sandor-wolf>

⁴⁶⁵ *Die Familie Wolf* [online]. [cit. 2015-10-09]. Dostupné z: <http://www.fpe.ch/stammbaum/dfw.htm>

⁴⁶⁶ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 392, sign. Sp I 132, *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun, Jarošov 1885-1921*.

označení začali ve svém znaku používat dvojhlavého orla, čímž firma získala na důvěryhodnosti.⁴⁶⁷

Neustálé zvyšování produkce donutilo již na začátku osmdesátých let bratry Brauny k přestavbě pivovaru, která trvala od roku 1880 až do roku 1910. Rekonstrukce byla rozsáhlá jak po stavební stránce, tak i strojní. V osmdesátých letech se postavila na tehdejší dobu velmi dobře vybavená varna. V letech 1894–1896 se zřizovalo umělé chlazení a v roce 1902 se rozšiřovaly spilky a sklepy. Firma zpracovávala stále větší množství ječmene a v roce 1906 již zaměstnávala 140 dělníků a vyprodukovala 51 936 hl piva.⁴⁶⁸ Pivovar však postrádal jakékoliv připojení k železnici, které v jisté míře omezovalo distribuci jeho produktů mimo region.⁴⁶⁹ Tento handicap se snažili odstranit a již roku 1897 projevíli zájem spolu s cukrovarem ze Starého Města a cihelnou Josefa Stancla, účastnit se na výstavbě lokální dráhy, která by tyto podniky vzájemně propojovala. Dráha měla vést ze Starého Města, přes Uherské Hradiště, Mařatice, Jarošov až do Bílovic. Plán výstavby lokální dráhy se ale nakonec neuskutečnil, jednak z toho důvodu, že si město nepřálo, aby dráha vedla skrze místo, kde byla plánována výstavba Palackého náměstí a jednak pro nedostatečný zájem všech zúčastněných.⁴⁷⁰ Doprava nákladů a surovin tak musela probíhat prostřednictvím vagonů ze stanice ve Starém Městě a později v Uherském Hradišti a Kunovicích. Místní dopravu z Jarošova na nádraží obstarávaly koňské potahy, kterých bylo v pivovaru někdy až 20 párů. Na nádraží v Uherském Hradišti byla zřízena pracovní četa, která prováděla nakládku a vykládku vagonů, v létě zaledování a v zimě vytápění. Těsně u nádraží byla vystavena velká ledovna na přírodní led a odlehčovací sýpka na ječmen o kapacitě 120 vagonů.⁴⁷¹ I když se nepodařilo připojit pivovar k železnici, tak došlo v rukou bratrů Braunů k výstavbě velice moderního pivovaru. Pivovar se v podstatě v této podobě nacházel po celou dobu vlastnictví Braunů. K určitým úpravám ještě došlo po první světové válce.⁴⁷²

Významným mezníkem se stal pro podnik rok 1908. Tehdy se společnosti podařilo koupit pivovar a lihovar v Hodoníně, který se stal v pozdějších letech součástí nově vzniklé

---

⁴⁶⁷ Zprvu byly tímto titulem označovány jen ty nejlepší firmy habsburské monarchie, které mohly své zboží dodávat přímo na císařský dvůr do Vídně. Postupem času se z tohoto označení stala především prestižní záležitost.

⁴⁶⁸ Compass 1906, III. Band, s. 1012.

⁴⁶⁹ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 9. Značná expanze prodeje piva z Jarošova měla směřovat na Slovensko, kde byla absence pivovarského průmyslu a jeho kapacit.

⁴⁷⁰ SOkA UH, AM UH III, kart. 485, inv. č. 776, *připomínky k vedení Vlárské dráhy*.

⁴⁷¹ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 10.

⁴⁷² *Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven: Jarošovský pivovar akc. spol., národní správa, Uherské Hradiště*. Kvas, roč. 75, Praha 1947, s. 403.

akciové společnosti. O rok později došlo také k rozšíření členské základny,⁴⁷³ kdy se stal novým veřejným společníkem pivovaru Phil. Dr. Ludwig Braun, uváděn jako sladovník a prokura byla udělena Heinrichu Braunovi, obchodníkovi z Jarošova.⁴⁷⁴ O dva roky později došlo ke vzniku akciové společnosti Jaroschauer Bierbrauerei, s tím že veřejná společnost Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun byla zachována. Roku 1914 z ní vystoupil Phil. Dr. Ludwig Braun a došlo k vymazání Mikulova jako vedlejšího závodu. Vlivem první světové války se dostávalo do pivovaru čím dál méně surovin a tak si majitelé nechali zapsat ještě výrobu sušené zeleniny. Předmět firmy se změnil na „*pivovar, výroba sladu a sušené zeleniny*“ Dne 28. ledna zemřel společník firmy Ignác Braun a jeho bratr Josef zažádal o uhasnutí firmy následkem vzdání se živnosti a navrhl výmaz z obchodního rejstříku, ke kterému nakonec došlo až 28. srpna 1921.⁴⁷⁵

Jarošovský pivovar jako akciová společnost

Roku 1911 se majitelé pivovaru v Jarošově rozhodli z praktických i finančních důvodů k vytvoření akciové společnosti *Jaroschauer Bierbrauerei Aktiengesellschaft*. K povolení založení společnosti došlo na základě rozhodnutí ministerstva vnitra v dohodě s ministerstvem obchodu 30. června 1911. Majetek rodiny Braunů tak přešel prostřednictvím vídeňské filiálky Uherské bankovní a obchodní společnosti na akciovou společnost se základním kapitálem 1 750 000 K, který byl rozložen na 8 750 kusů akcií o nominální hodnotě 200 K.⁴⁷⁶ Z počátku můžeme mluvit o rodinné akciové společnosti, jelikož rodina Braunů veřejnosti akcie neprodávala, ale rozdělila si je mezi své členy rodiny, takže se jednalo prakticky o rodinnou akciovou společnost, která měla své akcie i nadále deponovány ve Vídni.⁴⁷⁷

Lze předpokládat, že k založení akciové společnosti majitele přimělo hned několik důvodů. Zaprvé došlo k přehlednější správě jejich majetku, jelikož ve svých rukou měli kromě sladovny a pivovaru v Jarošově, také pivovar a lihovar v Hodoníně a později také pivovar v Napajedlích. Pod hlavičkou akciové společnosti tak mohli provozovat řadu vedlejších živností a podniků. Také se jednalo o praktické řešení v případě, že by chtěli předat firmu, resp. akciový podíl svým dětem. Nespornou výhodou bylo, že společnost ručila za své

---

⁴⁷³ JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937, s. 71.

⁴⁷⁴ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 392, sign. Sp I 132, *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun, Jarošov 1885-1921*.

⁴⁷⁵ Tamtéž.

⁴⁷⁶ Národní hospodář, příloha Lidových novin, č. 71, 12. března 1911, s. 1.

⁴⁷⁷ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 10.

závazky pouze svým majetkem, nikoli soukromým majetkem akcionářů. Označení akciová společnost také zvyšovalo prestiž podniku a zlepšovalo pozice na trhu.

Založení akciové společnosti muselo být dobře naplánováno se vším všudy a zakladatelé museli splnit řadu podmínek. Akciová společnost Jarošovský pivovar byla považována za právnickou osobu, a jak již bylo řečeno, vznikala udělením státní koncese ministrem vnitra v dohodě s ministerstvem obchodu. Podmínkou pro získání koncese bylo, že se zakladatelé zaručili svými osobními a kapitálovými poměry, že bude podnik řádně veden a nebude sledovat vedlejší cíle. Před zápisem byl složen akciový kapitál, který činil 1 750 000 K a byl rozložen na 8 750 ks akcií o nominální hodnotě 200 K. Akcie byly cenným papírem a byl k ní připojen také kupon a talon. Kupon byl rovněž cenný papír, jelikož představoval nárok na dividendu (podíl na čistém zisku společnosti). Talon měl legitimační povahu. Organizačním základem společnosti byly stanovy. Ze stanov z roku 1911 se dozvídáme, že akciová společnost provozovala svou činnost pod protokolovanou firmou *Jaroschauer Bierbrauerei Aktiengesellschaft* (název uveden i v češtině, angličtině a francouzštině) se sídlem ve Vídni a na dobu neurčitou. Přechod firmy *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun* musel být na základě stanov proveden tak, že firma *Jaroschauer Bierbrauerei von S. Brauns Söhnes Ignaz und Josef Braun* přinesla do akciové společnosti nemovitosti po sečtení aktiv a pasiv celkem v hodnotě 685 000 K. Dále majitelé Ignaz a Josef Braun přinesli 750 000 K a samotný Ignaz Braun přinesl ještě 15 000 K, což bylo dohromady 1 450 000 K. Předmětem bylo provozování pivovaru, sladovny, stejně jako výroba droždí. Dále provoz hlavní činnosti podniku sloužící vedlejší činnosti jako jsou bednáři, opraváři strojů, zámečníci, stolaři, kováři. K předmětu patřilo také provozování nebo pronájem oborů spadajících do pivovarnického průmyslu a také provozování droždářenských a lihovarnických podniků. Dále provozování a pronájem lihovaru, získávání a využívání půdy a jiného nemovitého majetku, obchod se sladem, obilí a dalšími vedlejšími produkty, stejně jako obchod s lihovinami, vínem, droždím a odpadními produkty. Patřilo sem i provozování různých živností jako hostinství, hoteliérství a kavárny. Společnost mohla také na základě stanov zřizovat své pobočky, agentury a sklady jak v tuzemsku, tak v zahraničí při dodržení právních předpisů.⁴⁷⁸

Co se týkalo organizace a správy akciové společnosti, tak hlavními orgány byly představenstvo označováno také jako správní rada, dále dozorčí rada a valná hromada. Valnou hromadu svolávalo představenstvo a dělila se na ustavující, řádnou a mimořádnou. Řádná se

---

⁴⁷⁸ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 76, sign. B I 13, *Jaroschauer Bierbrauerei Aktiengesellschaft*.

svolávala jedenkrát do roka a byla jí předkládána účetní uzávěrka. Jinak společnost řídilo představenstvo. To se mělo skládat minimálně ze šesti a maximálně z deseti společníků. Dále zajišťovalo řádné vedení účetnictví, předkládalo valné hromadě ke schválení účetní uzávěrky a v souladu se stanovami také návrh na rozdělení zisku nebo úhradu ztráty. Na členy představenstva se vztahoval také zákaz konkurence. Představenstvo muselo zvolit jednoho prezidenta a dva viceprezidenty.⁴⁷⁹ Dozorčí radě a revizorům účtů byly svěřeny především kontrolní funkce. Hospodaření akciové společnosti bylo také pod státním dozorem.⁴⁸⁰

Ustavující valná hromada se konala 11. července 1911 a hlavním úkolem byla volba představenstva. Do představenstva byli zvoleni: Ignáz Braun, Josef Braun, Ludwig Weiner,⁴⁸¹ Dr. Jonas Braun, Heinrich Braun a Dr. Ludwig Braun, sladovník v Jarošově. Za prezidenta společnosti byl zvolen Ignaz Braun, Josef Braun byl zvolen do funkce prvního viceprezidenta a Ludwig Weiner do funkce druhého viceprezidenta. Prokura byla dána do rukou Heimrichu Braunovi a registrace a další právníké záležitosti měl na starosti Dr. Jonas Braun.⁴⁸²

Na úplném počátku akciové společnosti byl výstav piva v roce 1910/1911 75 360 hl, z čehož bylo 50 768 hl jemného piva a 24 592 hl lahvového. Společnost se trápila delší dobu s trvajícím nepříznivými poměry v pivovarnickém průmyslu, které se ještě více přiostrily v obchodním roce 1911/1912. Kromě zdražování surovin došlo i ke zdražení chmele a také bylo v létě chladné a deštivé počasí. V důsledku toho došlo k zvýšení prodejních cen piva. Výstav dosáhl v obchodním roce 1911/1912 78 724 hl.⁴⁸³

Hned v roce 1912 došlo k významnému kroku, který znamenal změny pro společnost. Odstraňování konkurenčních podniků ze strany Jarošovského pivovaru dopadlo i na nedaleký pivovar v Napajedlích provozovaných pod firmou *A. a M. Baltazzi*. Na začátku roku došlo k vyjednávání mezi oběma pivovary o spojení v jednu akciovou společnost, které bylo po delší dobu vedeno za intervence vídeňské filiálky Uherské akciové bankovní a obchodní společnosti. Výsledkem tohoto vyjednávání bylo, že se napajedelský pivovar s výrobou 35 000 hl piva ročně a produkcí 170 vagónů sladu, spojil s Jarošovským pivovarem, přičemž došlo k navýšení akciového kapitálu společnosti z 1 750 000 na 2 250 000 K. Tento základní kapitál byl rozložen do 11 250 kusů akcií po 200 K a došlo také k upravení stanov.⁴⁸⁴ Tímto

⁴⁷⁹ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 1, *stanovy Jarošovského pivovaru a. s.*

⁴⁸⁰ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1997, s. 302.

⁴⁸¹ Jednalo se o ředitele vídeňské filiálky Uherské bankovní a obchodní akciové společnosti, v jejímž sídle na Herrengasse 2-4 ve Vídni měla své sídlo i akciová společnost Jarošovský pivovar.

⁴⁸² MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 76, sign. B I 13, *Jaroschauer Bierbrauerei Aktiengesellschaft*.

⁴⁸³ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 1, *produkce pivovaru*.

⁴⁸⁴ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 76, sign. B I 13, *Jaroschauer Bierbrauerei Aktiengesellschaft*. Dále: Našinec, č. 68, 22. března 1912, s. 3.

spojením získali místo ve správní radě Artistides Baltazzi a jeho zeť Ferdinand hrabě Wurmbrand, bývalí vlastníci pivovaru v Napajedlích.⁴⁸⁵

Následující obchodní rok 1912/1913 společnost fungovala s rozšířenou základnou. Situace ve společnosti však nebyla nejlepší. Došlo ke zvyšování mezd a v důsledku nepříznivých povětrnostních podmínek došlo k poklesu vývozu sladu do zahraničí. Společnost vyvážela nejvíce do Německa, Švýcarska a také do Itálie. Došlo také k zastavení výroby piva v Napajedelském pivovaře. Veškerá výroba piva byla koncentrována do Jarošova a závod v Napajedlích pokračoval pouze jako sladovna. I když došlo k poklesu cen ječmene, tak výstav piva byl oproti roku předešlému o více jak 1 000 hl menší. Čistý zisk byl 188 077 K a vyplácelo 16 K jako dividenda na jedné akcií.⁴⁸⁶ Společnost se však rychle stabilizovala a její vývoj vykazoval progresivní rysy. Tuto konjunkturu ovšem zastavila první světová válka. Došlo také k úmrtí člena správní rady Artistidese Baltazzia a na jeho místo nastoupil Dr. Hans Ritter von Mautner.⁴⁸⁷

Ještě než však přejdeme k situaci, která panovala v pivovaru za první světové války, je důležité poukázat na vztahy panující mezi zaměstnanci a pivovarem, na roli hostinských v konkurenčním boji pivovarů nebo na veřejné angažmá rodiny Braunů před první světovou válkou.

Co se týče zaměstnanecké politiky pivovaru, tak lze konstatovat, že pracovní doba byla v pivovaru původně neomezená a byla ponechána na dohodě mezi podnikatelem a dělníkem. Vycházelo se z představ o formální rovnosti podnikatele a dělníka, který byl ekonomicky donucen prodávat svou pracovní sílu. Živnostenský řád upravoval využívání dětské práce, tzn. zakázal zaměstnávat v podnicích děti do 10 let a stanovil maximální délku pracovní doby pro děti mladší 14 let na 10 hodin denně, do 16 let na 12 hodin. Noční práci dětí do 16 let zakázal vůbec, ale povolil výjimku u nepřetržitých provozů pro děti do 16 let. Významnou změnu přinesla novela z roku 1885 tzv. dělnická novela.⁴⁸⁸ Ta stanovila pracovní dobu dětí mezi 12-14 lety na 8 hodin. Zaměstnávání dětí do 14 let v továrnách bylo zakázáno úplně a do 16 let jen u prací lehčích, přičemž tu byla omezena pracovní doba na 11 hodin denně. Postupně pak byla vydána další řada předpisů, jako např. o nedělním a svátečním

---

⁴⁸⁵ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 2, *ustavující valná hromada*. Dále: MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 76, sign. B I 13, *Jaroschauer Bierbrauerei Aktiengesellschaft*.

⁴⁸⁶ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 2, *roční účetní zprávy pro valnou hromadu 1911–1938*.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ Říšský zákon. ze dne 8. března 1885, č. 22.

klidu, živnostenské inspekci, o pracovním a živnostenském soudnictví a další.⁴⁸⁹ O zaměstnanecké politice samotného pivovaru v Jarošově je nám cenným zdrojem pracovní řád, který se nám dochoval z roku 1907. Do pivovaru a sladovny mohl být přijat ten, kdo si osvojil pracovní řád a vykázal se pracovní knížkou. Dělníci, kteří měli méně jak 16 let, se nepřijímali. Pracovní řád rozeznával několik kategorií dělnictva. Pomocní dělníci se dělili na: dělníky ve várně, spilce, sklepě, topiče, sládky, sladovnické dělníky, pacholky, umývače nádobí, kováře, zámečníky, strojníky, bednáře, čističe ječmene a sladu a jiné pomocné dělníky. Ženské pomocné dělnice zastávaly pouze funkci kuchařek, správkyní pytlů, obsluhy a podobnou lehkou práci. Práci rozdělovali představení. Pracovní doba byla 11 hodin a každému dělníkovi byla povolena přestávka půl hodiny na snídani, jednu hodinu v poledne, a pokud to bylo možné, tak půl hodiny k svačině. Ve sladovně se pracovalo na dvě směny, stejně jako u cukrovaru ve Starém Městě od šesti do šesti. Přesčasy se platily dělníkům stojícím v denní mzdě 1/10 normálního pracovního dne. O nedělích a svátcích byla práce dle možností omezena, ale za zákonem povolených okolností do práce museli i v tyto dny. Zejména pokud se jednalo o situaci, kdy na humnech začal klíčit ječmen a muselo docházet k nepřetržité údržbě a sušení hvozdů. Výjimka porušení nedělního klidu dále platila pro dozor hlavního kvašení, pro vystavování piva a rozvážení piva odběratelům. Chlazení piva mladinky, pro čištění a připravování nádobí, pro topiče kotlů. Nedělní práce byla nádeníkům zaplacená o 25% výše než mzda ve všední dny. Každý dělník musel žádat o povolení, pokud chtěl závod opustit v jiný pracovní čas než v době odpočinku. Vcelku přísně byl upraven i vstup do pivovaru. Zaměstnance pivovaru mohli navštívit příbuzní jen v době odpočinku, např. pokud jim nesli jídlo a bylo jim dovoleno se zdržovat jen na šalandách a nejdéle hodinu po vstupu museli odejít. Bez dovolení bylo dělníkům zakázáno do pivovaru přivádět cizí osoby a návštěvy. Děti mohly navštěvovat prostory pivovaru jen za doprovodu dospělých. Nejvíce se hlídalo v pivovare pití kořalky, kouření tabáku v dílnách a špatné chování v továrně – nošení hořících lamp na nežádoucích místech. Za porušení byl trest nejméně 1 K anebo propuštění. Dělnictvu se dávalo jako přídavek pivo, které se ale nepočítalo do mzdy. Toto pivo musel dělník vypít v pivovare a nesměl ho ani rozdat ani prodat. V době velkých svátků bylo povoleno pít pivo i mimo pivovar. Dále řád upravoval oprávnění dozorčího personálu a chování se k personálu. Co se týkalo mzdy, tak se personál dělil na dvě kategorie, a sice takové, kteří měli měsíční mzdu, a na takové, kteří dostávali týdenní mzdu. Ti, kteří dostávali měsíční mzdu, obdrželi každého 16. zálohu a každého 1. vyrovnání měsíční mzdy.

---

⁴⁸⁹ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1997, s. 294.

Mohli také dostávat prémie, čímž byly myšleny dobrovolné dary, které byly vypláceny za splnění určitých podmínek. Dělníkům za týdenní mzdu se vyplácelo každou sobotu večer. Dělníkům se povolovalo, měli-li na svých hospodářstvích anebo někde jinde mnoho práce, s dovolením svých představených na několik dní na vlastní útraty vzít za sebe náhradu. Každý dělník byl povinen přistoupit k okresní nemocenské pokladně v Uherském Hradišti a sráželo se mu podle ustanovení okresní nemocenské pokladny z každé koruny mzdy. Každý dělník byl také proti následkům v závodě, které vzešly z úrazu, pojištěn. Řád také upravoval výpověď dělníka.⁴⁹⁰

Avšak i přes výše uvedené změny lze na konci 19. století pozorovat pod vlivem sociálních myšlenek a myšlenek komunismu, nespokojenost dělníků nejenom v cukrovaru ve Starém Městě, ale i v pivovaře. Vše vyvrcholilo roku 1906, kdy došlo ke stávce sladovníků a bednářů, kteří představovali baštu mezi dělníky. Sladovnické dělnictvo vyjádřilo svou nespokojenost k tehdejší platebním podmínkám, které představovaly 59 K měsíčně, z něhož se sráželo šest korun na „*dodrženou*“. Dělníci zastavili práci a měli 17. ledna schůzi za předsednictva redaktora Karneta z Kyjova, při níž se usnesli na požadavku vyššího platu. Ignác Braun chtěl situaci uklidnit a nabídl jim 2 K měsíčního přídatku, nedospěl však k žádnému výsledku. Deputace sladovníků v čele s redaktorem Karnetem se odebrala přímo na hejtmanství, kam byl povolán císařským komisařem Bailou i sám Braun. Došlo k novému vyjednávání, jehož výsledkem bylo zvýšení platu o 6 K měsíčně a 1 l piva denního přídatku. Srážka na „*dodrženou*“ se sice strhávala dále, ale v případě onemocnění nebo jiných vážných příčin dostali dělníci peníze zpět. Pan Braun musel také slíbit, že nikoho ze stávkujících nepropustí. Po této deputaci byla práce ve sladovně opět zahájena.⁴⁹¹ Další vlna nespokojenosti vypukla dne 14. října 1918, kdy se dělníci v hojném počtu zúčastnili celonárodní jednodenní stávky, s průvodem do Uherského Hradiště, kde na manifestaci bylo požadováno ukončení války a vyhlášení samostatnosti.⁴⁹²

Stejně jako v cukrovarnictví byly napjaté vztahy mezi cukrovarníky a řepaři a obě složky se ovlivňovaly, tak pivovarnictví bylo v podobném vztahu s hostinskými. Alfou a omegou pivovarského podnikání v dané době se stalo udržení stabilní odběratelské základny. Typickým znakem byl vznik pivovarnických kartelů, přičemž jeden z hlavních důvodů vzniku pivovarského kartelu představoval boj o odběratele a boj s odběrateli. Stejně jako cukrovary chtěly mít pevné postavení vůči řepařům, tak pivovarníci chtěli mít stejné postavení vůči

---

⁴⁹⁰ SOkA UH, OÚ UH, kart. 653, inv. č. 574, čj. 7588, *pracovní řád z roku 1907*.

⁴⁹¹ *Stávka sladovnických v Jarošově*. Nová Slovač, č. 3, 20. ledna 1906, s. 5.

⁴⁹² MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 10.

hostinským, kterým by diktovali své podmínky. K tomu jim dopomohly již zmíněné pivovarnické kartely, v rámci nichž se velké pivovary domluvily na podmínkách, které byly prospěšné pro všechny strany.⁴⁹³

Všeobecně zhruba od sedmdesátých let do konce 19. století byly velké konkurenční „boje“ vedeny o obecní hostince a spolkové domy, na které byly půjčovány velké sumy. Stávalo se také, že majitel hostince dal hospodu do nájmu pivovaru, vzal si na 10 let předem pachtovné, pak živnost vedl sám a nájemné platil z každého vyčepovaného piva. Pivovarníci si tak udržovali hostinské a tím si vzájemně konkurovali. Také poskytovali hostinským různé výhody, aby si je získali, jako dodávání ledu, mláta, bezúročné půjčky atd. Tento vztah mezi pivovarníky a hostinskými z části narušilo na počátku 20. století plnění piva do lahví a podpora obchodu s tímto zbožím. Boj mezi pivovary ale stále pokračoval, až donutil pivovarníky založit si pivovarské ochranné svazy resp. kartely. Šlo jim o to, aby byla zavedena jednotná cena ve všech pivovarech, které byly členy a to z toho důvodu, aby nemohli hostinští přebíhat z pivovaru do pivovaru. Šlo o způsob odstranění konkurence, o zrušení všech uvedených výhod, o urovnání sporů a o rozdělení hostinských mezi jednotlivé pivovary.⁴⁹⁴

Co se týkalo soudního okresu, tak do začátku 20. století fungovalo na jeho území kromě pivovaru v Jarošově několik dalších menších pivovarů - v Uherském Hradišti patřící právovárečnému měšťanstvu, na Velehradě patřící Katolickému podpůrnému spolku a v Buchlovicích patřící rodu Berchtoldů. Jednalo se však o menší pivovary, které zásobovaly pouze okolí svých obcí a svou výrobou nebyly vůči pivovaru v Jarošově konkurenceschopné. Tyto pivovary nedokázaly srovnat krok s tak velkým průmyslovým živlem, jako byl Jarošovský pivovar a postupně musely svou výrobu zastavit. Více starostí však dělala Jarošovskému pivovaru konkurence pivovarů přesahujících hranice soudního okresu. Jednalo se především o pivovar v Napajedlích, Hodoníně, Uherském Ostrohu, Břeclavi a zejména pivovar v Uherském Brodě. Ale ani těmto pivovarům se nedařilo, až na výjimky uherskobrodského, čelit konkurenci Braunů.⁴⁹⁵ Existovalo několik možných důvodů, které tento stav zavinily. Hlavní příčinu lze zpozorovat v tom, že kromě již zmiňovaných vazeb na důležitá místa a rodinou provázanost s významnými rodinami zejména v Uhrách, dokázali vyrobit vysoce kvalitní piva za nízké výrobní náklady, což Braunům umožňovalo

---

⁴⁹³ BARTOŠEK, Jaroslav et. al.: *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci: fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století*. Praha 2011, s. 470.

⁴⁹⁴ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 597, inv. č. 4977, *Kartely, pivovary, 1901, 1920*.

⁴⁹⁵ Moravská Slovač, č. 4, 11. října 1884, s. 7.

v konkurenčním boji velkou převahu. Tuto kvalitu potvrzovala i řada ocenění, která v průběhu let dostali, např. v Linci a roku 1873 dostali ocenění za svůj kvalitní slad na světové výstavě ve Vídni.⁴⁹⁶ Roku 1900 bylo oceněno „*Jarošovské pivo*“ dokonce zlatou medailí na světové výstavě v Paříži.⁴⁹⁷ Kromě toho tento fakt umocňovalo i to, že pivo bylo dodáváno na císařský dvůr. Braunové si mohli také dovolit nabízet své pivo pod cenou v místech, kde chtěli odstranit konkurenci. Jak se dovídáme v *Zájmech Slovače*, tak tuto obchodní strategii vyzkoušel Jarošovský pivovar i na pivovar *Janáček & Vaněk* z Uherského Brodu, kde se uvádí: „...*Dobrá tato pověst a jmenovitě okolnost, že pivo Brodské vytlačilo všechny konkurenty a razí sobě cestu též i do jiných okresů, dělá vytlačeným konkurentům, jmenovitě známému pivovaru Jarošovskému těžkou hlavu, kterýž, jak doslýcháme, snaží se méně chvályhodnou konkurencí takzvanému „pivu“ svému opět na nohy pomoci. Rozesílají prý po odběratelích svých lístky, ve kterých jim nabízí hl piva za 7 zl. r. č.*“⁴⁹⁸ Obchodní strategie Jarošovského pivovaru tedy byla založena na postupném vytlačení konkurence pomocí hostinských i za tu cenu, že by své pivo prodával pod cenou.⁴⁹⁹ Takovýmto způsobem se pivovaru podařilo zlikvidovat většinu konkurentů v regionu a to jak pivovar na Velehradě, tak v Buchlovicích, Hodoníně, Malenovicích i Napajedlech, které nakonec odkoupili. O jednotlivé pivovary neměli Braunové zájem, šlo jim jen čistě o likvidaci konkurence. Z místností udělali většinou sklady a pozůstalé vybavení využili ve svém pivovaře v Jarošově. Tuto hustou síť hostinců a hostinských získávali prostřednictvím svých agentů. V roce 1906 se jednalo o agenty Müllera a Galliu.⁵⁰⁰ Celý proces jakým způsobem získávali hostince je dobře vystižen v *Nové Slovači* z roku 1906. „*Jarošovský pivovar prý o ten capart místních odběratelů svého piva nestojí a zatím potají má zálsusk dokonce na obecní hostinec v Mařaticích, který jest na prodej a bude také prodán hned, jakmile prodej povolen bude zemským výborem. Braunovi agenti Müller a Galia div že si nohy neuběhají tím kvapem, jakým každodenně téměř upalují do Mařatic na námluvy s mařatským starostou. Uherskohradištský sládek Zedníček dává obci Mařatské za hostinec ten 26 tisíc korun, kdežto braunovi tlampači o 2 000 K více.*“⁵⁰¹ Jarošovský pivovar si tak do roku 1918 tímto

---

⁴⁹⁶ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 9. Na burze měl pak vždy o jeden frank vyšší cenu, než konkurenční slady a tím získával velká odbytiště v zahraničí.

⁴⁹⁷ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 9.

⁴⁹⁸ *Moravská Slovač*, č. 4, 11. října 1884, s. 7.

⁴⁹⁹ Tamtéž.

⁵⁰⁰ *Nová Slovač*, č. 13, 31. března 1906, s. 4.

⁵⁰¹ Tamtéž.

způsobem dokázal vybudovat v regionu téměř výsadní postavení a stal se jedním ze šesti největších pivovarů na Moravě, o jehož věhlasu věděli dokonce za oceánem.⁵⁰²

Kromě podnikatelských aktivit byla rodina Braunů velmi činná i ve veřejném životě a významnou měrou působila na chod města Uherské Hradiště. Braunovi se hlásili jako mnoho jiných židovských rodin k německé národnosti a jejich orientace byla od prvopočátku namířena na Vídeň, přičemž s českým etnikem moc dobře nevycházeli.⁵⁰³ Politické počátky rodiny Braunů můžeme zpozorovat již na konci šedesátých let, kdy se upevnila pozice německého etnika na radnici v Uherském Hradišti. V důsledku těchto změn skončilo v roce 1871 působení posledních zástupců české strany v městské správě. Poté se stali hlavními představiteli města vedle dlouholetých elit jako Antonína Galuska, Josefa Frendla, také velcí plátcí daní v čele se Salomonem Braunem. V roce 1885 těsně před svou smrtí je uváděn mezi voličstvem v I. kurii, přičemž odváděl 250 K na daních.⁵⁰⁴

Nejvíce však vyniklo v soudním okrese působení jeho syna Josefa Brauna. Kromě toho, že působil ve funkci ředitele pivovaru, tak vykonával i funkci ředitele městské spořitelny. Za jeho ředitelování se udála i jedna z nejznámějších hradištských bankovních afér. Tehdy roku 1911 zpronevěřil ostrožský podnikatel a obchodník Max Garfunkel velkou sumu peněz uherskohradištské městské spořitelny. Ten si během čtyř měsíců na směnky vypůjčil více jak 90 000 K a zmizel. Josef Braun byl mnohokrát v tisku osočován, že se o chod spořitelny vůbec nestaral a málo ji navštěvoval. Bylo mu také vyčítáno, že mohl jako zkušený muž této situaci předejít.⁵⁰⁵ Garfunkelův dluh byl nakonec uhrazen z celé řady jeho movitého majetku, pozemků a akcií, které měl v Rolnické akciové společnosti pivovaru a sladovny v Uherském Ostrohu, čímž byl skoro celý dluh umořen a bouřlivé nálady postupně odezněly.⁵⁰⁶ Josef Braun byl velmi činným i v životě židovské obce.⁵⁰⁷ Byl jedním z členů představenstva a předseda náboženské obce. Roku 1904 se velkou měrou zasloužil o přestavbu budovy synagogy.⁵⁰⁸ Do společenského života ve městě se majitelé nějak zvlášť nezapojovali, jelikož trávili většinu svého času ve Vídni, kde většina nejprve studovala a

---

⁵⁰² Zájmy Slovače, č. 46, 18. listopadu 1911, s. 3.

⁵⁰³ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 10.

⁵⁰⁴ ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce), s. 116.

⁵⁰⁵ Zájmy Slovače, č. 17, 29. dubna 1911, s. 4.

⁵⁰⁶ ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce), s. 116.

⁵⁰⁷ Roku 1866 bylo židům povoleno zřídit náboženskou společnost a spolek k podpoře chudých. Bohoslužby se tehdy konaly v pronajatých místnostech domu č. 44. Spolkové záležitosti spravovalo pět členů obce, a to předseda, dva radové a dva revizoři. Spolek zaměstnával učitele v synagoze, který obstarával rituální zařezávání dobytka a drůbeže. Roku 1892 byl spolek přeměněn na náboženskou obec.

⁵⁰⁸ JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937, s. 60.

posléze tam přesunula sídlo své společnosti. V tisku byli často uráženi pro svůj židovský původ a pro příklon k německému etniku. Na rozdíl od rodiny Mayů nebyli schopni dělat ústupky a svůj příklon k německému národu dávali často najevo, což místní etnicky české obyvatelstvo mnohdy provokovalo.

Tento chod pivovaru a jeho praktiky zastavila první světová válka. Na počátku války všeobecně začalo docházet ke zmenšení konsumu piva a během války klesal výstav piva⁵⁰⁹ rapidně dolů. Příčiny poklesu odbytu piva lze spatřovat především v tom, že převážná část konzumentů resp. mužů nastoupila svou vojenskou povinnost. Rekvírováním ječmenných zásob a zákazem sladování byl pak odbyt piva nuceně snížen. Následky malého odbytu se objevily ihned ve zvýšené režii výroby. Ceny pivovarských surovin, jako ječmene, stouply až o 40 % a u technických potřeb činilo stoupanutí cen o 100 až 400 %. Během války se snížily také zásoby některých druhů zboží jako pivovarské smoly, korků, bavlny, vybraných druhů amerických olejů na minimum, jelikož k nám nemohly být importovány. Místo těchto druhů byly pivovary nuceny používat různých náhražek, které však byly drahé a nedostatečné. Jedinou pivovarskou surovinou, na kterou válka neměla vliv, byl chmel. Jelikož nemohl být exportován, byla jeho cena poměrně nízká. Zmenšením výroby piva byl zmenšen i výtěžek pivovarů. Je nutno si uvědomit, že pivovary byly zařízeny na vyšší výrobu, tudíž měly velké investice a ty musely být v období války patřičně amortizovány. Ceny za zboží byly příliš vysoké, uváží-li se, že se nejednalo o zboží první jakosti, ale o ječmen vážící 62 kg až 68 kg, který byl vlhký a musel být přehazován na půdách, a který následným vyschnutím ztratil na své váze. Se sladováním se začínalo vcelku pozdě, až na podzim a následkem toho značná část zapracovaného dělnictva odcházela do sladoven v Německu. V Jarošově byl nahrazen tento úbytek prací žen, uprchlíků a později i zajatců. Co se týče přidělu ječmene, tak zcela jinak tomu bylo v Uhrách. Tam bylo totiž přiděleno pivovarům plné množství ječmene, jako v dobách před válkou. To mělo za následek, že pivovary uherské začaly konkurovat rakouským na místech, kde se dříve nevyskytovaly. Lze předpokládat, že se rodina Braunů snažila všemožným způsobem využít svých rodinných vazeb a kontaktů v Uhrách ve svůj prospěch.⁵¹⁰

O situaci za války ve společnosti, nám velice dobře podávají zprávy z řádných valných hromad společnosti. Podle nich neměla z počátku válka na pivovar velký vliv. Čistý zisk byl v obchodním roce 1914/1915 nejvyšším do té doby, činil 398 367 K. K tomuto stavu přispěl i

---

⁵⁰⁹ Jedná se o odborný pojem používaný pro označení celkové produkce piva v daném pivovaru.

⁵¹⁰ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 834, inv. č. 7195, *Výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1915, koncepty dle oboru podnikání.*

fakt, že rok před vypuknutím války bylo příznivé letní počasí.⁵¹¹ V obchodním roce 1915/1916 však začalo docházet k nedostatku surovin a jeho přidělu. Došlo k omezování výroby piva a v důsledku toho ke snížení prodeje. Podobně nákladný a těžkopádný byl i zisk provozních materiálů. Předpokládal se nárůst cen piva a s tím spojená nemožnost zadávání veřejných zakázek. Špatný stav pivovarnictví prohloubilo také stanovení maximálních cen piva podle výnosu ministerstva obchodu ze dne 14. ledna 1916. Na základě toho některé pivovary zavedly k soudobé ceně piva zvláštní přírážku a účtovaly si za dovoz každého hl piva do hostince 2 K.⁵¹² Špatná situace v železniční dopravě měla zase na svědomí znehodnocování zboží, kdy slad nebo ječmen stály dlouhou dobu na jednom místě a postupně se do nich dostávaly plísně a jiné bakterie. Opakované přerušení nákladu, neustálý nedostatek vozů zabránily občas zcela jeho prodeji, nebo způsobily výrazné snížení, které vedlo k úpadku spotřeby. Suroviny a materiály byly za enormní ceny a někdy se nedaly dokonce vůbec pořídit. Pouze sklizeň chmele byla dobrá.⁵¹³ V důsledku války nemohly být prováděny ani nutné opravy, rekonstrukce a podobně. Výstav piva byl díky těmto okolnostem v obchodním roce 1915/1916 snížen na 51 100 hl oproti 61 429 hl z min roku.⁵¹⁴ Válka narušila i plán na napojení pivovaru na železniční trať, jejíž absence majitele od počátku trápila. Chtěli vybudovat čtyři kilometry dlouhou průmyslovou dráhu, která by spojovala pivovar s nádražím v Kunovicích, odkud by mohli vyvážet především do Uher. Absenci napojení na železnici se snažili vyřešit již před válkou pomocí režijních skladů, které se nacházely v Přerově, Vídni, Hodoníně, Strážnici, Mikulově, Moravské Ostravě⁵¹⁵ a Uherském Hradišti.⁵¹⁶ Mimo to existovala celá řada skladů tzv. na účet, hlavně na Slovensku.⁵¹⁷

---

⁵¹¹ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 2, *Roční účetní zprávy pro valnou hromadu 1911–1938*. Jště v červenci 1914 byly normální ceny. Za pšenici se platilo 26 K a za kukuřici 22 K. Po čase cena vzrostla na 40 K za pšenici a na 35 K za kukuřici.

⁵¹² ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 466, inv. č. 3814, *Přeprava piva 1910–1911, 1914, 1916, 1917*.

⁵¹³ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 833, inv. č. 7194, *Výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1914, podklady - koncepty, připomínky podnikatelů*.

⁵¹⁴ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 2, *Roční účetní zprávy pro valnou hromadu 1911–1938*.

⁵¹⁵ V roce 1896–1897 proběhla stavba skladu v Moravské Ostravě na dnešní Repinově ulici. Jednalo se o velký projekt olomouckého stavitele Franze Langerera, který byl ale nakonec zeštíhlen. V následujících letech došlo k postupnému rozšiřování provozních místností skladů, stáčírny a umývárny lahví a rovněž jednopatrového obytného domu pro zaměstnance. DANĚK, Radoslav: *Ostravské pivovarnictví v éře kapitalismu: Přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu (1830–1948)*. Ostrava 2014, s. 83.

⁵¹⁶ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 2, *Roční účetní zprávy pro valnou hromadu 1911–1938*.

⁵¹⁷ Tamtéž.

Nejvíce ovlivnila válka pivovar v obchodním roce 1916/1917. Pro potřeby celého rakouského pivovarnictví bylo uvolněno jen 2 000 vagónů ječmene.⁵¹⁸ Za této situace došlo k úplnému zastavení výroby piva i sladu. Pivovar se ale snažil za každou cenu svůj chod udržet a začal se sušením zeleniny. Práci v pivovaru vykonávali zejména ženy a zajatci. Koncem roku 1917 opět začalo s vařením 2,5 ° piva a to jen v omezeném množství. Výroba sladu z ječmene byla zakázána a jako surovina na výrobu piva se zkoušel škrob, řepa, pýr a čirok.⁵¹⁹ V témže obchodním roce došlo také k vypuknutí aféry v Jarošovském pivovaru. Nejprve byl Ludwig Braun obviněn z vyhánění cen do výše ve výrobě sušené zeleniny a poté byl ještě obviněn z machinace s přidělenými surovinami a dokonce byl zadržen. K jednání se rozhodly příslušné úřady proto, že začalo docházet ke zhoršení kvality piva jak ve vídeňských, tak i mimovídeňských hostincích a na druhé straně došlo i k příliš velkému nárůstu ceny. Pivo bylo zabaveno a Ludwig Braun byl dokonce zatčen.⁵²⁰ Prameny o pokračování této aféry mlčí. S největší pravděpodobností zaplatil určitou sumu peněz a byl propuštěn. Rok po aféře umřel člen správní rady Ignác Braun, jeden z vůdčích osobností společnosti. V tom samém roce pivovar očekával větší přiděl ječmene, ale bez výsledku. Na místo očekávaného zvýšení pivního kontingentu posledně povolené částky 25 %, bylo nařízeno od 1. ledna 1919 její snížení na 8 %. Tím pádem došlo k dalšímu poklesu výroby piva, což mělo vliv na výrobní cenu. Cena byla stále zvyšována na úkor zvyšování cen surovin, mezd a jiných potřeb. Došlo také k prodeji hospodářského lihovaru v Hodoníně a sladovna v Napajedlích se věnovala svému provozu jen minimálně.⁵²¹

Po říjnovém převratu očekávalo vedení zlepšení hospodářských poměrů, avšak marně. Výroba byla stále omezena na pouhých 8 %, později došlo ke zvýšení na 12 % a na zvláštní žádost pro měsíce červenec a srpen na 16 %. Došlo také ke změně organizace pivovarů. Na místo dřívější pivovarské a sladové ústředny nastoupila nově vzniklá pivovarská komise, která měla na starost zásobování pivovarů potřebnými surovinami. Těsně po válce si pivovar dokázal opatřit dostatečné množství sladu, díky čemuž byl schopný nepřetržitého provozu. Kontingent, který byl přidělen pivovaru, byl úplně zpracován a postupně byl navyšován. Roku 1919 bylo úředně nařízeno snížení ceny piva ze 109 Kčs na 94 Kčs za hl.⁵²²

---

⁵¹⁸ KRATOCHVÍLE, Antonín: *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha 2005, s. 19.

⁵¹⁹ Slovácké noviny, č. 58, 3. října 1917, s. 1.

⁵²⁰ Prager Tagblatt, č. 15, 17. ledna 1917, s. 3

⁵²¹ MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č.. 2, *Roční účetní zprávy pro valnou hromadu 1911–1938*.

⁵²² Tamtéž.

Postupem času se však Jarošovský pivovar z války vzpamatoval a ve dvacátých letech začal vykazovat opět velké množství vyrobeného piva. Většina akcií byla v rukou rodiny Braunů i po válce a v obchodním roce 1929/1930 vykazoval výstav piva 100 000 hl. Pivovar se tak zařadil mezi šest největších pivovarů na Moravě. V roce 1939 Braunovi opustili Československo kvůli svému židovskému původu a hrozbě ze strany Německa. Ještě 13. března 1939 se jim však podařilo předisponovat 11 250 ks akcií do Agrární banky v Praze. Pivovar byl prodán Stoupalovu cukrovarnickému koncernu, který ale neměl pohotové devizové prostředky na vyplacení pivovaru a tak správu převzala Agrární banka. Společnost však neměla dlouhého trvání. V roce 1940 vyhlásil zlínský oberlandrát kupní smlouvu za neplatnou a došlo k následné arizaci majetku. Pivovar změnil několikrát majitele. Jedním z nich byl i německý podnikatel Erich Blume.⁵²³ Po osvobození byla výroba obnovena a podnik prošel řadou změn. Od počátku roku 1948 byl zřízen národní podnik Slovácké pivovary s vedením v Jarošově. Po roce 1987 začal pivovar vykazovat velké ztráty a roku 1997 bylo rozhodnuto o jeho prodeji. Postupně došlo k propouštění zaměstnanců a dne 31. prosince 1997 byl pivovar uzavřen. Na jaře roku 2012 se jej rozhodla firma *Heineken*, které pivovar patřil, prodat. Pivovar koupil v listopadu 2013 podnikatel Radislav Vymyslický a jeho prostory slouží k výrobě výtahů.⁵²⁴

4.3 Sladovna v Uherském Hradišti

Sladovna v Uherském Hradišti patřila po celé sledované období rodině Fürstů. Počátky působení rodiny Fürstů v soudním okrese Uherské Hradiště můžeme datovat do roku 1851. Toho roku zde koupil Alexander Fürst velkoměšťanský dům č. p. 126 za 5 500 zl.⁵²⁵ O rok později dům přešel z neznámých důvodů do rukou jeho bratra Emanuela Fürsta, budoucího zakladatele sladovny.⁵²⁶ Rodina se do Uherského Hradiště přestěhovala z nedalekého Bzence. Emanuel si 11 let po svém příchodu, roku 1863, založil na Mariánském náměstí obchod se

---

⁵²³ MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988, s. 15. Blume se po získání pivovaru přestěhoval do vily Mayů ve Starém Městě, odkud každý den do Jarošova přijížděl. Pivovar modernizoval, zbudoval novou stáčírnu. Před koncem války nechal německý vlastník pivovaru Blume vymontovat stěžejní díly parních strojů a tím vyřadil pivovar z provozu. Tyto díly se však českým zaměstnancům podařilo ukrýt, takže již 16. května 1945 mohla být obnovena výroba.

⁵²⁴ Pivovar Jarošov [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupné z: www.pivovary.info/historie/ij/jarosoav

⁵²⁵ ČOUPEK, Jíří et al.: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno 1981, s. 539.

⁵²⁶ Tamtéž., *Geni* [online]. [cit. 2015-09-29]. Dostupné z: <http://www.geni.com/>. O příbuzenském vztahu se dozvídáme z úmrtního listu Emanuela Fürsta.

smíšeným zbožím, který byl zaprotokolován pod firmou *Emanuel Fürst*.⁵²⁷ Do roku 1867 ještě stihl zplodit se svou ženou Klementinou několik potomků.⁵²⁸

Ke konci šedesátých let už mu nestačil jen obchod se smíšeným zbožím a své naspořené peníze chtěl dále investovat. V té době bylo Uherské Hradiště typicky zemědělskou oblastí, kde jednu z nejdůležitějších plodin rolníka představoval ječmen. Tento stav vytvářel velice příznivé podmínky pro obor sladovnictví. Toho si byl určitě vědom i Emanuel Fürst, který zpozoroval absenci sladovny přímo ve městě a již roku 1870 se dozvídáme z Moravských Nowin, že dne 17. září 1870 byla do obchodního rejstříku pro firmy společně zanesena uherskohradištská sladovní továrna *Emanuel Fürst & Hermann Rosenbaum* se sídlem v Uherském Hradišti. Emanuel Fürst je zde ještě uváděn jako kupec v Uherském Hradišti a Hermann Rosenbaum je zde uváděn jako sladovní továrník v Poštorné u Břeclavy.⁵²⁹ Oba dva se spojili coby veřejní společníci, jejichž předmětem byla výroba sladu v domě č. p. 176. Toto obchodní partnerství bylo ještě posíleno sňatkem Hermanna Rosenbauma se setrou Emanuela Fürsta Hani Johanou Fürstovou.⁵³⁰ Doba trvání smlouvy byla na šest let a to od 1. září 1870 až do 31. srpna 1876.⁵³¹ Tato smlouva byla nakonec ještě prodloužena do roku 1881, až byla 29. září 1881 firma vymazána z obchodního rejstříku.⁵³² Nelze s jistotou říci, proč Hermann Rosenbaum z firmy odstoupil, ale pravděpodobně začal svou energii soustředit na sladovnu v Poštorné, která roku 1883 přešla do jeho rukou. Podle všeho Fürstovi celá sladovna zůstala, jeho potomci neměli ještě věk na přebrání společnosti a

---

⁵²⁷ Moravské noviny, 6. října 1863, s. 4.

⁵²⁸ SOKA UH, AM UH III, kn. č. 66. Klementina se narodila v roce 1833 na Velehradě a zemřela 10. října 1903 v Uherském Hradišti. Michael Viktořík ve své publikaci *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)* uvádí, že v seznamu významných osobností v Uherském Hradišti (interní pomůcka SOKA UH) je uvedeno, že Emanuel měl osm potomků: Terezii – 1857; Zikmunda – 1858; Sofii – 1859; Josefinu – 1860; Ignáce – 1861; Etel – 1861; Maxe – 1864 a Alexandra 1868. Na základě genealogického výzkumu PhDr. Kristiny Fialové dochází autor k závěru, že Emanuel měl pouze šest potomků (Terezie, Fanny, Zikmund, Alexandr, Max a Emílie). Sofie, Josefina a Ignác tak podle něj nebyli sourozenci, ale pravděpodobně jejich bratřanci a sestřenice. VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven.*, s. 234 Avšak v nekrologu Josefiny Subak rozené Fürstové, je Emanuel uváděn jako její rodič a ona jako jeho dcera. Stejně tak je tomu i v případě Sofie a Ignáce. Stanovení přesného počtu potomků je však v tomto případě velice složité, jelikož se často příbuzní brali mezi sebou a řada archivního materiálu byla zničena v období okupace.

⁵²⁹ Wiener Zeitung, č. 22, 2. říjen 1885, s. 26. Emanuel Fürst si ne zvolil svého prvního společníka náhodou. Hermann Rosenbaum působil již koncem šedesátých let 19. století jako prokurista ve firmě svého otce „Isak Rosenbaum a Gabriel Stein, Spiritus- und Malzfabrik“ v Poštorné u Břeclavy, tudíž měl s chodem sladovny jisté osobní zkušenosti.

⁵³⁰ Geni [online]. [cit. 2015-09-29]. Dostupné z: <http://www.geni.com/>.

⁵³¹ Moravské noviny, 13. října 1870, s. 4.

⁵³² Wiener Zeitung, 8. November 1881, s. 18. Hermann Rosenbaum nejspíš začal soustředit svou pozornost na sladovnu svého otce v Poštorné, která roku 1883 přešla do jeho rukou pod názvem „H. Rosenbaum“ a roku 1885 se zde stala procurou i jeho žena Johana.

tak se rozhodl nalézt nového společníka. Partnerství se uzavřel s židovským obchodníkem z Uherského Hradiště Samsonem Schindlerem a 1. září začala sladovna fungovat pod jménem *Ung.-hradischer Malzfabrik Fürst und Samson Schindler*. Účelem společnosti byl opět provoz sladovny v Uherském Hradišti a to vše prostřednictvím smlouvy, která byla uzavřena na 6 let. Společnost však skončila z neznámých důvodů předčasně již roku 1886.⁵³³ Co bylo předmětem smluv a to jak mezi Hermannem Rosenbaumem, tak také Samsonem Schindlerem, nedokážeme s určitostí říci. Kromě novinových článků totiž chybí pro toto období jakékoliv spisy majetkoprávní povahy.⁵³⁴

Z období počátku sladovny se nám dochovaly pouze dvě kupní smlouvy a jeden plán z roku 1870, přičemž je zajímavostí, že všechny tyto dokumenty znějí na jméno Emanuel Fürst. Ze smlouvy z 10. ledna 1867 se dozvídáme, že Emanuel Fürst koupil od Pinkuse Kornfelda dům č. p. 176 za 2550 zlatých. O tři roky později, 2. července 1870, dokoupil za 1000 zlatých od Franze Friedela také louku, která k tomuto domu náležela, a na rozsáhlém pozemku brzy zahájil výstavbu sladovny.⁵³⁵ Emanuel Fürst patřil společně se stavitelem Josefem Schaniakem mezi podnikatele, kteří jako první v Uherském Hradišti začali s výstavbou svých továren za bývalými hradbami města. Obě továrny se nacházely v inundačním terénu u protékající řeky Olšavy. Jak vypadala původní sladovna na počátku sedmdesátých let, se můžeme dozvědět z plánů výstavby z roku 1870. Sladovna víceméně vznikala přístavbami k původnímu obytnému domu č. p. 176 na rozsáhlých parcelách ležících na pravém břehu řeky Olšavy. Jak je vidno z plánů, tak sladovna měla na svém počátku pouze jeden hvozd. V lednu roku 1890 dokonce vypukl ve sladovně požár, který prostory sladovny značně poškodil. Tento oheň vypukl z neznámých důvodů v budově kotelny, přičemž se rychle rozšířil i do dalších částí města. Požár poškodil především sklady sladu, nově postavenou sušárnu, kotle i strojírnu.⁵³⁶ Firma se však z této tragédie rychle vzpamatovala. V průběhu dalších let samozřejmě prodělala řadu změn a byla značně rozšířena, což souviselo s rozšiřující se poptávkou po sladu a vyššími nároky na výrobu. Na konci 19. století stál na

---

⁵³³ *Weiner Zeitung*, 22. Juli 1886, s. 16

⁵³⁴ Nejvíce materiálu se nám dostává až po roce 1886, do té doby je materiál majetkoprávní povahy téměř nulový. K firmě Emanuela Fürsta se v MZA Brno ve fondu KS UH nacházejí pouze firemní spisy k firmě Emanuel Fürst, obchod smíšeným zbožím, sign. Jd I 23, kart. č. 377, který je časově vymezen 1863–1924 a poté jen společenská firma Emanuel Fürst und Sohn, MZA Brno ve fondu KS UH, kart. č. 5, sign. Ges. I 14, který je časově vymezen 1886–1910.

⁵³⁵ ZA Opava, pobočka Olomouc, *Moravské vývozní sladovny Karel a Otto Schill*, kart. č. 4. Dále: VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomoučských sladoven*, s. 235.

⁵³⁶ *Salzburger Volksblatt*, 23. leden 1890, s. 4

stejném místě rozsáhlý tovární areál s třemi dvoulískovými hvozdy, ohraničený ze tří stran rozlehlými humny a sýpkami.⁵³⁷

Ve sladovně bylo standardně kolem 30 až 70 dělníků, kteří se starali o chod a údržbu sladovny. Dochovaly se nám i další informace o počtu zaměstnaných ve sladovně, tato čísla je však nutné brát s rezervou. Podle všeho zde byli započítáni jak sezónní dělníci, tak i dělníci, kteří pracovali v propachtovaných sladovnách a to zejména v Malenovicích. A tak v roce 1870 zde pracovalo kolem 60 zaměstnanců,⁵³⁸ na počátku 20. století je jich uváděno 32⁵³⁹ a v roce 1911 dokonce 150.

Ale vraťme se opět k majetkoprávnímu vývoji. Poté co z firmy roku 1886 z neznámých důvodů odstoupil Samson Schindler, rozhodl se Emanuel Fürst udělat veřejným společníkem ve firmě svého osmadvacetiletého syna Sigmunda. Od 1. července 1866 tak započala sladovna svou výrobu pod firmou *Ung.-Hradischer Malzfabrik Em. Fürst & Sohn*, přičemž smlouva byla uzavřena na 10 let a jednalo se o veřejnou obchodní společnost.⁵⁴⁰ Kromě Sigmunda se na provozu sladovny podílel ještě jeho o 10 let mladší bratr Alexandr. Zřejmě z důvodu nízkého věku se mohl oficiálně stát součástí firmy až po nabytí určitých zkušeností, které byly spjaty s chodem sladovny. Do firmy přistoupil jako veřejný společník až 27. července 1895⁵⁴¹ a o pět let později se oženil s Idou Hechtovou, dcerou Davida Hechta, majitele brněnské firmy na zpracování vlny.⁵⁴² Třetí z Emanuelových synů Max převzal postupně otcův obchod smíšeným zbožím. Nejprve se stal roku 1891 prokuristou u firmy *Emanuel Fürst*⁵⁴³ a roku 1893 převzal otcův obchod zcela, přičemž pokračoval pod původním názvem.⁵⁴⁴ V tomto stavu byla sladovna provozována až do roku 1908, kdy umřel zakladatel firmy Emanuel Fürst ve věku 78 let. Po dva roky ještě firma fungovala pod starým označením, avšak roku 1910 se majitelé rozhodli společnost přejmenovat na *Ung.-Hradischer Malzfabrik Sigd. & Alex. Fürst*. Sídlo firmy zůstalo i nadále v Uherském Hradišti a za prokuristku byla do firmy přibrána Sigmundova manželka Laura, která působila ve sladovně

---

⁵³⁷ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven*, s. 235.

⁵³⁸ JANÁK, Jan: *Hradištský kraj*, s. 79.

⁵³⁹ Österreichisches Reichs – Industrie Adressbuch. Wien – Leipzig 1902, s. 743.; VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven*, s. 235.

⁵⁴⁰ *Weiner Zeitung*, č. 230, 7. říjen 1886, s. 18. Dále: MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 5, sign. A I 90, *Moravské a vývozní sladovny Zikm. & Alex. Fürst*.

⁵⁴¹ MZA Brno, KS UH, C 48, sign. A I 90, kart. č. 5; ZA Opava, pobočka Olomouc, KS Olomouc, kart. 154, sign. A V 183.

⁵⁴² *Neue Freie Presse*, 23. srpna 1900, s. 5.

⁵⁴³ *Wiener Zeitung*, 8. února 1891, s. 20

⁵⁴⁴ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. č. 377, sign. Jd I 23, *Emanuel Fürst, obchod se smíšeným zbožím*.

již od roku 1907.⁵⁴⁵ Majoritu v podniku měl Sigmund. Zatímco byla sladovna vlastněna Alexandrem ze 48 %, tak Sigmund disponoval 52 %. Jak uvádí Michael Viktořík, tak tento stav mohl zapříčinit to, že byl Sigmund vždy titulován jako Emanuelův nástupce, a proto měl asi také v podniku většinu. Kromě těchto podílů zdělili také několik nemovitostí v Uherském Hradišti.⁵⁴⁶

V nových rukou sladovna prosperovala čím dál více, především díky vývozu, na který se specializovala. Již v prvních letech provozu vyvážela továrna slad do většiny evropských států jako např. Belgie, Německo či Švýcarsko. V předválečném období již vyvážela do celého světa, jako byla Amerika, Afrika, Japonsko či Indie.⁵⁴⁷ I když se jednalo o sladovnu, kterou bychom mohli zařadit mezi větší podniky, tak její kapacita byla pro množství, které musela zpracovat, nedostatečná. Proto často firma sladovala za mzdu ve sladovnách jiných, jako např. v Malenovicích, Uherském Hradišti a po první světové válce také v Tovačově. Sladovna byla tvořena z klasických humen a měla také humna americká. Co se týče vnitřního vybavení, tak měla převážně mechanická zařízení pro čištění⁵⁴⁸ a pohyb ječmene i sladu. Ze speciální budovy čistírny pokračoval ječmen šenkem do hlavní budovy, odkud byl transportován na skládky a na čistící štoky. Sladovna měla jak odkličovací a máčecí stroje, tak i výtahy a vytahovadla na dopravu sladu na hvozdy, které byly tři. Ten nejstarší pocházel z roku 1870 a po požáru v 90. letech byl přestaven. Další hvozdy pocházely z let 1886 a 1894. V areálu sladovny se nacházela také pražírna kávy, která byla v provozu od roku 1912.⁵⁴⁹

Provoz sladovny upravoval jako u výše uvedených podniků pracovní řád, kterých se nám dochovalo několik. Tyto řády se vesměs velmi podobaly řádům předešlých dvou velkopodniků.⁵⁵⁰ Upravovaly nástup dělníků do práce, podmínky jako zákaz pití alkoholu a kouření v prostorách sladovny atd. Stejně tak jako v jiných velkých podnicích měl chod sladovny na starosti vedoucí. Tuto práci nemohl dělat jen tak někdo. Daný vedoucí musel mít dlouholetou praxi a také musel mít dobré doporučení z firem, kde dříve působil. Jediný

---

⁵⁴⁵ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, sign. A I 90, kart. č. 5. Dále: VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven*, s. 236. Laura měla i za svobodna příjmení Fürstová, jelikož se jednalo o Sigmundovu sestřenicí

⁵⁴⁶ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven*, s. 239.

⁵⁴⁷ Compass, III. Band 1913, s. 855. Dále: ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 899, inv. č. 7499, *seznam exportních firem OŽK Olomouc 1907–1908, 1911, 1913*.

V dobových novinách byli majitelé často obviněni z toho, že ač se vyznačují tím, že produkují moravský slad, tak si objednávají ječmen na svůj slad v Uhrách. Což je vcelku logické, jelikož by při tak velkém množství exportu nebyli schopni za dobrou cenu vyprodukovat všechny slad jen z moravských zdrojů.

⁵⁴⁸ Čistírna byla umístěna ve speciální budově a to zejména kvůli svému zastaralému zařízení

⁵⁴⁹ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladovníků*, 244. Dále: ZA Opava, pobočka Olomouc, Moravské vývozní sladovny Karel a Otto Schill, kart. č. 4. Roku 1928 přečkala požár, který byl pro sladovnu osudný, a v roce 1929 byla převezena do sladovny v Tovačově.

⁵⁵⁰ SOKA UH, AM UH III, inv. č. 588, *Pracovní řády sladovny z let 1896, 1906, 1914 a 1923*.

písemně doložený vedoucí, který působil ve sladovně v Uherském Hradišti, byl Moritz März, o kterém se objevují první zmínky již na počátku dvacátého století, kde je označován jako zřízenec Fürstovi sladovny. Později se stal dokonce ředitelem sladovny.⁵⁵¹

Důležitou roli ve sladovně představovali také sládcí, kteří byli zkušenými pracovníky v oboru sladovnictví. Z Národních listů se dozvídáme, že se stal roku 1902 sladmistrem „u Fürsta“ v Uherském Hradišti Bohumil Hotovec⁵⁵² a roku 1907 se stal ve stejné sladovně jeho zástupcem Antonín Dočkal.⁵⁵³ Bohumil Hotovec zde působil do roku 1908, poté byl jmenován technickým řídícím *První vídeňské vývozní sladovny Hauser & Sobotka ve Štadlavi u Vídně*.⁵⁵⁴ Ani chodu sladovny se nevyhnuly nepokoje dělnické třídy, která žádala zvýšení mezd a zkrácení pracovní doby. Tato nespokojenost vyvrcholila v roce 1906, kdy propukla stávka sladovnických dělníků, přičemž celé této stávce předcházela o den dříve stávka v Jarošovském pivovaru. Ve tři hodiny odpoledne došlo k zastavení práce a následně muselo dojít k diskusi o podmínkách. Na rozdíl od pivovaru v Jarošově, probíhalo vyjednávání v Uherském Hradišti klidněji a dělníci se ještě toho dne s majiteli dohodli. Pracující nakonec dostali čtyři koruny měsíčního příplatku.⁵⁵⁵

Kromě svých podnikatelských aktivit byli členové rodiny Fürstů velmi aktivní ve veřejném a náboženském životě. Emanuel Fürst patřil od osmdesátých let 19. století k jedněm z největších plátců daní.⁵⁵⁶ Roku 1886 byl dokonce zvolen do obecního výboru. Jeho volba do obecního výboru se opakovala i v dalších letech.⁵⁵⁷ Od roku 1866 byl také členem Židovského náboženského spolku, na jehož chodu se podílel. V roce 1892 byl tento spolek povýšen na Židovskou náboženskou obec a Emanuel Fürst se stal členem jejího představenstva. Finančně

---

⁵⁵¹ Bratři Fürstové měli v Moritze Märzce velkou důvěru, světili mu dokonce správu své filiálky v Kojetíně. Je zajímavostí, že jeho syn David Pavel März (* 21. 6. 1894, Uherské Hradiště - + 6. 2. 1981 Jeruzalém) se stal významným sionistou a v roce 1938 byl dokonce zvolen za předsedu Ústřední sionistické organizace v Československu. LÁNÍČEK, Jan: *Československý exil a holocaust: Arnošt Frischer, člen československé Státní rady v Londýně a jeho činnost na pomoc Židům v okupované Evropě*. Praha 2008, s. 10. (Nepublikovaná rigorózní práce)

⁵⁵² Národní listy, 4. září 1902, s. 2.

⁵⁵³ Plzeňské listy, 5. září 1907, s. 4.

⁵⁵⁴ Národní politika, 6. července 1908, s. 5.

⁵⁵⁵ Nová Slovač, č. 4, 27. ledna 1908, s. 4.

⁵⁵⁶ ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce), s. 63. Dále: SOkA UH, AM UH III, inv. č. 759, *Volební seznamy (1867-1883)*.

VERNEROVÁ, Iveta: *Obecní volby v Uherském Hradišti do 1. světové války*. Brno 2008, s. 25–30. (nepublikovaná bakalářská práce). Židovské obyvatelstvo tvořilo od druhé poloviny 19. století důležitou a někdy dokonce rozhodující voličskou složku. Jako důkaz nám může posloužit například výsledek voleb z roku 1886, kdy zvítězila ve volbách na základě kompromisu mezi „stranou národní“ a „stranou purkmistrovskou“, kterou podporovali židovští voliči, česká většina.

také podporoval podpůrný a pohřební spolek Chewra Kadischa.⁵⁵⁸ Za jeho života se mu nevyhnula ani aféra, kdy byl roku 1878 obviněn z pokusu o podplácení porotců, ze kterého nakonec vyšel nevinně.⁵⁵⁹ Z jeho potomků se nejvíce angažoval ve veřejném životě syn Sigmund. Ten se stal na začátku 20. století předsedou Židovské náboženské obce a také se zasloužil roku 1917 o rozšíření židovského hřbitova.⁵⁶⁰ Roku 1906 a pak i 1911 byl zvolen do členstva obecního zastupitelstva města Uherského Hradiště. Zde udržoval styky především s radním Slunéčkem, Boechenkem, ale také se starostou Josefem Stanclm. Mezi židovskými podnikatelskými kruhy byl velice vážený, nejednou ho město využilo jako prostředníka ve vyjednávání s většími podnikatelskými živly. Tak například na jaře roku 1912 vyslal Dr. Sedláček Zigmunda Fürsta vyjednat o pronájmu pozemků k rodině Mayů do Starého Města.⁵⁶¹

Celkovou konjunkturu oboru sladovnictví zastavilo vypuknutí první světové války. Již v kampaních 1912/1913 nebyla situace ve sladovnictví zrovna ideální. Letní počasí bylo chladné a deštivé, plus probíhala všeobecná hospodářská krize. Na začátku kampaně 1912/1913 nebyl starý ječmen na skladě a čerstvě sklizený ječmen obsahoval příliš mnoho vody, přičemž suchý se pohyboval při vysokých cenách.⁵⁶² Ale tento stav byl oproti světovému konfliktu banální. Již v kampani 1913/1914 sladovnictví pocítilo pomalu nastupující změny. Z výročních zpráv olomoucké živnostenské komory se dozvídáme, že řada sladoven přicházela o své hlavní odbytiště, které tvořily jak evropské země, tak především země v zámoří.⁵⁶³ Banky téměř přestaly poskytovat úvěry. K tomuto stavu se přidala ještě špatná situace v dopravě, kdy se rakouské železnice zcela podřídily potřebám armády a začalo docházet k omezování civilní a obchodní dopravy. Často vagóny s ječmenem dlouho stály na

---

⁵⁵⁸ JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937, s. 60.

⁵⁵⁹ V únoru roku 1878 zahájil místní státní zástupce v Uherském Hradišti stíhání pro podvod proti místní skupině lichvářů. Došlo k jejich stíhání a začala se rozšiřovat fáma, že část některých stoupenců a příbuzných obžalovaných se pokusili o podplácení poroty a zemetání stop. Obvinění z uplácení padlo na obchodníka a sladovníka Emanuela Fürsta a na Hermanna Bergera z Malenovic. Emanuel Fürst přiznal, že se bavil s porotcem Benwasserem, ale že se potkali na ulici jako staří přátelé a řešili bývalé soudní zasedání, přičemž téma nemělo žádný jiný charakter. Soudní dvůr po delší rozpravě vydal rozsudek. První z obžalovaných Hermann Berger byl uznán vinným z trestného činu podněcování pokusit se zneužít funkce a byl odsouzen k čtyřem měsícům žaláře s týdenním půstem. Emanuel Fürst byl uznán za nevinného a zproštěn viny. *Morgen-Post*, 22. prosince 1878, s. 5.

⁵⁶⁰ JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937, s. 60.

⁵⁶¹ *Zájmy Slovače*, č. 4, 27. ledna 1912, s. 5.

⁵⁶² ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 831, inv. č. 7193, *Výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1913, koncepty, vyjádření podnikatelů*.

⁵⁶³ V Rakousku, Brazílii, Argentíně, Švýcarsku a Portugalsku byly přijata moratoria. Docházelo k obsazování zahraničních pohledávek nepřátelskými státy.

jednom místě, kde docházelo k znehodnocování surovin.⁵⁶⁴ V podniku začal být nedostatek pracovní síly, jelikož řada zaměstnanců musela narukovat do armády⁵⁶⁵ a také docházelo k pozdním dodávkám přídělů ječmene a tak již zapracované dělnictvo odcházelo do sladoven v Německu.⁵⁶⁶ Obchod se sladem byl podřízen principům válečného hospodářství, přičemž vedoucí pozici zde měla *Vídeňská sladovní centrála*, která měla na starosti přerozdělování ječmene. Touto centrálou byla ponechána polovina veškerého přiděleného ječmene ke zpracování. Sladovny si tento příděl mezi sebe na základě různých kritérií rozdělily a následně ho prodávaly Pivovarské komisi. Zisk, který vznikl z prodeje, si mezi sebe rozdělila jak centrála, tak i jednotlivé sladovny. Na začátku války se díky tomuto systému udržela v provozu řada sladoven. Fürstova sladovna byla hned od začátku války využívána jako útočiště pro uprchlíky z Haliče. „V září 1914 se ve městě objevili první vystěhovalci zejména z okolí Haliče. Kolem 1500 lidí bylo ubytováno ve Fürstově sladovně, dalších 3000 v mařatické cihelně Josefa Stancla a 1700 ve staré poště v Otakarově ulici.“⁵⁶⁷ V průběhu dalších let však začalo docházet k enormnímu nárůstu cen ječmene a v důsledku výše uvedených problémů klesalo množství vyrobeného sladu. Řada sladoven tak musela dokonce ukončit svou výrobu. Přerušování výroby se nevyhnulo ani uherskohradištské sladovně a od roku 1916 ji začali bratři Fürstové využívat pouze k sušení ovoce a zeleniny, na které si museli pořídit zvlášť živnostenský list.⁵⁶⁸ Situace se už do konce války nikterak nezlepšila.

Po první světové válce se začaly psát nové dějiny sladovnické rodiny Fürstů a vše pomalu ale jistě vedlo k opuštění Uherského Hradiště jako centra jejich sladovnických aktivit. Již roku 1919 opustili Fürstovi Uherské Hradiště a přesunuli se do Olomouce, kde měli na Denisově třídě 45 svou centrální kancelář.⁵⁶⁹ Ještě v říjnu téhož roku přejmenovali svou firmu

---

⁵⁶⁴ ZA, Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 833, inv. č. 7194, *Výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1914, podklady, koncepty, připomínky podnikatelů.*

⁵⁶⁵ Zaměstnanecké vztahy v době války upravoval zákon ze dne 26. prosince 1912, č. 236 ř. z. Tento zákon o válečných úkonech byl jednou ze základních norem válečného hospodářství. Jednalo se o narychlo sepsanou normu, která se v průběhu války dočkala rozsáhlé revize. Smluvní svoboda stran pracovní smlouvy se ve válečném hospodářství vytrácela. Pokud byl občan povolán k válečným úkonům, mohl k tomu být donucen nejen standardním prostředkem převedení a následně trestán politickým úřadem, ale podle § 30 mohl vojenský velitel pod vlastní zodpovědností dát převést dělníka ke konání válečných úkonů. Jednoduše řečeno byli zaměstnanci ve válečné výrobě pod vojenskou pravomocí bez ochrany živnostenským zákonem.

⁵⁶⁶ ZA Opava, pobočka Olomouc, OŽK Olomouc, kart. 834, inv. č. 7195, *Výroční zpráva OŽK Olomouc za r. 1915, koncepty dle oboru podnikání.*

⁵⁶⁷ Zájmy Slovače, č. 13, 27. března 1915, s. 4. Ze zpráv z roku 1915 se dozvídáme, že starosta židovské obce Sigmund Fürst pravidelně tyto uprchlíky z Haliče navštěvoval a to nejen ve své továrně, ale také ve Starém Městě a Kunovicích.

⁵⁶⁸ SOkA UH, AM UH III, Živnostenský rejstřík král. hl. města Uherské Hradiště, svazek II, kn. č. 116.

⁵⁶⁹ VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladovníků*, s. 238. Firma však byla nadále zdaňována a evidována u úřadů v Uherském Hradišti.

na *Moravské vývozní sladovny Zikm. & Alex. Fürst v Uherském Hradišti*. Předmět podnikání byl rozšířen kromě sladovny o příbuzenské sušárenské podniky.⁵⁷⁰ Vše nakonec vyvrcholilo požárem, který vypukl v Uherském Hradišti roku 1928. Velká část prostor byla poškozena a provoz byl ukončen.⁵⁷¹ Na místě sladovny rodiny Fürstů vznikla zástavba nových budov, jako např. nová budova Městské spořitelny. Rodina řídila své sladovny z Olomouce až do období druhé světové války, kdy je čekala stejně jako jiné židovské rodiny perzekuční vlna a Ericha, Waltera a Karla Fürsta smrt v Osvětimi.⁵⁷²

---

⁵⁷⁰ MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 5, sign. A I 90, *Moravské a vývozní sladovny Zikm. & Alex. Fürst*.

⁵⁷¹ V SOKA Uherské Hradiště a ZA Opava, pobočka Olomouc se však nachází plány na výstavbu nové sladovny, ke které nakonec nedošlo.

⁵⁷² VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladovníků*, s. 238.

ZÁVĚR

Prostřednictvím diplomové práce nazvané Vývoj potravinářského průmyslu v soudním okrese Uherské Hradiště v letech 1850–1918 jsme nahlédli do fungování potravinářského průmyslu v tomto okrese od druhé poloviny 19. století do konce trvání habsburské monarchie. Skrze práci jsme se seznámili s potravinářským průmyslem na všech jeho výrobních úrovních. Od malovýrobních živnostníků, přes středně velké firmy až po velké továrny.

Postupně byly vylíčeny problémy, se kterými se potýkali menší živnostníci jako měníci se legislativa, nucené členství ve společenstvech nebo vliv války na malovýrobu. Poté byla věnována pozornost charakteristickým rysům ve velkovýrobě. Bylo potvrzeno, že soudní okres Uherské Hradiště byl na rozdíl od řady jiných soudních okresů oblastí s absencí průmyslu a to zejména vzhledem k špatné dopravní infrastruktuře, nedostatku surovin a konzervativnímu prostředí. Z těchto důvodů se zde industrializace prosazovala velmi těžce. Nebylo ani žádným překvapením, že většina prvních potravinářských závodů byla zakládána židovským obyvatelstvem. Ti si jako první uvědomili absenci větších továren na zpracování zemědělských plodin na Uherskohradištsku a také vhodného klimatického podnebí. Při podnikání jim také nechyběla vlastnost riskovat a schopnost získat výhodné úvěrové podmínky. Od sedmdesátých let 19. století až do začátku 20. století tak měli v potravinářské velkovýrobě výsadní postavení. Od konce sedmdesátých let se na území soudního okresu snažili, vedle židovského obyvatelstva, prosadit také rolníci, kteří museli nejprve začít zakládat své peněžní instituce a až poté mohli přikročit k zakládání vlastních továren. Avšak v rámci sledovaného období nedošlo kromě mlékárenských družstev k založení ani jednoho významnějšího družstevního podniku. Tento stav měla na svědomí zejména držba velkého množství pozemků rodinou Mayů, dále neochota riskovat a názorová nejednota mezi politickými elitami, které se o zakládání rolnických podniků nejvíce zasazovaly.

Postupně bylo přistoupeno k dějinám jednotlivých firem potravinářského průmyslu vyskytujících se na území Uherského Hradiště. Bylo nahlédnuto do dějin celkem osmnácti středně velkých firem, kde měla největší zastoupení výroba alkoholických nápojů, octa a sodové vody, kterých zde v rámci sledovaného období existovalo celkem šest, dále se zde nacházely čtyři družstevní mlékárny, jedna výroba sýrů, tři mlýny na umělý pohon, tři menší pivovary, jedna továrna na výrobu cukrovinek a jedny městské jatky. Je nutné konstatovat, že některé dějiny firem byly velmi povrchní. Tento stav zavinil z velké části nedostatek a torzovitost archivního materiálu. Nedostatek nebylo možné nahradit ani zpracováním vzpomínek pamětníků a potomků těchto výrobců, jelikož život řady z těchto podnikatelských

rodin byl předčasně ukončen v koncentračních táborech nebo neměli zájem poskytnout jakékoliv informace. Z toho důvodu byly sledovány osudy řady firem většinou jen z majetkoprávního hlediska a hlediska technického. Pokud to archivní materiál dovolil, byly uvedeny i základní informace k majitelům podniku.

Mnohem více informací se nám dostalo ke třem největším továrnám potravinářského průmyslu v rámci soudního okresu Uherské Hradiště a to cukrovaru ve Starém Městě, pivovaru v Jarošově a k sladovně v Uherském Hradišti, kterým byla věnována poslední obsáhlá kapitola. Zde došlo k naplnění jednoho z dalších cílů práce, kterým bylo nezaměřit se pouze na majetkoprávní a technický vývoj firem, ale také na aktivity majitelů v širších souvislostech. Z výzkumu vyplynulo, že si byly podniky v mnohém podobné. Tyto firmy byly založeny ve svých počátcích v případě cukrovaru ve Starém Městě a sladovny v Uherském Hradišti jako veřejné obchodní společnosti a v případě pivovaru se jednalo o firmu jednotlivce, která se stala po čase také veřejnou obchodní společností. Postupem času se ze všech firem staly podniky rodinné, tudíž vlastnictví podniků bylo pouze v rukou rodinných příslušníků. Pozice firem a jednotlivých podnikatelů byly posíleny pomocí velké řady sňatků, které otvíraly majitelům dveře na důležitá místa spojená s průmyslem. Z důvodu velkého množství složitých příbuzenských vztahů musely být sestaveny rodokmeny rodin majitelů firem, které napomohly se lépe v těchto vztazích orientovat a často napomohly odkrýt velice cenné informace. Bylo zjištěno, že u těchto podniků docházelo ke kapitálové provázanosti s významnými rodinami habsburské monarchie, která přesahovala často území regionu. Úspěšnost těchto firem byla z velké části založena na dobře zvolené strategii. Tyto strategie se z důvodu různorodosti výrobních postupů mezi jednotlivými firmami lišily, avšak jedno měly společné a to odstranění veškeré konkurence v okolí. To se jim do roku 1918 částečně podařilo a měly tak výsadní postavení v soudním okrese Uherské Hradiště. V případě cukrovaru se snažili vytlačit konkurenci skrze rolníky, které si cukrovar držel v područí pomocí kartelových smluv, které uzavíral s ostatními cukrovarníky. Avšak diktování podmínek rolníkům ze strany cukrovaru vedlo k růstu nespokojenosti v řadách rolnictva, což mělo za následek vznik prvních řepářských organizací nejen na Uherskohradištsku. U pivovaru docházelo k boji s konkurencí pomocí hostinských. Jejich obchodní strategie byla založena na postupném vytlačení konkurence pomocí hostinských a to i za cenu, že by své pivo prodával pod cenou. Sladovna v Uherském Hradišti byla boje s konkurencí v rámci regionu ušetřena, jelikož se zaměřovala zejména na export svých výrobků a žádná větší vývozní sladovna se na Uherskohradištsku nenacházela. Díky dochovaným pracovním řádům byl také rozebrán vztah jednotlivých podniků ke svým zaměstnancům. Tvrdé podmínky, které

v těchto továrnách panovaly, měly nakonec za následek, že začalo docházet na začátku 20. století k častým stávkám, kde dělníci požadovali zejména zvýšení platu a zkrácení pracovní doby. Kromě těchto problémů byla věnována pozornost osobnosti samotného majitele a jeho veřejnému angažmá. Bylo zjištěno, že tito podnikatelé a velcí plátcí daní často podporovali řadu místních spolků a organizací a z důležitých postů ovlivňovali chod města Uherské Hradiště.

Jak však vyplývá z diplomové práce, tak problematika potravinářského průmyslu zahrnuje velké množství nejrůznějších témat. Sama diplomová práce se mnohých z nich dotkla jen stručně, jelikož se jedná o první ucelenější práci, která se komplexněji zabývá potravinářským průmyslem na území soudního okresu Uherské Hradiště. Poskytla tak informace o živnostenských společenstvech, jejich funkci a činnosti, o všech středních a velkých podnicích a složitém vývoji těchto firem. Teprve po pochopení základních problémů jako bylo živnostenské zákonodárství, funkce živnostenských společenstev, práv a povinností podnikatelů a další, lze přistoupit k dalším hlubším studiím. Diplomová práce tak zároveň otvírá mnoho otázek, okruhů a témat hospodářských a sociálních dějin, které by stálo za to rozvinout. Do budoucna by bylo velmi vhodné hlouběji analyzovat vývoj jednotlivých oborů potravinářského průmyslu a to jak po stránce hospodářské, tak i sociální. Diplomová práce také vyloženě vybízí ke sledování vývoje potravinářského průmyslu i po roce 1918, ke kterému se nachází řada zajímavého materiálu. V tom případě by stálo za povšimnutí také detailnější zpracování tzv. rodinných podniků, které přivedly na scénu zcela novou kvalitu spojení podnikání a rodiny a to spojením dvou systematicky odlišných světů. Firma ovlivňovala nejen krátkodobá rozhodování rodiny, ale také rozhodování dlouhodobá, jako například studium, sňatek a podobně. Jedná se o velice vděčné téma, i když je s ohledem na prostředí Uherskohradištska velice pravděpodobné, že se bude badatel potýkat s problémy spojenými s nedostatkem pramenné základny.

Úkolem příštího bádání by tak mělo být detailnější odkrytí jednotlivých oborů potravinářského průmyslu a umožnit tak hloubější poznání problematiky potravinářského průmyslu nejen v rámci regionu, ale i mimo něj.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

BARTOŠ, Josef et al.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek 8.* Ostrava 1982.

BARTOŠEK, Jaroslav et al.: *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci: fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století.* Praha 2011.

BASAŘOVÁ, Gabriela et al.: *České pivo.* Praha 2011.

BEZDĚČKA, Pavel et al.: *Staré Město v proměnách staletí.* Staré Město 2000.

BRONCOVÁ, Dagmar, ed.: *Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě I.* Praha 1998.

ČAPKA, František a SLEZÁK, Lubomír: *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana (se zřetelem na Moravu a Slezsko).* Brno 2011.

ČOUPEK, Jiří et al.: *Kunovice v proměnách časů.* Břeclav 1996.

ČOUPEK, Jiří et al.: *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě: 750. výročí založení města Uherské Hradiště.* Uherské Hradiště 2007.

ČOUPEK, Jiří: *Polešovice 1595–1995: 400 let od povýšení na městečko.* Velehrad 1995.

ČOUPEK, Jiří: *Uherské Hradiště: dějiny města.* Brno 1981.

ČOUPEK, Jiří: *Zlechov: dějiny slovácké obce.* Zlechov 2007.

DANĚK, Radoslav: *Ostravské pivovarnictví v éře kapitalismu: Přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu (1830–1948).* Ostrava 2014.

DUDEK, František: *K výzkumu vztahů mezi průmyslem a zemědělstvím v českých zemích v období kapitalismu.* In: *Československý časopis historický*, č. 6, s. 830–862.

DUDEK, František: *Monopolizace cukrovarnictví v českých zemích do roku 1938.* Praha 1985.

DUDEK, František: *Vývoj cukrovarnického průmyslu v českých zemích do roku 1872.* Praha 1979.

DVOULETÝ, Michal: *Mlynáři? Zapomenuté řemeslo regionu*. Dobrý den s Kurýrem, č. 30, 23. července. 2007, s. 14

FIŠER, Bohumil: *Topografie král. města Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1921.

FRIEDRICH, Johann a CZIBULKA, Johann: *Geschichte der königl. Stadt Hradisch in Mähren*. Brno 1859.

FRONĚK, Daniel et al.: *Pivo & cukr: bilance mizející průmyslové éry II = Beer & sugar: taking stock of the vanishing industrial age II = Bier & Zucker: Bilanz des schwindenden Industriezeitalters II*. Praha 2011.

GERŠLOVÁ, Jana: *Průmysl a výrobní řemesla v meziválečném Československu ve světle racionalizace a jejich ekonomických a sociálních důsledcích*. Praha 2003.

GRUBER, Josef: *O komorách obchodních a živnostenských*. Praha 1904.

GRUBER, Josef: *Průmyslová politika*. Praha 1922.

HENDRYCHOVÁ, Věra: *Mayův cukrovar – 150 let od založení*. In: *Ostrožské listy*, listopad 2012, s. 22–24.

HOLMAN, Robert et al.: *Dějiny ekonomického myšlení*, Praha 2005.

CHLÁDEK, Ladislav: *Pivovarnictví*. Praha 2007.

CHYLÍK, Jindřich: *O československém průmyslu sladařském*. In: *Sbírka přednášek pořádaných Československou národohospodářskou společností*, č. 9, Praha 1923.

JAKUBEC, Ivan a JINDRA, Zdeněk: *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha 2006.

JANÁK, Jan. *Počátky moravských záložen a úvěrování průmyslu do roku 1873*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university*. Brno 1987.

JANÁK, Jan: *Počátky podnikatelské aktivity české buržoazie na Moravě (na příkladu cukrovarnictví)*. In: *Časopis Matice moravské*, 97, 1978, s. 291–332.

JANÁK, Jan: *Vlastivěda moravská: země a lid. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918*. Brno 1999.

JANÁK, Jan: *Hradištský kraj v období průmyslové revoluce na Moravě*. Uherské Hradiště 1984.

JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937.

JILÍK, Jiří – SPATHOVÁ, Jana – Igor STANCL: *U zlaté koruny: Příběh lékárny a lékárníka Josefa Stancla*. Zlín 2007.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. 2. díl. 1. svazek. Muži z radnice*. Ostrava 2008.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. 2. díl. 2. svazek. Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009.

KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. 1. díl. Vývoj legislativy*. Ostrava 2007.

KRATOCHVÍLE, Antonín: *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha 2005.

KRYSTÝN, Pavel: *Bílovice 1256–2006*. Bílovice 2006.

KUBÍČEK, Jaromír: *Bibliografie k dějinám průmyslových závodů v jihomoravském kraji*. Brno 1966.

LIKOVSKÝ, Zbyněk: *České pivovary 1869–1900*. Praha 2005.

LIKOVSKÝ, Zbyněk: *Pivovary československého území 1901–1950*. Praha 1996.

LIKOVSKÝ, Zbyněk: *Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900*. Praha 2000

MALÍK, František: *Břestecský mlýn*. Břestek 2008.

MALINA, Rudolf: *300 let pivovaru Jarošov: 1688–1988*. Uherské Hradiště 1988.

MALÍŘ, Jiří et al.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012.

MÁLKOVÁ, Kateřina: *Vývoj živnostenské otázky v rakouském Slezsku 1859–1914*. Bruntál 2010.

MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1997.

MATUŠÍKOVÁ, Radka: *Historicko-demografická charakteristika uherskohradištských židů ve druhé polovině 19. století do první světové války*. Ostrava 1999.

MYŠKA, Milan – Aleš Zářický et al.: *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku 2*. Ostrava 2010.

MYŠKA, Milan et al: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava 2003–2008.

MYŠKA, Milan: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava 2010.

MYŠKA, Milan: *Rytíři průmyslové revoluce. Šest studií k dějinám podnikatelů v Českých zemích*. Ostrava 1997.

OTTO, Jan: *Ottův slovník naučný*. Třináctý díl. Praha 1898.

PAVLÁT, Leo et al.: *Židé: dějiny a kultura*. Praha 2001.

PECHOVÁ, Jarmila: *O pivu: historie pivovarnictví, zejména pak na Moravě*. Brno 1995.

PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001.

PURŠ, Jaroslav: *Průmyslová revoluce v českých zemích*. Praha 1960

PURŠ, Jaroslav: *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*. Praha 1973.

RUBÁŠ, Stanislav: *Vznik a vývoj Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický a možnosti využití ve výuce dějepisu*. Brno 2007 (nepublikovaná disertační práce).

SONNTAG, Kuneš: *Moravské cukrovarnictví a řepářství*. In: Moravský venkov, Brno 1914.

SONNTAG, Kuneš: *Moravské lihovary hospodářské*. In: Moravský venkov, Brno 1914.

SONNTAG, Kuneš: *Moravské pivovarnictví*. In: Moravský venkov, Brno 1914.

SOUČEK, Jaroslav: *K historii vývoje průmyslu cukerního na Moravě (do roku 1884)*. Brno 1914.

ŠTĚPÁN, Luděk a kol. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*. Praha 2008.

ŠTĚPÁN, Luděk a KŘIVANOVÁ, Magda: *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha 2000.

URBAN, Otto: *Česká společnost 1848–1918*. Praha 1982.

URBAN, Otto: *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha 1978.

VERNEROVÁ, Iveta: *Obecní volby v Uherském Hradišti do 1. světové války*. Brno 2008, s. 25–30. (nepublikovaná bakalářská práce).

VIKTOŘÍK, Michael: *Čokoládovnický a cukrovinářský průmysl v Olomouci*. Olomouc 2008.

VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu: (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc 2007.

VILIKOVSKÝ, Václav: *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu od nejstarších dob až po vypuknutí světové krize hospodářské*. Praha 1936.

VITÁSEK, Jindřich: *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště*. Uherské Hradiště 1879.

VLACH, Jaroslav: *Bibliografie okresu Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1982.

VYCHODIL, Jan: *Dějiny Hospodářského spolku velehradského za prvních dvacet let (1864 – 1884)*. Uherské Hradiště 1884.

ZAPLETAL, Jan: *Sociální situace a životní styl řemeslníků a drobných obchodníků a hospodaření města Uherské Hradiště na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2005 (nepublikovaná diplomová práce).

ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2012 (nepublikovaná disertační práce).

ZAPLETAL, Jan: *Obecní finance a hospodářské poměry v Uherském Brodě, Uherském Ostrohu a Veselí nad Moravou v procesu modernizace na přelomu 19. a 20. století*. In: Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí, roč. 53, s. 255–268.

ZAPLETAL, Jan: *Urbanizace a výstavba infrastruktury v Uherském Hradišti, Uherském Brodě, Uherském Ostrohu a Veselí nad Moravou v procesu modernizace na přelomu 19. a 20.*

století. In: Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí, roč. 56, s. 251–265.

ZAPLETAL, Jan: *Základní komunální a zdravotní infrastruktura ve východomoravských městech na přelomu 19. a 20. století*. In: Východní Morava: dějiny, lidé, krajina, roč. 3, s. 37–51.

ZAPLETAL, Jan: *Základní komunální a zdravotní infrastruktura ve východomoravských městech na přelomu 19. a 20. století*. Východní Morava: dějiny, lidé, krajina, roč. 3, 2013.

ZEMÁNEK, Rudolf: *Sjezdový památník čsl. Živnostensko-obchodnické strany středostavovské kraje Uhersko-Hradištského*. Uherské Hradiště 1937.

ZIKMUND, Jan, ed.: *Industriální topografie: Zlínský kraj (DVD)*, Praha 2014.

ŽIŽLAVSKÝ, Bořek: Pracovala v Reichově „palírně“. In: Buchlovský zpravodaj, č. 5, květen 2007, s. 38–39.

ŽUPANIČ, Jan: *Židovská šlechta podunajské monarchie*. Praha 2012.

Prameny - archivní

Moravský zemský archiv v Brně:

fond C 48, Krajský soud Uherské Hradiště, firemní agenda.

fond H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha.

fond H 485, Adolf Reich, velkopalírna a továrna likérů.

fond H 982, Jarošovský pivovar, a. s., Uherské Hradiště.

fond H1, Akciová společnost pro průmysl cukrovarnický.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc:

fond Moravské a vývozní sladovny Karel a Otto Schill.

fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště:

fond Archiv města Uherské Hradiště III

fond Archiv obce Staré Město (1850–1945)

fond Okresní úřad Uherské Hradiště

fond Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice

fond Rolnické mlékařské družstvo Polešovice

fond Rolnické mlékařské družstvo v Kněžpoli

fond Živnostenská společenstva

Prameny – tištěné**Seznam periodik:**

Internationale Austellungs Zeitung

Mährisches Tagblatt

Kvas

Listy cukrovarnické

Listy řeznické

Moravská orlice

Moravská Slovač

Moravské noviny

Národní hospodář

Národní listy

Národní politika

Našinec

Neue Freie Presse

Nová Slovač

Pivovarské listy

Plzeňské listy

Prager Tagblatt

Salzburger Volksblatt

Slovácké noviny

Slovácko

Wiener Zeitung

Zájmy Slovače

Zákony:

Říšský zákon z 15. března 1883, č. 39.

Říšský zákon z 8. března 1885, č. 22.

Říšský zákon z 16. ledna 1895, č. 21.

Říšský zákon ze 17. prosince 1862, č. 1.

Říšský zákon z 20. prosince 1859, č. 227.

Říšský zákon z 5. února 1907, č. 26.

Výnos ministerstva obchodu č. 22 037 ze dne 18. července 1883, Věstník ministerstva obchodu roč. 1883.

Adresáře a statistiky:

Österreichisches Reichs – Industrie Adressbuch. Wien – Leipzig 1902.

Industrie Compass

Statistik der Industrie Mährens: hrsg. von dem gemeinsamen statistischen Bureau der Handels- und Gewerbekammern Brünn und Olmütz. Brno 1882–1883.

Statistischer Summar-Ausweis der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten für das Jahr 1851. Olmouc 1853.

Neuster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien. Brno 1907.

Internetové zdroje

www.encyklopedie.brna.cz

www.ff.osu.cz

www.fpe.ch/stammbaum/dfw.htm

www.geni.com

www.jewishencyclopedia.com

www.kramerius.nkp.cz

www.landesmuseum-burgenland.at

www.novanobilitas.eu

www.pivovary.info

www.stojanov.cz

www.totalita.cz

www.uhsd.ff.cuni.cz

www.zedhia.at

RESUMÉ

Through this diploma thesis, called The Development of Food Industry in the Judicial District Uherské Hradiště in the period of 1850-1918, we were given an insight into the mechanism of food industry in this district from the second half of the 19th century until the end of the Habsburg Monarchy. The thesis introduced the food industry on all levels of production – small scale production, medium sized enterprises and mass production.

Firstly, the development of smaller traders, who were from the 1880's united into trade associations in the area of judicial district Uherské Hradiště, is described. These trade associations created internal regulations for their members, but also refined and promoted the craft and supported technical schools. Thanks to their entrepreneurial spirit and will to risk, some of these traders built businesses which overstepped the borders of small scale production and due the height of taxes had to be recorded in a business register.

This was a kind of an interstage between small scale production and mass production. Altogether eighteen companies of food industrial character could be found in the area of judicial district Uherské Hradiště at the certain time. History of these companies were pictured from the beginning to the erasure from the business register. The development of property as well as technical development and life stories of the owners were studied.

The last kind of food industrialists examined in this thesis were owners of large factories. There were only three extended factories in the area of judicial district Uherské Hradiště. These were a sugar factory in Staré Město, a brewery in Jarošov and a malt house in Uherské Hradiště. Not only did the thesis aim at their property rights and technical development, but also at activities of the owners such as marriage and employment policy or applied business strategies.

As the thesis shows, the issues connected with food industry include many possible topics. As this thesis is of the first comprehensive studies dealing with food industry, some of the topics were only briefly mentioned. The future task for examination could be more detailed description of particular fields of the food industry. That would allow deeper knowledge of the problematic not only in the frame of region, but also outside it.

PŘÍLOHY

Tabulka č. 1: Potravinářští výrobci soudního okresu Uherské Hradiště zapsaní do obchodního rejstříku v letech 1868–1918

(MZA Brno, KS UH, firemní agenda)

Název společnosti	Rok zanesení do obchodního rejstříku	Sídlo firmy	Hlavní náplň firmy
Ung. - Hradischer Zuckerfabrik von A. May, H. May, D. Spitzer & Co.	1868	Staré Město	Cukrovar
Salomon Braun	1870	Jarošov	Pivovar a sladovna
Emanuel Fürst & Hermann Rosenbaum	1870	Uherské Hradiště	Sladovna
Heřmal Jelínek & spol.	1889	Uherské Hradiště	Výroba sodové vody a likérů
Karel Lanzer	1895	Uherské Hradiště	Výroba sodové vody a likérů
Ad. Reich	1899	Buchlovice	Výroba likérů a lihových nápojů
Rolnické mlékařské družstvo Nedakonice	1901	Nedakonice	Zpracování mléka
Viktor Lanzer	1905	Uherské Hradiště	Výroba sodové vody a likérů
Karel Zedníček	1905	Uherské Hradiště	Pivovar a sladovna
Rolnické mlékařské družstvo Polešovice	1907	Polešovice	Zpracování mléka
Rolnické mlékařské družstvo Kněžpole	1907	Kněžpole	Zpracování mléka
Bratři Horsákové	1907	Kunovice	Výroba sodové vody, octa a lihu
I. Varmuža	1909	Huštěnovice	Výroba pálenky
Hynek Pelikán	1910	Buchlovice	Pivovar
A. Grohslicht	1914	Kunovice	Výroba sýrů
Vratislav Schilder	1916	Staré Město	Mlynářství
Bratři Ottové	1918	Kunovice	Mlynářství
František Macenauer	1918	Nedakonice	Mlynářství

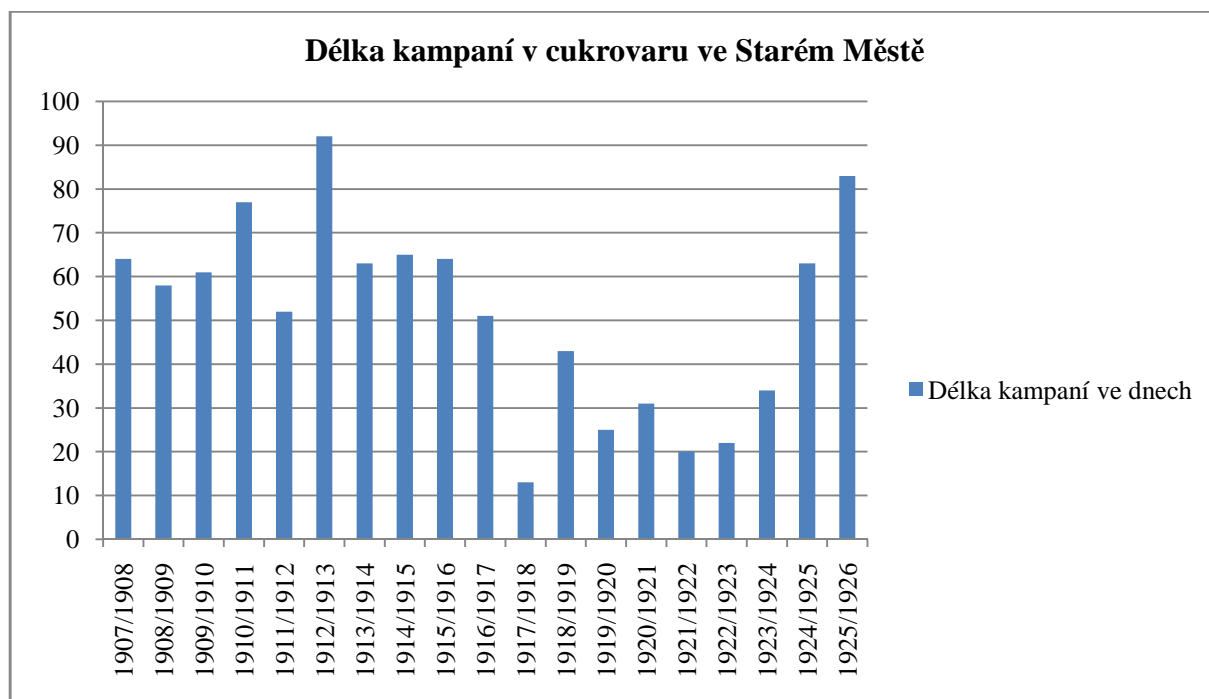
Tabulka č. 2: Délka jednotlivých kampaní, denní množství zpracované řepy, roční množství zpracované řepy a celkové množství vyrobeného cukru v cukrovaru ve Starém Městě v kampaních 1907/1908–1925/1926

(MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1)

Kampaně	Délka trvání kampaní (dny)	Zpracovaná řepa denně (q)	Množství zpracované řepy za jednotlivé kampaně (q)	Celkové množství vyrobeného cukru v jednotlivých kampaních (q)
1907/1908	64	8 482	542 909	94 452
1908/1909	58	9 044	524 590	93 693
1909/1910	61	8 778	535 470	96 006
1910/1911	77	7 960	613 850	121 499
1911/1912	52	7 934	412 613	83 673
1912/1913	92	7 123	655 347	143 363
1913/1914	63	8 179	515 307	94 074
1914/1915	65	8 741	568 209	93 739
1915/1916	64	5 152	329 737	101 046
1916/1917	51	5 578	284 512	105 508
1917/1918	13	5 223	67 898	66 641
1918/1919	43	6 220	267 471	82 171
1919/1920	25	6 027	150 678	41 398
1920/1921	31	7 066	212 002	65 790
1921/1922	20	6 396	121 539	157 758
1922/1923	22	5 702	125 458	184 967
1923/1924	34	5 791	196 910	215 374
1924/1925	63	7 490	475 643	274 609
1925/1926	83	8 056	668 707	235 238

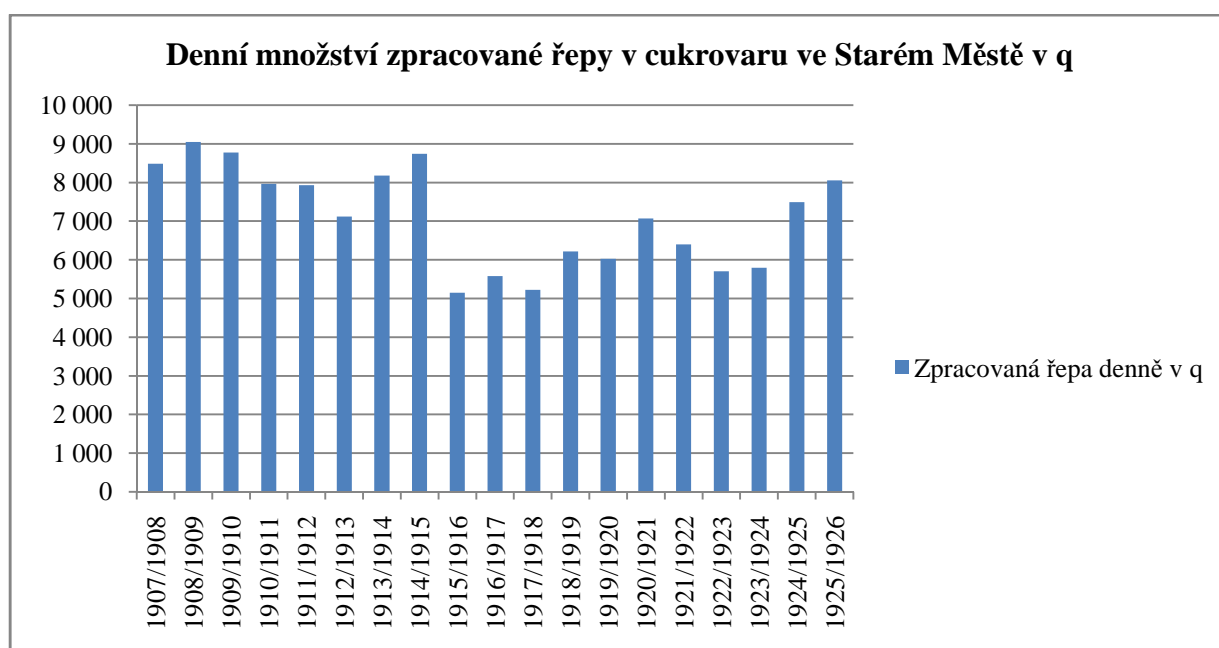
Graf č. 1: Délka kampaní v cukrovaru ve Starém Městě v letech 1907–1926

(MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1)

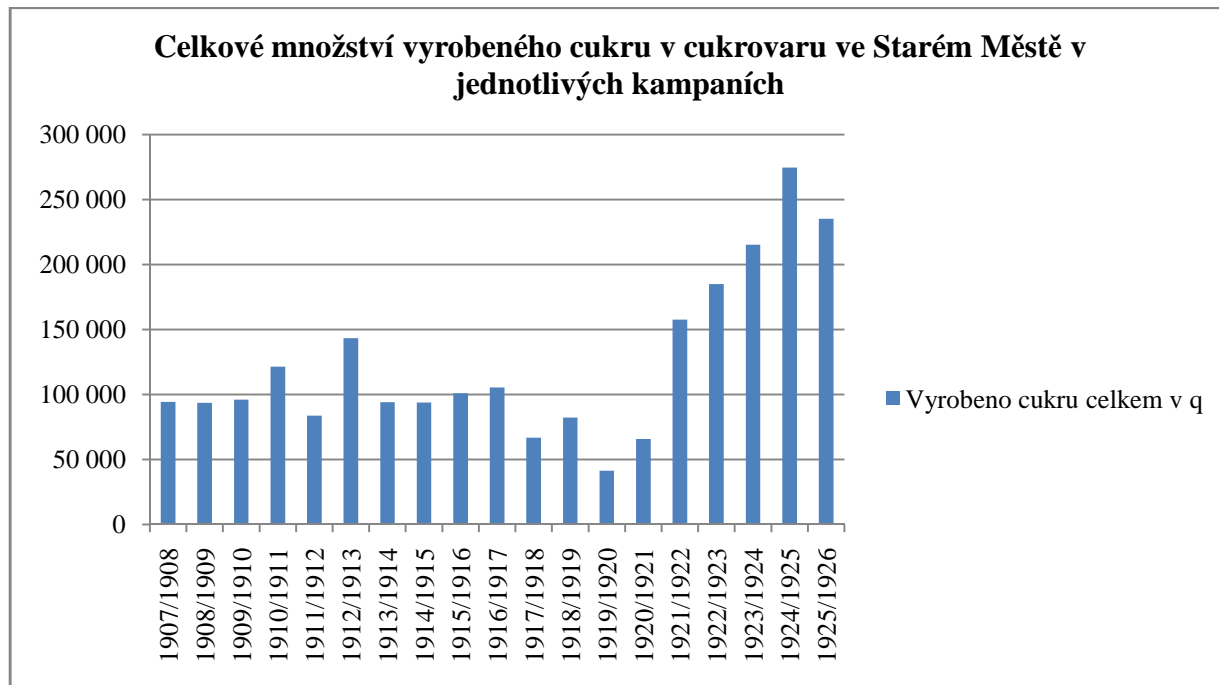
Graf č. 2: Denní množství zpracované řepy v cukrovaru ve Starém Městě v letech 1907–1926

(MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1)

Graf č. 3: Celkové množství vyrobeného cukru v cukrovaru ve Starém Městě v jednotlivých kampaních

(MZA Brno, H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha, kart. 1, inv. č. 1)

Tabulka č. 3: Velkostatky a dvory v okolí Uherského Hradiště, které měl v pronájmu v roce 1907 cukrovar ve Starém Městě

(*Neuster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien. Brno 1907.*)

Velkostatky a dvory v pronájmu	Majitel	Výměra pronajaté půdy v ha	Správce statku
Bílovice	Hugo hrabě Logothetti	144	Rudolf Schnapka
Březolupy	Ludwig Frankl	873	Franz Kandus
Buchlovice	Leopold hrabě Berchtold	7 895 (o nájem se dělili s kelčanským cukrovarem)	Johann Hobl
Velkostatek Uherský Brod	JUDr. Václav Reichsgraf von Kaunitz	5 981 (o nájem se dělili s dalšími svými cukrovary v Hejčíně a v Uh. Ostrohu)	Anton Hliněnský
Uherské Hradiště	Královské město Uherské Hradiště	1 101	Rudolf svobodný pán von Baillou
Velkostatek Velehrad	Katolický podporovací spolek arcidiecéze olomoucké	3 161	Otakar Křenek

Graf č. 4: Výstav piva Jarošovského pivovaru v jednotlivých kampaních v hl

(MZA Brno, H 982, Jarošovský pivovar a. s., kart. 1, inv. č. 1)

Obrázek č. 1: Velká skupina řezníků a jejich pomocníků v uniformách při blížce neurčené slavnosti. Stojí u budovy Sokola v Uherském Hradišti.

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 47943)

Obrázek č. 2: Nádvoří firmy Ad. Reich ve třicátých letech 20. století

(ŽIŽLAVSKÝ, Bořek: *Pracovala v Reichově „palírni“*. In: Buchlovský zpravodaj, č. 5, květen 2007, s. 38)

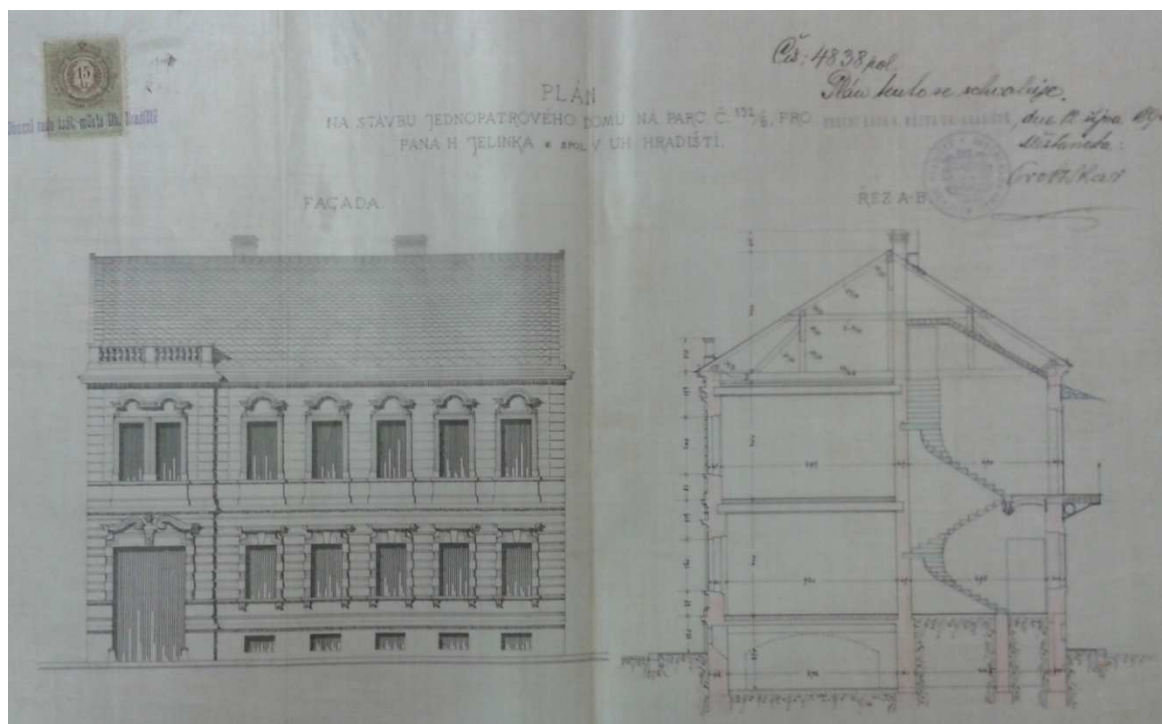
Obrázek č. 3: Budova továrny na výrobu lihovin a sodovek Viktor Lanzer na dnešním Mariánském náměstí. Třicátá léta 20. století.

(Soukromý archiv, majitel nechtěl být jmenován)

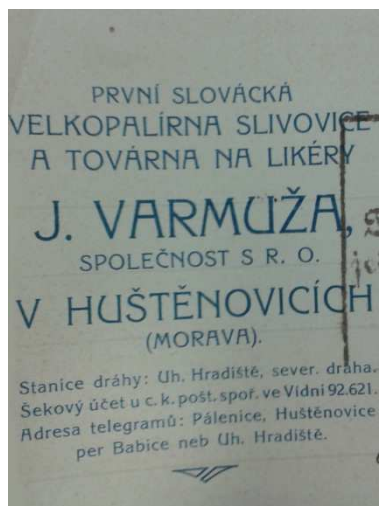
Obrázek č. 4: Plán na stavbu jednopatrového domu Heřmana Jelínka na třídě Maršála Malinovského č. p. 274.

(Soka UH, AM UH III, inv. č. 524, Parcelace pozemků a výstavba na Koll. a Vel. ul. 1907–1912)

Obrázek č. 5: Hlavičkový papír firmy J. Varmuža

(MZA Brno, KS UH, firemní agenda, kart. 23, sign. A III 114, *První slovácká velkopalírna slivovice a továrna na likéry J. Varmuža s.r.o.*)

Obrázek č. 6: Zaměstnanci kunovické firmy Bratři Horskákové dne 27. února 1932.

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. Qd 3977)

Obrázek č. 7: Hlavičkový papír továrny na jemné kandity fouréesm dragees a orientálské cukrovinky B. Skála v Uherském Hradišti

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. Qd 2967)

Obrázek č. 8: Obchod a sklad firmy B. Skála - továrna na cukrovinky a čokoládu, která měla prodejnu na Masarykově náměstí

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 64988)

Obrázek č. 9: Rolnická mlékárna v Polešovicích v roce 1938

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 59300)

Obrázek č. 10: Parní válcový mlýn Vratislava Schildera ve Starém Městě ve dvacátých letech 20. století

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 51996)

**Obrázek č. 11: Zbytky chátrajícího pivovaru Karla Zedníčka v Uherském Hradišti,
konec šedesátých let 20. století**

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 70706)

**Obrázek č. 12: Hlavičkový papír měšťanského pivovaru a sladovny Karla Zedníčka
v Uherském Hradišti**

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. Qd 2968)

Obrázek č. 13: Pohled od řeky Moravy na městská jatka postavená roku 1910

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 3756)

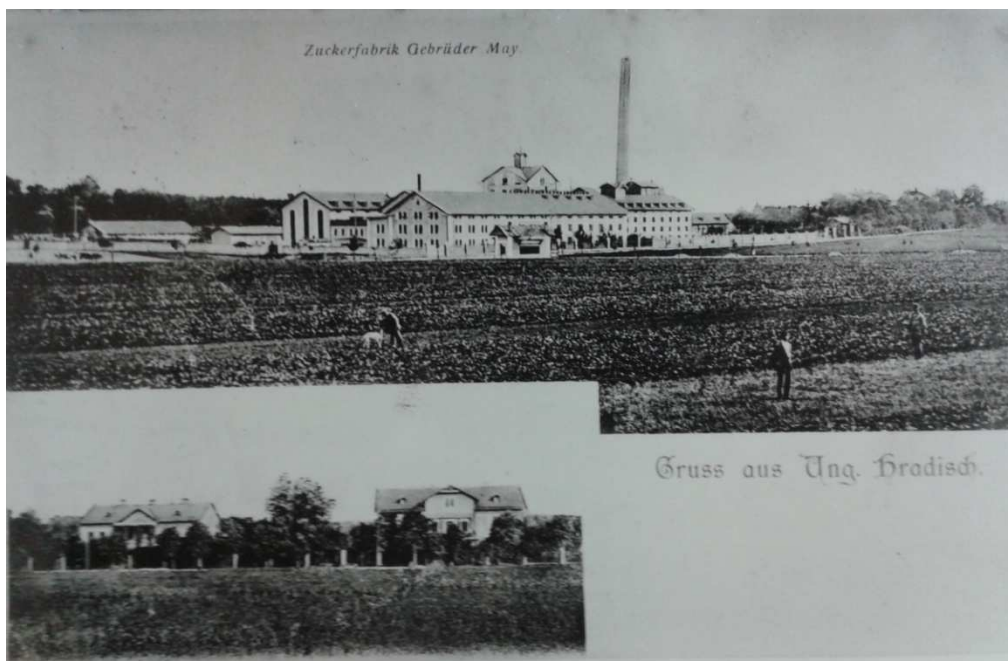
Obrázek č. 14: Majitelé cukrovaru ve Starém Městě. Zleva Julius May, Bedřich May, Leopold May

(MZA Brno, H 1, Akciová společnost pro průmysl cukrovarnický, kart. 297, inv. č. 375)

Obrázek č. 15: Pohlednice cukrovaru ve Starém Městě, vily bratrů Mayů na začátku 20. století

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 51979)

Obrázek č. 16: Budova difuze a varní síň v cukrovaru ve Starém Městě
(H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha., kart. 7, inv. č. 11, *Odhad stavební: Cukrovaru a rafinerie v Uh. Hradišti*)

Obrázek č. 17: Kanceláře a sklad suroviny v cukrovaru ve Starém Městě
(H 206, Cukrovary v Uh. Ostrohu a Uh. Hradišti, a. s. Praha., kart. 7, inv. č. 11 *Odhad
stavební: Cukrovaru a rafinerie v Uh. Hradišti*)

Obrázek č. 18: Spolumajitel Jarošovského pivovaru Josef Braun
(JARUŠEK, Robert: *Město a okres Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1937, s. 60)

Obrázek č. 19: Pohlednice Jarošovského pivovaru z roku 1908

(Soukromá sbírka autora textu)

Obrázek č. 20: Reklama Jarošovského pivovaru S. Brauna synů, ze kterého se dozvídáme, že byl pivovar oceněn roku 1900 na výstavě v Paříži a že je c. k. dvorním dodavatelem.

(Pivovar. cz [online]. [cit. 2015-11-08]. Dostupné z: <http://www.pivovar.cz/do-jarosova-se-po-letech-vrati-vyroba-piva/>)

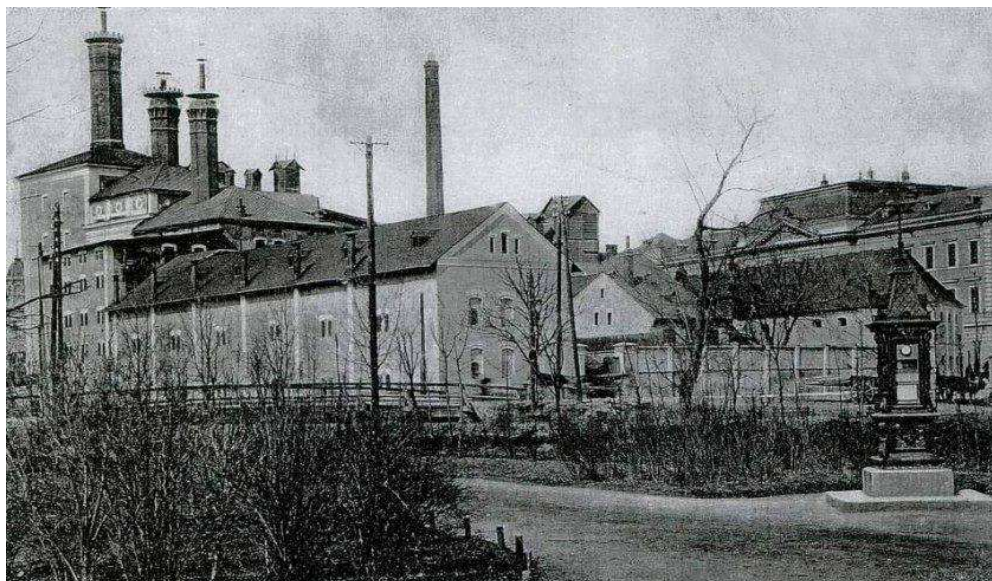

Obrázek č. 21: Zleva majitelé sladovny v Uherském Hradišti Alexander a Sigmund Fürstovi a dlouholetý ředitel této sladovny Moritz März
(VIKTOŘÍK, Michael: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu: (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc 2007)

Obrázek č. 22: Boční pohled na sladovnu Ung.-Hradischer Malzfabrik Em. Fürst & Sohn v Uherském Hradišti na začátku 20. století

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 3685)

Obrázek č. 23: Pohled na město Uherské Hradiště z kostelní věže kostela sv. Františka Xaverského na počátku 20. století. Na fotografii lze vidět Měšťanský pivovar, sladovnu patřící rodině Fürstů a budovu Krajského soudu

(Slovácké muzeum Uherské Hradiště, foto, inv. č. 3784)

ANOTACE

Autor:

Bc. Jan Ryšavý

Katedra, fakulta:

Katedra historie, Filozofická fakulta

Název magisterské diplomové práce:

Vývoj potravinářského průmyslu v soudním okrese Uherské Hradiště v letech 1850–1918

Vedoucí práce:

PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Počet znaků: 363 722

Počet příloh: 30

Počet titulů použité literatury: 84

Klíčová slova:

Potravinářský průmysl, soudní okres Uherské Hradiště, malovýroba, velkovýroba, živnostenská společenstva, živnostník, továrny, výroba sodové vody, výroba alkoholických nápojů, výroba octa, výroba cukrovinek, mlynářství, mlékárenství, řeznictví, pivovarnictví, sladovnictví, cukrovarnictví, družstevnictví, podnikatel, 19. století, 20. století, židé.

Charakteristika práce:

Práce se zabývá vývojem potravinářského průmyslu v soudním okrese Uherské Hradiště v letech 1850–1918. Postupně je popsána potravinářská výroba na všech jeho výrobních úrovních a to od malovýrobních živnostníků, přes středně velké firmy až po velké továrny.